

Biczó Gábor – Szabó Henriett

**A magyarországi
roma szakkollégiumok
tagságának országos vizsgálata**

Humán Regiszter 2020

A MAGYARORSZÁGI ROMA SZAKKOLLÉGIUMOK TAGSÁGÁNAK
ORSZÁGOS VIZSGÁLATA

HUMÁN REGISZTER 2020

Biczó Gábor – Szabó Henriett

**A magyarországi roma
szakkollégiumok tagságának
országos vizsgálata**

Humán Regiszter 2020

Roma Szakkollégiumok Egyesület

Debrecen, 2020

Térképek: Kóti Tibor

A kötetet lektorálta:
Kotics József
Szerepi Sándor
Teperics Károly

Készült a Roma Szakkollégiumok Egyesület megbízásából a
Belügyminisztérium támogatásával.

BELÜGYMINISZTERIUM

ISBN 978-615-01-0876-6

Grafika, nyomdai előkészítés és technikai szerkesztés: Szabó Henriett
Olvasószerkesztő: Láda Tünde

© Biczó Gábor, Szabó Henriett, 2020

© Roma Szakkollégiumok Egyesület, 2020

Nyomdai munka:
TT Play Kft., Debrecen
Felelős vezető: Tímár Tamás

Tartalom

ELŐSZÓ	7
BEVEZETŐ	9
ROMA SZAKKOLLÉGIUMI HÁLÓZAT TÁRSADALMI KÖRÜLMÉNYEI	
MAGYARORSZÁGON	15
A makrotársadalmi környezet folyamatai	15
Roma szakkollégiumok koncepciója és általános működési jellemzői	19
HUMÁN REGISZTER 2020	
A felmérés módszertana és körülményei	25
Alapadatok	26
Roma szakkollégisták földrajzi rekrutációs környezete	33
<i>A roma szakkollégistákat kibocsátó települések földrajzi-térbeli jellemzői.....</i>	33
<i>A roma szakkollégistákat kibocsátó települések jogállás és népességszám szerinti viszonyai</i>	38
<i>A rekrutációs háttér kvalitatív tényezői: hátrányos helyzet és középiskolai háttér</i>	44
A roma szakkollégisták képzési területeinek vizsgálata	51
<i>A roma szakkollégisták képzési terület, képzési szint és szakok szerinti megoszlása, valamint felsőoktatási intézményeik</i>	52
<i>A tanár- és pedagógusképzési terület jellemzőinek bemutatása</i>	57
<i>A roma szakkollégisták képzési terület szerinti megoszlása és a felsőoktatási bejutási feltételek romlása közötti kapcsolat</i>	64
A roma szakkollégista hallgatók családi-környezeti háttérének elemzése	71
<i>Családi háttérkörnyezet általános összefüggései</i>	71
<i>A családi körülmények nem átlagos aspektusai: diplomás szülők versus komfort nélküli lakáskörülmények</i>	84
Kvalitatív aspektusok, avagy a szakkollégisták véleménye a szakkollégiumról	93
Humán regiszter 2020 összegző kutatási következtetései	98
<i>„Roma szakkollégista profilja”</i>	99
<i>Humán Regiszter 2020 gyakorlati értékű következtetései</i>	99
IRODALOM	103
MELLÉKLETEK	107

Előszó

„Nagyon sokat meséltek a bodászi lányok a szakkollégiumról, mondták, hogy nagyon sok segítséget lehet ott kapni tanulásban, és az ösztöndíj is ugye [...] és programok vannak, közösségépítő programok. Nagyon jó emberekkel lehet ott találkozni. [...] közelebb kerültem a tanárokhoz, és ez nagyon fontos. Voltak olyan tanárok, akikkel konzultációs héten nagyon negatív érzésem volt, meg vizsgán is, hogy Ūristen, ez nagyon kemény tanár! Aztán bejött a szakkoliba és teljesen más. Beszélgettem vele, és így tudja, hogy ki vagyok. Nagyon jó dolog, hogy van ez. Hát, ha nem is lenne, lehet nem is lennék most a bajdűböszőrményi iskolába.”¹

A fentiekben idézett szövegrészlet egy hagyománykövető, a cerhari dialektust beszélő nyírségi oláh cigány közösségben élő fiatal nő vallomása arról, hogy mit jelent számára a roma szakkollégium. A lokális környezetükből hirtelen kiszakadó roma származású – és a hátrányos helyzetű nem roma származású – fiatalok a felsőoktatás világába bekerülve nehezen igazodnak el. Segítésük a felsőoktatási sikerességük szempontjából és a lemorzsolódás megakadályozása érdekében kulcskérdés. A magyarországi egyetemeken az elmúlt évtizedben megszerveződött roma szakkollégiumi hálózat intézményeinek munkája látványos eredményeket hozott. A több mint négyszáz, a legkülönbözőbb szakokon végzett fiatal értelmiségi színrelépése pozitív irányba változtathat a magyarországi roma közösségekkel szemben meggyökeresedett előítéleteken.

Az alábbiakban bemutatott kutatás és elemzés egy országos felmérés eredményein keresztül mutatja be a roma szakkollégiumok tagságát. A kutatás során nyert információk segítségével és a társadalomtudományokban alkalmazott elemzési megoldásokkal az általános összefüggések vázolására nyílik lehetőség. Nem szabad azonban arról elfeledkezni, hogy az egyes számok, településnevek, statisztikai adatok mögött minden esetben különböző és egyéniségüket tekintve autonóm személyiségek állnak. Történeteiket, sorsukat, érzéseiket, világképüket és gondolkodásmódjukat az alábbiakból nem ismerjük meg. Ugyanakkor a szerzők hite szerint a magyarországi roma szakkollégisták általános jellemzőinek leírása nem csak a kérdést szakmai szemüveggel tanulmányozó olvasók érdeklődésére tarthat számot. Az elemzésből kirajzolódó kép alkalmas annak a meggyőződésünknek a tolmácsolására, hogy a magyarországi roma és hátrányos helyzetű közösségek felzárkózása mindannyiunk alapvető érdeke, osztársadalmi ügy.

¹ Részlet 'A hagyomány árnyékában' című dokumentumfilmből. Biczó–Szabó 2018a.

Érveink kifejtésében, és elsősorban a következtetések megfogalmazásában nem csupán a kötet alapját képező kutatásokra támaszkodtunk. Az elmúlt évtizedekben a szerzők számos, elsősorban antropológiai szemléletű és terepmunkára alapozott kutatást végeztek sok olyan térségben – Nyírség, Szatmár, Hajdúság, Közép- Tisza-vidék –, ahonnan a roma szakkollégisták többsége bekerült a felsőoktatásba. Az etnikai együttélési helyzetekkel kapcsolatos megállapítások, az asszimilációs és akkulturációs folyamatokra, a lokális közösségszerveződés mechanizmusaira irányuló értelmezések tapasztalatai, amennyire ezt a kérdőíves vizsgálat lehetővé tette, beépültek az elemzésbe.

A kötet létrejöttéhez nyújtott segítségért szeretnénk köszönetet mondani a roma szakkollégiumok vezetőinek, akik az adatgyűjtési folyamatban adtak nélkülözhetetlen segítséget. Ugyancsak köszönet illeti a Belügyminisztérium Társadalmi Felzárkózásért Felelős Helyettes Államtitkárságának munkatársait, akik a roma szakkollégiumi hálózat működésének elkötelezett támogatói. Végül, de nem utolsósorban köszönetünket fejezzük ki az adatokat szolgáltató hallgatóknak és családjaiknak, akik befektetett munkája nélkül most nem beszélhetnénk a roma szakkollégiumok társadalmi jelentőségéről.

Biczó Gábor és Szabó Henriett

BEVEZETŐ

A Humán Regiszter 2020 (HR2020)² összeállításának és a megalapozó kutatásnak a tervezése régebbre nyúlik vissza. A Roma Szakkollégiumok Egyesület (RSZE) az első módszeresen megalapozott hallgatói adatbázis felépítését 2019 januárjában, Piliscsabán megtartott kihelyezett ülésén kezdeményezte. A kutatás és az adatok elemzésének legfontosabb célja az volt, hogy a regiszter alapján a szakkollégiumi hálózatban tevékeny szakemberek és a szakpolitikai döntéshozók teljes rálátást nyerjenek a bevont hallgatói állomány alapvető szociokulturális jellemvonásaira, rekrutációjára, az intézmények működésében érintett felsőoktatási intézményekre, valamint a hallgatói állomány szakok szerinti megoszlására. A HR2018 adatbázisba bekerülő információkat a szakkollégiumok 2018 októberi bázisadatai képezték.³ Az adatgyűjtést szolgáló kutatás egy speciálisan a roma szakkollégiumokra kidolgozott kérdőív alkalmazásával valósult meg. A teljesen anonim adatszolgáltatás hitelességét az garantálta, hogy a hallgatók által kitöltött kérdőíveket az intézményvezetők ellenőrzést követően küldték meg a kutatóknak.

A felgyűjtött adatok elemzése alapján összeállított összefoglaló tanulmány egyik megállapítása az volt, hogy minden tervezett gondosság ellenére a 2018 októberi hallgatói állományra vonatkozó adatszolgáltatás csak részlegesen volt sikeres. Míg az alapadatok tekintetében a 2019. február 28-án lezárt adatgyűjtés a beérkezett összesen 289 kérdőív esetében szinte hiánytalan volt, addig a családi háttérrel illetően sok hiányosság mutatkozott. A szerzők valamint az Egyesület már ekkor arra az elhatározásra jutott, hogy az adatfelvételt kibővített kérdéssorral és módszertani szempontból újragondolt kérdőív alkalmazásával meg kell ismételni. Erre már csak azért is igény mutatkozott, mert a Humán Regiszter 2018 összeállítását motiváló eredeti okok mellett számos újabb érv merült fel a második kutatás megvalósítása mellett.

A Humán Regiszter egyrészt alkalmas arra, hogy az országban működő tizenegy, földrajzi értelemben és intézményi környezeti feltételrendszerét tekintve eltérő körülmények között működő roma szakkollégium között mutató hasonlókat és különbségeket tényszerűen feltárja.

² A kötet a Roma Szakkollégiumok Egyesülete, valamint a Belügyminisztérium támogatásával készült el.

³ A HR2018 eredményei a Roma Szakkollégiumok Egyesülete honlapján érhető el.

Az adatbázis építését támogató további fontos szempont volt, hogy a RSZE megalakulása (2015) óta eltelt időszakban a képviselők, intézményvezetők és fenntartók meggyőződése szerint a roma és/vagy hátrányos helyzetű társadalmi csoportokból a felsőoktatásba érkező fiatalok társadalmi felzárkózásának ügyét, illetve a törekvés össztársadalmi léptékű jelentőségét a szakkollégiumok összefogása, az RSZE hálózatosodása és közös platformként történő működése hatékonyan szolgálja. Az adatbázis jó alapként szolgálhat a roma szakkollégiumok a RSZE keretei között tervezett tényleges gyakorlati együttműködését szolgáló tervek kidolgozásához.

Az általános célokon túl már a 2019-ben kezdeményezett adatbázis koncepciójának a tervezését is több gyakorlati jelentőségű szempont alakította. A kutatási terv időpontjában már tudható volt, hogy a magyarországi roma szakkollégiumi hálózat finanszírozását az európai források helyett a kormányzat az intézményekben végzett munka társadalmi jelentőségét elismerve 2019-től a jóval kiszámíthatóbb költségvetési támogatás formájában biztosítja. Az átállás nem csak az egyes intézmények működésminőségének további fejlődéséhez járult hozzá, de megkövetelte a fenntartó irányába a támogatás hasznosulásának folyamatos bizonyítását is. A HR2018 adatbázisából kinyerhető következtetések alkalmasnak tűntek arra, hogy a szélesebb társadalmi nyilvánosság számára a hálózat létjogosultságát hatékonyan bizonyítsák.

Ugyancsak nagyon fontos az adatbázis építését előmozdító további szempont volt, hogy a perifériális társadalmi csoportok felzárkózásának szakpolitikai csúciszerve, a Felzárkózásért Felelős Helyettes Államtitkárság a Belügyminisztérium Közigazgatási Államtitkárságához került új ágazati besorolása szerint. A felzárkózás politikában a tevékenységének jellegéből közvetlenül érintett roma szakkollégiumi hálózat, – amely strukturálisan a felsőoktatásba beágyazott intézmények szerveződése – a szakpolitikai célokkal együttműködve alkalmazkodási kényszerhelyzetbe került. Azzal, hogy a felzárkózás politikában a közigazgatási alapelv érvényesül, tehát a perifériális hátrányos helyzetű lokális társadalmak komplex támogatása, az úgynevezett diagnózis alapú felzárkózás nyert teret, a roma szakkollégiumokat feladataik és lehetőségeik részleges újra-definiálására ösztönözte. A HR2018 alkalmas eszköznek tűnt arra, hogy a hallgatói állomány szociokulturális tulajdonságainak jellemzésén keresztül és a felsőoktatási szerepvállaláson túl igazoljuk a roma szakkollégiumokban folyó munka és az itt végzett fiatal értelmiségiek potenciális hozzájárulási képességét a társadalmi felzárkózás ügyéhez.

A HR2018 kidolgozását előmozdító további tényezőként kell megemlíteni a szakkollégiumi hálózat létezését alapjaiban fenyegető intézkedést, amely a felsőoktatási bemeneti feltételek 2020. január 1-től történő szigorításával szembeni szakmai érvelést követelt. Az egykori tervek szerint a minden felsőoktatási szakra bemeneti feltételként meghatározott középfokú nyelvvizsga és egy emelt szintű érettségi általános követelménye, az előszámításokból kinyert adatok alapján, a felsőoktatásba bejutók számát 2020-ban megfelezte volna. Az adatbázis elemzése rávilágított arra, hogy derogáció nélkül az intézkedés a roma szakkollégiumi hálózat megszűnéséhez vezethet, mivel az utánpótlás bázisát képező társadalmi csoportokat rendkívül hátrányosan érinti. Amint az közismert, az RSZE a felsőoktatást kormányzati oldalról irányító Információs és Technológiai Minisztériummal a kötelező középfokú nyelvvizsga követelmény bemeneti követelményéről folytatott társadalmi vita egyik kezdeményezőjeként – a Hallgatói Önkormányzattal és a Nyelvtanárok Országos Egyesületével közösen – lépett fel és ért el sikert. Az RSZE szakmai érvelése a HR2018 adatbázisra és annak elemzéséből levont következtetésekre épült, ami kétségtelen bizonyítéka annak, hogy a módszeresen megvalósított alkalmazott társadalomtudományi vizsgálatok a felsőoktatási szakpolitika alakítása szempontjából fontos minőségi szempontok érvényesítését teszik lehetővé.

A HR2020 kimunkálása, a roma szakkollégiumi hálózatban tevékeny hallgatók megújított adatbázisának és a kapcsolódó elemzéseknek a megvalósítása részben a 2018-ban megkezdett munka folytatását jelenti. Az időközben felmerült további szempontok alátámasztják és erősítik a kezdeményezés létjogosultságát és gyakorlati értékét. A kötelező emelt szintű érettségi bevezetése 2020-ban az alacsony bejutási küszöbű, de társadalmi jelentőségüket tekintve megfellebbezhetetlen jelentőségű felsőoktatási szakok – a pedagógiai és tanári képzésterület, az egészségügyi, valamint a szociális – esetében látványosan csökkentette a beiskolázott hallgatói létszámot az első évfolyamokon. A HR2020 adatsorai és ezek elemzéséből levont következtetések az emelt szintű érettségi a különböző szakokon differenciált módon érvényesített követelményként történő alkalmazására ösztönöznek, és szükségesnek látszik a rendszer teljes újragondolása.

A HR2020 kutatás a roma szakkollégiumok hallgatói állományának komplex szociokulturális háttérfelmérését valósítja meg. Az összefüggések értelmezése a roma szakkollégiumok munkája iránt érdeklődők szempontjából előzetes ismereteket feltételez. Az elemzés első részében a téma feldolgozását támogató alapinformációk összefoglalására kerül sor. Elsőként a roma szakkollégi-

umi hálózat létrejöttének néhány társadalomtörténeti vonatkozású körülményét mutatjuk be röviden, különös tekintettel a kezdeményezésnek a kortárs magyar felsőoktatás rendszerében betöltött státuszára. Ezt követően a roma szakkollégium szakmai koncepcióját meghatározó alapelvekre térünk ki. Az elemzés első részének zárófejezetében egy tágabban alkalmazott társadalomelméleti kérdés felvetésével foglalkozunk. Lényegi kérdés ugyanis, hogy a felsőoktatás keretei között működő szakkollégiumok a roma etnikulturális identitás fenntartásának, nota bene „fejlesztésének” és megőrzésének szakmai színterei, vagy a többségi társadalmi környezet elsősorban normatív integrációs elvárásainak érvényesítésére alkalmas intézmények. A téma felvetés lényegében az integráció *versus* asszimiláció évtizedes „vita” néhány szempontját teszi vizsgálat tárgyává.

A HR2020 adatbázis elemzését bemutató második rész az alapinformációk összesítésével kezdődik, majd a földrajzi, környezeti rekrutációs háttér általános leírására térünk ki. Fontos további összefüggés a roma szakkollégisták képzési területi szempontból történő elemzése. A tanulmány következő nagyobb egységét a családi szociokulturális környezet tipizálása és összefoglaló értelmezése képezi. Az áttekintés zárófejezete a hallgatóknak a szakkollégiumokkal kapcsolatban megfogalmazott véleményének kvalitatív igényű összegzését tartalmazza.

Az elemzésben a követhetőség érdekében használt egyedi jelölések rendszere a következő: a roma szakkollégiumok hivatalos megnevezése hosszú, ezek állandó alkalmazása folyamatos szöveget oly mértékben terhelné meg, hogy az eljárás az olvasó számára okkal tűnhetne kifejezetten zavaró stilisztikai hibának. A kiadványban az áttekinthetőség érdekében a diagramok és táblázatok esetében az egyes szakkollégiumokat sorszámokkal jelöljük, míg a folyó szövegben a megnevezés nem hivatalos változatait alkalmazzuk a következők szerint.

Ssz.	Szakkollégium hivatalos megnevezése	Szövegben alkalmazott nem hivatalos megnevezés
1	Miskolci Görögkatolikus Roma Szakkollégium	miskolci RSZK
2	Evangelikus Roma Szakkollégium, Nyíregyháza	nyíregyházi RSZK
3	Lippai Balázs Roma Szakkollégium, Hajdúböszörmény	hajdúböszörményi RSZK
4	Wáli István Református Roma Szakkollégium, Debrecen	debreceni református RSZK
5	Szent Miklós Görögkatolikus Roma Szakkollégium, Debrecen	debreceni görögkatolikus RSZK
6	Pécsi Evangelikus Roma Szakkollégium	pécsi RSZK
7	Szentandrásy István Egyetemi Roma Szakkollégium, Kaposvár	kaposvári RSZK
8	Szegedi Keresztény Roma Szakkollégium	szegedi RSZK
9	Jezsuita Roma Szakkollégium, Budapest	budapesti jezsuita RSZK
10	Budapesti Református Cigány Szakkollégium	budapesti református RSZK
11	Egri Roma Szakkollégium	egri RSZK

ROMA SZAKKOLLÉGIUMI HÁLÓZAT TÁRSADALMI KÖRÜLMÉNYEI MAGYARORSZÁGON

A makrotársadalmi környezet folyamatai

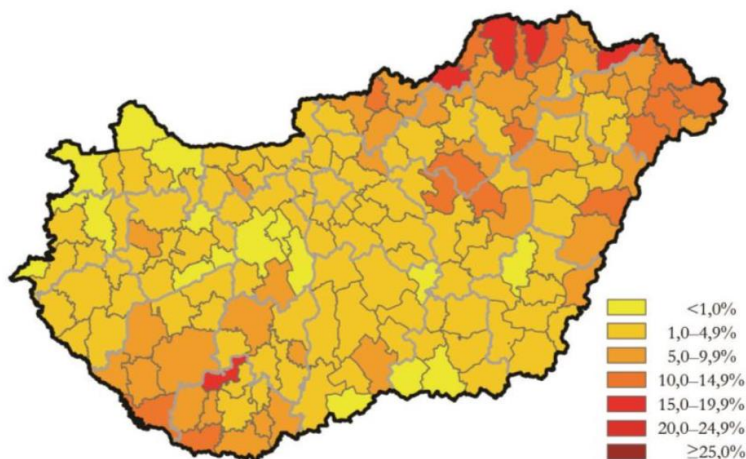
A roma származású és/vagy hátrányos helyzetből kiemelkedő értelmiségiek új generációinak képzése és társadalmi szerepvállalásának ösztönzése abból a reményből táplálkozik, hogy közreműködésük alapvető hozzájárulás lehet az etnikai együttélési kapcsolatviszonyok fejlesztéséhez, a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok felzárkózásához és a társadalmi béke fenntartásához.⁴

A politikai rendszerváltást követő három évtized egyik legnagyobb kihívása Magyarországon a leszakadó és elszegényedő, perifériális földrajzi-környezeti feltételek között élő, gyakran szegregált léthelyzetű, aluliskolázott és kedvezőtlen foglalkoztatási mutatókkal jellemezhető csoportok felzárkózásának előmozdítása. Amint az közismert, a fentiekben általánosan körülírt népesség meghatározó közössége az országban élő legnagyobb lélekszámú etnikai kisebbség, a cigányság. A magyarországi cigányság behatárolásával, lélekszámával és demográfiai jellemzőivel foglalkozó bőséges szakirodalom és elemzés alapján kirajzolódó kortárs szociokulturális tendenciák rövid körülírása meggyőző bizonyítékkal szolgál a roma szakkollégiumok és minden más a társadalmi felzárkózás ügyét szolgáló intézmény létjogosultságára. A roma szakkollégiumok egyedülálló tehetséggondozó intézmények.⁵ A felsőoktatásban tanuló roma

⁴ A magyar és cigány együttélési viszonyok történeti ívű áttekintését, és a kérdés a társadalmi béke fenntartásának szempontjából elemzett összefüggéseit lásd Kotics József: A cigány-magyar együttélés mintázatai című művében. A szerző átfogó elemzésben tárgyalja a cigány és magyar együttélési léthelyzetek alakulását a kezdeti időszaktól napjainkig. Olvasatában a magyarországi vidék létbiztonsága szempontjából alapvető összefüggés gyakorlati társadalomtudományi megközelítést követel, amelynek előfeltétele az együttélés társadalomtörténeti folyamatainak értelmezése. Kotics 2020: 88–97.

⁵ „A roma szakkollégiumok küldetése a társadalmi felzárkózásban részt vevő, a közös jövőt építő roma értelmiségiek képzése, továbbképzése és közösségbe tömörítése, akik képesek széleskörű, felelős társadalmi párbeszédre, önmaguk és környezetük formálására, kibontakoztatják képességeiket és felismerik egyéni küldetésüket. A roma szakkollégiumok célja egyrészt, hogy szakmailag jól felkészült cigány értelmiségi réteg tudjon közéleti szerepet vállalni a jövőben, támogatva és segítve a hazai roma nemzetiségű emberek felzárkózását. Másrészt, hogy a diploma megszerzésével a munkaerőpiacon esélytel tudjanak elhelyezkedni a hátrányos helyzetű, köztük roma származású hallgatók. A roma szakkollégiumok törekednek arra,

származású és/vagy hátrányos helyzetű fiatalok támogatására létrehozott speciális együttlakó közösségek megszervezése a kortárs magyarországi szociokulturális folyamatok felismeréséből következő logikus válasz volt. A vonatkozó folyamatok elsőként említésre kerülő általános vetülete a kortárs etnodemográfiai trendek kérdése.

A roma népesség aránya a járásokban a CIKOBÍ-felmérés alapján (1984–1987) Kocsis–Kovács (1991)⁶ és Kertesi–Kézdi (1998)⁷ alapján Pénzes–Tátrai–Pásztor (2018)⁸

Az elmúlt évtizedek fontos társadalomtudományi felismerése volt, hogy a többségi társadalom és a kisebbségi roma közösségek népességszámának alakulása, és az ezt meghatározó trendek széttartanak. 1990-es években a roma nők termékenységi mutatója 3,12 volt, ami aztán 2001-re 2,9-re csökkent, míg ez idő alatt az ország teljes népességére vetített mutató a rendszerváltás évtizedében 1,9-ről az ezredfordulóra 1,3-ra csökkent.⁹ A Debreceni Egyetem 2010–2013-as időszakra vonatkozóan vizsgálta az ország roma népességének számát, amit a kutatók 876 ezer főre becsültek. A kutatásban a roma származású nők esetében 2,64-es, míg a magyar származású nők esetében 1,53-as termékenységi

hogy tevékenységükkel elősegítsék minél több roma fiatal felsőoktatásban való továbbtanulását, diplomaszerezését. https://www.oktatas.hu/felsooktatás/roma_szak_kollegiumok (Letöltés dátuma: 2020. 11. 10.)

⁶ Kocsis–Kovács 1991: 78–105.

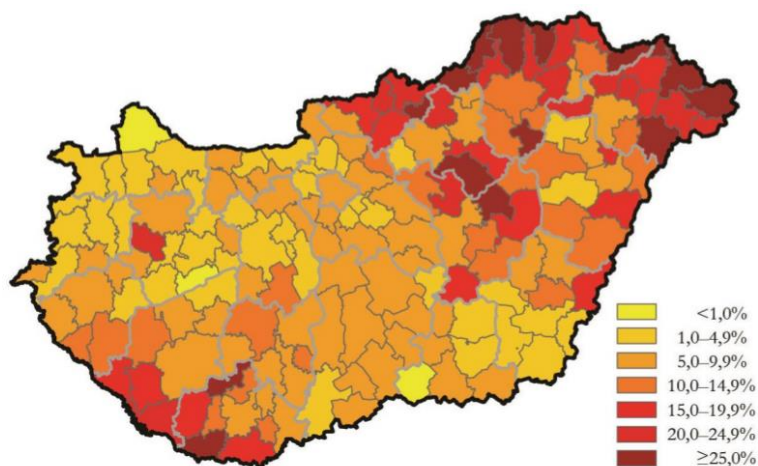
⁷ Kertesi–Kézdi (szerk.) 1998.

⁸ Pénzes–Tátrai–Pásztor 2018.

⁹ Vö. Polónyi 2011.

rátával számoltak.¹⁰ A vonatkozó hasonló kutatások többségének általános álláspontja, hogy a roma nők esetében a termékenységi ráta fokozatosan csökkenni fog.¹¹ Ennek ellenére a jelenleg nagyon fiatal magyarországi cigány népesség várható családalapítási gyakorlata még a csökkenő termékenységi ráta mellett is azt fogja eredményezni, hogy a roma népesség össznépességen belüli aránya látványosan növekedni fog. A változási trendek irányát valamint földrajzi-regionális jellemzőit jól tükrözi a jelen fejezetben bemutatott két – egyébként számos helyen hivatkozott – térkép adatainak az összevetése.

A cigány népesség északi-északkeleti valamint délnyugati regionális koncentrációja a perifériális és hátrányos helyzetű járásokban a 80-as évek közepén felvett adatok alapján sem okoz meglepetést.¹² Ahogy az sem, hogy a 2010–2013 között végzett felmérés adatai szerint azonos területi elhelyezkedés mellett látványos növekedést figyelhetünk meg.

*A roma népesség aránya a járásokban, Debreceni Egyetem felmérése 2010–2013.
Pénzes–Tárai–Pásztor (2018)*

¹⁰ Pénzes–Tárai–Pásztor 2018: 3–26. A növekedés dinamikáját jól jelzi, hogy a Kemény István az 1971-ben végzett országos felmérése alapján a cigányság lélekszámát 320 ezer főre becsülte.

¹¹ Vö. Hublicsek–Hublicsekné–Lángi 2019: 39–74.

¹² A roma népesség területi megoszlása Közép-Európában nem követi az államhatárokat. Az Észak-Magyarországon megfigyelhető magas járási arányok a szomszédos szlovákiai járásokban hasonló értékeket tükröznek. A jelenség térföldrajzi és történeti részleteivel kapcsolatban lásd Keményfi 2003: 118–148; Keményfi 2002.

Hasonló összefüggések figyelhetőek meg a történeti Szatmár megye etnikai térszerkezeti jellemzőinek értelmezésekor. A cigányság jelenlétének és térbeli elhelyezkedésének részleteivel kapcsolatban lásd Tátrai 2010.

Önmagában a népességszám növekedése az össznépességben belül, valamint regionálisan a folyamatok ismeretében nem újdonság. Ugyanakkor a folyamat tovább gyűrűző hatásai a társadalmi működés számos szektorát alapvetően érinti.

A köznevelés és a közoktatás teljes spektrumában érzékelhető a roma származású tanulók létszámának növekedése.¹³ Papp Z. Attila a 2009. évi országos kompetenciamérés telephelyi adataiból levezetett adatai hatalmas sajtóvisszhangot váltottak ki. Szakértői becslés alapján Nógrád megyében az általános iskolai tanulók 34,3%-a roma származású, míg az arányok Borsod-Abaúj-Zemplén megyében 32,8%, Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében 28,7%, de a dunántúli Somogy megyében is elérte a 22,4%-ot.¹⁴ A közvélemény számára is érthetően kommunikált kutatási eredmények komoly figyelmet generáltak, ám ennek ellenére a folyamatok következményeinek kezelésében nem sikerült át-törést elérni.

Az ország leginkább érintett térségeiben az intézmények működését alapvetően befolyásoló tényező, hogy a halmozottan hátrányos helyzetű és/vagy roma származású gyermekek az óvodákban és az általános iskolákban egyre több településen kerülnek többségbe. A jelenség kezelése, a nevelési és oktatási feladatok ellátása a pedagógusokra extrém terheket ró, a nehézségek megoldása csak teljes társadalmi támogatás mellett lehetséges.¹⁵ Az olyan jelenségek, mint az iskolai szegregáció¹⁶, vagy a spontán szegregációs folyamatok eredményeként kialakuló „cigányiskolák” sokasága az ország számos térségében a pedagógiai munka ellehetetlenülésével fenyeget.¹⁷

A roma tanulók gyengébb iskola eredményességét a 2011-es népszámlálási adatok világosan tükrözik, és mindez a teljes magyarországi cigány népességeinek iskolázottsági mutatóit meghatározza. A roma nők és férfiak 20 év feletti egyetlen korcsoportjában sem haladja meg az általános iskolát végzettek aránya a 60%-ot. A 15 évesnél idősebbekre vetítve a roma nők 27%, míg a férfiak 19%-a esetében az iskolai végzettség kevesebb mint a nyolc általános iskolai osztály, viszont a diplomával rendelkező romák száma alig éri el az 1%-ot.¹⁸ A statisztikai adatokból világosan látszik, hogy a korai iskolaelhagyás, valamint az alulis-kolázottság a teljes magyarországi roma népességet érintő alapvető kérdés.

¹³ Vö. Papp Z. 2011a: 227–264.

¹⁴ Vö. Bacsó 2015.

¹⁵ Vö. Papp Z. 2011b: 75–104.

¹⁶ Vö. Havas–Liskó 2005.

¹⁷ Vö. Biczó–Szabó 2019.

¹⁸ Vö. *Statisztikai tükrök*. 2015. 12. 16. 2.

A fokozatos növekedést mutató korai iskolaelhagyás a munkaerő-piaci esélyeket hatványozottan rontja. A jelenség a foglalkoztatottsági mutatókra közvetlen negatív hatást gyakorol, hisz a roma népesség többsége eleve kedvezőtlen munkaerő-piaci térségekben él. Mindez jól látszik a Központi Statisztikai Hivatal munkanélküliségi adataiból, amelyek szerint 2017-ben a 15-64 éves roma népesség 18,5%-a volt munkanélküli, szemben a nem roma népesség 3,5%-os arányával.¹⁹

A fentiekben sorolt adatok tükrében a roma népesség társadalmi felzárkózását, hátránycsökkentését és integrációját előmozdító kezdeményezések, mint amilyen többek között a felsőoktatásban létrejött speciális tehetséggondozó intézmény, a roma szakkollégiumi hálózat, elengedhetetlenek ahhoz, hogy a kortárs demográfiai, oktatási és foglalkoztatási folyamatok hatásösszegződéséből kibontakozó negatív trendeket meg lehessen törni.

Roma szakkollégiumok koncepciója és általános működési jellemzői

A roma szakkollégiumok a magyar felsőoktatás viszonylag újkeletű képződményei. Előzményei elválaszthatatlanok a magyar népi kollégiumok eszméjétől, amely az 1930-as években indult a népi írók és falukutató társadalomtudósok kezdeményezésére. A mozgalom célja volt, hogy a parasztság soraiból kiemelkedő tehetséges fiatalokat támogassa, képzésüket bentlakásos internátusi rendszer kiépítésével segítse. A gondolat felölelte a tehetséggondozás és a hátránykompenzálás egyidejű megvalósítását.²⁰ A rendszerváltást követően kibontakozott felsőoktatási szakkollégiumi rendszer részben a népi mozgalom eszméjének örököse.²¹ Fő hangsúlyt a tehetséggondozás kapta és az eredeti koncepcióban hangsúlyos cél, a szociokulturális hátrányhelyzet kompenzálása háttérbe szorult. A 90-es években megszerveződött roma szakkollégiumok első intézményei aztán értelemszerűen, és az elsődleges célcsoport szükségleteihez alkalmazkodva, kombinálták tevékenységükben a tehetséges fiatalok támogatá-

¹⁹ Vö. Munkaerő-piaci helyzetkép. 2014–2018. Központi Statisztikai Hivatal, <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/munkerohelyz/munkerohelyz17.pdf> (Letöltés dátuma: 2020. 12. 12.) A munkanélküliséggel kapcsolatos megélhetési stratégiák átfogó antropológiai elemzését lásd Kotics 2012. 50–68.

²⁰ Vö. Kiss–Papp 2008: 280–285.

²¹ Vö. Papp 2012: 34–36.

sának szakmai ügyét és az élethelyzeti hátrányok kiegyenlítésére irányuló törekvést.²² A jelenlegi roma szakkollégiumi hálózat első folyamatosan működő intézménye a Pécsi Tudományegyetem Romológia Tanszékéhez köthető Wlisslocki Henrik Szakkollégium volt. A tanszéken működő és a környezetében tevékeny szakemberek úttörő munkája felbecsülhetetlen jelentőségű volt a roma származású és/vagy hátrányos helyzetű egyetemi hallgatók szervezett és módszertanilag kiérlelt támogatási formáinak kidolgozásában.²³

A napjainkban működő roma szakkollégiumi hálózat intézményeinek második alapítási hullámában megszervezett közösségek 2011-ben alakultak a történeti egyházak kezdeményezésére. A folyamat elindításában, a Keresztény Roma Szakkollégiumi Hálózat (KRSZH) első intézményei között létrejött együttműködés kibontakozásában meghatározó szerepet játszottak azok az egyházi vezetők, akik felismerték, hogy a roma közösségek és a hátrányos helyzetű csoportok további leszakadásának megakadályozásában történelmi felelősségük van.²⁴ Kiemelkedő mérföldkő volt a folyamatban a fiatal roma értelmiség képzésének és támogatásának intézményi keretek közé terelése. A KRSZH az alapító intézmények hitvallását meghatározó keresztény szellemiséget és értékelveket középpontba állítva szervezte meg a roma szakkollégiumok működésének gyakorlati kereteit. A hálózat első intézményei a budapesti jezsuita RSZK, a miskolci görögkatolikus RSZK, a nyíregyházi evangélikus RSZK és a debreceni református RSZK voltak.

Ezt követően 2012-ben újabb alapításokra került sor. Ekkor jött létre a római katolikus fenntartású szegedi RSZK, valamint három nem egyházi, hanem egyetemi fenntartású szakkollégium: a hajdúböszörményi RSZK a Debreceni Egyetem, az egri RSZK az Eszterházy Károly Főiskola és a kaposvári RSZK a Kaposvári Egyetem fenntartásában. Pár évvel később 2015-ben alakult meg a

²² A rendszerváltást követő időszakban három intézmény alakult, a Romaversitas Alapítvány Láthatatlan Kollégiuma (1996), a Gödöllői Roma Szakkollégium (hosszabb előkészületeket követően 2006) és a Pécsi Tudományegyetem Romológia Tanszéke mellett megszerveződött Wlisslocki Henrik Szakkollégium (2001). (Vö. Forray R.–Boros 2009: 192–203.)

²³ Az alapító Forray R. Katalin nyomdokain Orsós Anna, Híves-Varga Aranka, Cserti Csapó Tibor, Lakatos Szilvia tevékenysége a magyarországi romológia képzés és ezen belül a roma szakkollégium eszméjének népszerűsítésében megkerülhetetlen.

²⁴ A KRSZH küldetésnyilatkozatának aláírására 2011. március 17-én került sor. A Magyarországi Református Egyház részéről Bölcskei Gusztáv püspök, a Magyarországi Evangélikus Egyház részéről Fabiny Tamás püspök, a Magyar Görögkatolikus Egyház részéről Kocsis Fülöp megyéspüspök és a Római Katolikus Egyház részéről a Jézus Társasága Magyarországi Rendtartomány képviselőjében Forrai Tamás Gergely tartományfőnök látta el kézjeggyel a dokumentumot. <http://krszh.hu/a-halozat/> (Letöltés dátuma: 2020. 12. 12.)

debreceni görögkatolikus és a budapesti református RSZK, amivel a magyarországi roma szakkollégiumi hálózat már 11 tagintézményt foglalt magába.²⁵

A szervezeti fejlődés következő meghatározó eseménye volt, amikor 2018-ban megalakult a Roma Szakkollégiumok Egyesület (RSZE), amely az egyházi és egyetemi fenntartású roma szakkollégiumok hálózati működésének összehangolását, a közös érdekképviseletet és érdekérvényesítést tűzte ki célként. A különböző intézménytörténeti háttérű és beágyazottságú roma szakkollégiumok a felsőoktatásba bekerülő roma és/vagy hátrányos helyzetű fiatalok támogatásával olyan közös platformot képviselnek, ami természetesen kínálta az együttműködés magasabb szintre emelésének lehetőségét.²⁶

A napjainkban működő hálózat rövid szerveződtörténeti vázlatra láthatóvá teszi azt a tényt, hogy a különböző időpontokban, több hullámban, eltérő háttérrel és beágyazottsággal jellemezhető roma szakkollégiumok mind sajátos és egyedi karakterrel rendelkező intézmények. Az eredetileg Európai Unió pályázati finanszírozásra támaszkodó roma szakkollégiumok 2019-től álltak át a költségvetési támogatási működésre. Az esemény döntő jelentőségű volt a roma szakkollégiumi hálózat történetében, intézményeinek fenntartásában, hisz a kiszámítható költségvetési támogatási rendszer stabilizálta a működési feltételeket. A költségvetési támogatás megszervezésében, szakpolitikai elfogadtatásában, a roma szakkollégiumi szisztéma összetársadalmi jelentőségének elismertetésében elvülhetetlen érdemei vannak a Társadalmi Felzárkózásért Felelős Helyettes Államtitkárságnak.²⁷ Az, hogy napjainkra a hálózat 11 szakkollégiuma a hátránykompenzáló és tehetséggondozó munka egyik zászlóshajójává vált a hazai felsőoktatásban, csak az érintett szereplők együttműködésének köszönhető. A szakpolitika, a szakkollégiumok, az egyházak és az egyetemek közötti párbeszéd hozadéka az a feltételrendszer, melynek keretei között 2020-ig több mint 400 roma szakkollégista szerzett felsőfokú végzettséget, diplomát.

A hálózat szervezeti fejlődésének azonban nem csak a fokozatosan összetettebbé váló jelleg és a stabilizálódott működésfeltételek az ismérvei. Legalább ennyire kiemelkedő jelentőségű a finanszírozó és a támogató szakpolitikai hát-

²⁵ A pécsi Wlislócki Henrik Szakkollégium hallgatói 2018 áprilisától az akkor újonnan alakult evangélikus fenntartású pécsi RSZK-ban folytatták munkájukat.

²⁶ Az RSZE tevékenysége iránt érdeklődők számára érdekes információk forrása lehet a szervezet facebook oldala: <https://www.facebook.com/romaszakkollegiumok/>

²⁷ Az államtitkárság felzárkózási portfóliójában a roma szakkollégiumi hálózat támogatása mellett olyan horderejű intézményrendszerek szervezése tartozik, mint például a Tanoda program és a Biztos Kezdet Gyerekházak rendszere. Részletesen lásd Langerné Victor 2019: 13–24.

térmunkát végző helyettes államtitkárság részéről kezdeményezett minőségbiztosítási feltételrendszer kidolgozása. Ennek lényege, hogy a magyarországi roma szakkollégiumok egy független testület, a Roma Szakkollégiumi Tanács részéről minősített intézmények. A hálózat tagjainak háromévenként kell benyújtani szakmai programjukat minősítésre.²⁸ Az Oktatási Hivatal által koordinált folyamat lényege, hogy egyfajta sztenderd elvárásrendszerbe foglalja azokat a feladatokat, amelyeket minden minősített roma szakkollégiumnak teljesíteni kell.

A működés alapvető követelményei olyan program megfogalmazását írják elő, amely „*nagy hangsúlyt helyez a felsőoktatási lemorzsolódás megelőzésére, a cigány-magyar kettős identitás megerősítésére, tagjai személyes és szakmai fejlődésére, a tudományos életben való részvételre.*”²⁹ A közös minőségelvek szavatolják, hogy a roma szakkollégiumok szervezettörténeti egyediségükből következő sajátosságaik megőrzése mellett képesek a társadalmi felzárkózás szempontjából fontos általános alapelvek érvényesítésére munkájukban. Ilyen alapelv például, hogy a szakkollégiumok tagságában a roma származású hallgatók arányának a minimum 60%-ot el kell érnie, vagy az, hogy az együttlakó hallgatói közösségnek az intézmény teljes tagságának legalább 70%-a kell, hogy legyen, biztosítva ezzel az integrált együttélési gyakorlat előnyeit. A Roma Szakkollégiumi Tanács minősítésének megszerzése előfeltétele annak, hogy elismert és költségvetési támogatásban részesíthető szakkollégiummá váljon egy intézmény.

Az eddigiek alapján okkal felvethető kérdés, hogy a meghatározott arányú roma származású és hátrányos helyzetű taggal rendelkező, valamint az ettől legfeljebb 20% erejéig eltérő hallgatói állományú roma szakkollégiumok miért tekinthetők a társadalmi integrációt támogató modellintézményeknek. Másként fogalmazva, megválaszolásra szorul, hogy az együttélési helyzet, a szakmai programok a saját közösségeikből kilépő roma származású hallgatók szempontjából mennyiben tekinthetők a kulturális pluralizmus jegyében szervezett intézményeknek és nem a spontán asszimilációt előmozdító színtereknek.³⁰

²⁸ A Tanács 13 tagú, amelybe a szakpolitika különböző szintjeiről delegált képviselők, mellett a Magyar Rektori Konferencia, az Országos Roma Önkormányzat és a Roma Szakkollégiumok Egyesület delegálja a tagokat. (https://www.oktatas.hu/felsooktatasi/roma_szak_kollégiumok)

²⁹ Vö. A roma szakkollégiumok működésének alapelvei és alapvető követelményei. https://www.oktatas.hu/felsooktatasi/roma_szakkollégiumok; Az alapelvek három pillére a szakmaiság kritériuma, a társadalmi felelősségvállalás és felzárkózás iránti elkötelezettség, valamint a szakkollégiumi közösség működtetése.

³⁰ Kulturális pluralizmus asszimilációelméleti összefüggéseivel kapcsolatban lásd Biczó 2009: 47–59.

Fontos szem előtt tartani, hogy a roma szakkollégiumok számára kidolgozott minőségelvek rendszerében számos olyan biztosíték került beépítésre, amelyek a strukturális integráció és semmiképpen nem az asszimilációs várakozások szemszögéből értelmezhető tevékenységek. A cigány nyelv oktatása, a hagyományőrzés, a saját kulturális örökség értékvilágának megismerése, a roma származású hallgatókat kibocsátó lokális életvilágok iránti reflektív és alkalmazott társadalomtudományi szemszögből megalapozott kutatói érdeklődés felkeltése mind a kulturális pluralizmus szelleméből táplálkozó törekvések. A roma szakkollégiumoknak a felsőoktatási karrierút egyengetése mellett fontos célja, hogy a magyarországi cigány kultúrák fennmaradását, sokszínűségének megőrzését előmozdítsa.³¹

³¹ A szakkollégiumok a cigány kulturális örökség sokszínűségének megőrzése érdekében végzett tevékenységével kapcsolatban lásd az intézmények honlapját.

HUMÁN REGISZTER 2020

A felmérés módszertana és körülményei

A felmérés 2020 őszén kérdőíves módszerrel történt. A kutatási mintát a tizenegy magyarországi roma szakkollégium teljes hallgatói állománya 326 fő képezte.³² Az önkitöltős kérdőívek visszaérkezését követően – az adatbázisban történő feldolgozás során – az adathiányt mutató anyagok visszaküldésre, majd javításra kerültek. A hiánypótlás lezárása után az elemzés alapját képező statisztikai táblázatok, a diagramok és térképek megtervezésére és elkészítésére került sor. Ezt követően készült el maga a tényleges elemzés, melynek eredményei az alábbiakban olvashatók.

A 36 alapkérdést és hat kiegészítő kérdést tartalmazó kérdéssor adatfeldolgozása a roma szakkollégiumok hallgatói állományára vonatkozó gazdag, sokoldalú és komplex információforrást eredményezett. Az adatfeldolgozás során 13692 minősített elem értelmezése valósult meg és épült be az adatbázisba, ami a téma vonatkozásában egyedülálló vállalkozás.

A kérdőíves kutatás teljes körű anonimitást biztosított. A kódszámokkal jelelt adatlapok kiosztását az egyes szakkollégiumok illetékes vezetői végezték, így a kumulált adatok alapján az adatszolgáltató személyek anonimitása biztosított.

A HR2020 elemzés következtetéseinek elmélyítésére jó lehetőséget kínál a két évvel korábbi felmérés adataival történő összehasonlítás ott, ahol tendencijellegű eltérés mutatkozik. Mivel a roma szakkollégisták túlnyomó többsége a hároméves alapszakos képzést követően kikerül a felsőoktatásból, ezért a gyors fluktuáció, a szakkollégiumok hallgatói állományának a cserélődése már a HR2018 eredményeivel összevetésben is sejtet bizonyos folyamatokat.³³

Az alábbiakban kidolgozásra került elemzés a HR2020 kutatás eredményeként létrehozott adatbázis kvantitatív szemléletű és kvalitatív következtetéseket tartalmazó értelmezése. Fontos megjegyezni, hogy a következtetések megfogalmazását illetően a szerzők tisztában vannak a kérdőíves módszerrel

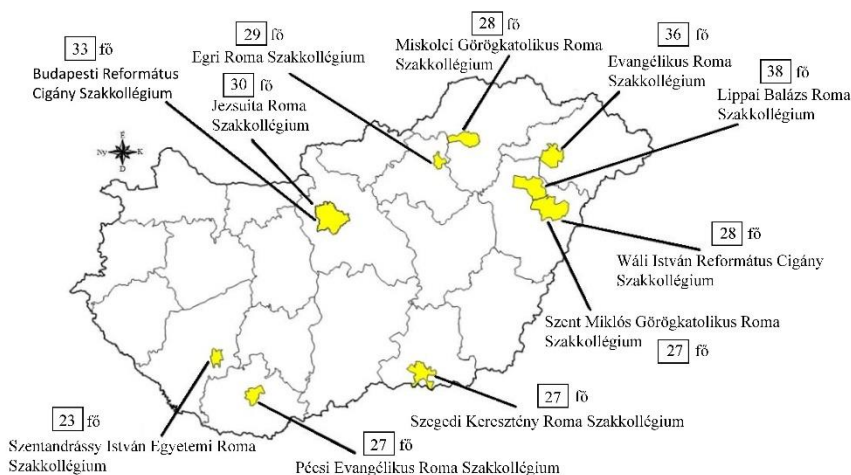
³² Országon belülről érkezett 319 fő (98%), míg határon túli 7 fő (2%).

³³ Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy a szakkollégiumi hallgatók között nem található MA vagy osztatlan képzésben résztvevő hallgató, vagy olyan, aki nem három év alatt teljesíti az alapképzés követelményeit. A hallgatók képzési területek és szakok szerinti megoszlására vonatkozó adatok részletes elemzésével *'A roma szakkollégisták képzési terület, képzési szint és szakok szerinti megoszlása, valamint felsőoktatási intézményeik'* című fejezetben foglalkozunk.

nyert adatok korlátaival. A kvalitatív szemléletű adatbázis elemzés nem helyettesítheti a terepmunkára alapozott szituatív vizsgálatokat és kutatást. Talán szerencsés lehet úgy fogalmazni, hogy reményeink szerint az alábbiakban bemutatásra kerülő anyag a téma iránt érdeklődők terepkutatásait támogató hasznos előzetes ismeretek összefoglalása.

Alapadatok

A HR2020 adatbázisba a 11 roma szakkollégium összesen 326 hallgatójára vonatkozó adatok kerültek be. A kutatási minta elemszáma 37 fővel haladja meg a HR2018 kiadványban vizsgált hallgatói létszámot. A szakkollégiumok adatszolgáltatása az intézmények hallgatói létszámának függvényében 23 és 38 fő között ingadozott.

Roma szakkollégiumi hálózat intézményei és a HR2020 hallgatói adatszolgáltatók száma szakkollégiumonként

Amint az a térképmellékletből is kiviláglik, a roma szakkollégiumi hálózat intézményeinek földrajzi elhelyezkedése jól leképezi a magyarországi roma népesség területi elhelyezkedését. Az észak és északkeleti országrész népességében az országos átlaghoz képest magasabb arányszámú roma populáció a felsőoktatási hallgatói összetételben is visszatükröződik. A térségben működő hat roma szakkollégium – Debrecen (2 szakkollégium), Hajdúböszörmény, Nyír-

egyháza, Miskolc, Eger – fontos szerepet játszik a roma származású és a hátrányos helyzetű fiatalok diplomához jutásában és lemorzsolódásuk megakadályozásában. Regionális adottságait tekintve a két délnyugat-magyarországi szakkollégium hasonló szerepet tölt be, hisz a roma származású népesség aránya a térségben ugyancsak meghaladja az országos átlagot. A fővárosban működő két intézmény rekrutációs bázisa ugyancsak kiterjedt, de ugyanez érvényes a hálózat szegedi tagintézményére is.

A térkép jól tükrözi továbbá azt is, hogy a hálózat intézményei a nagy felsőoktatási centrumokhoz kapcsolódnak. Itt a hallgatói állományban a szakkollégiumok működési minimumát képező és a célcsoportból érkező 20 fő képezi az intézmények megszerveződésének előfeltételét. A hálózat megalakulása óta eltelt tíz évben a stabil működés ténye az egyik kétségtelen bizonyítéka a tényleges társadalmi szükségletnek.

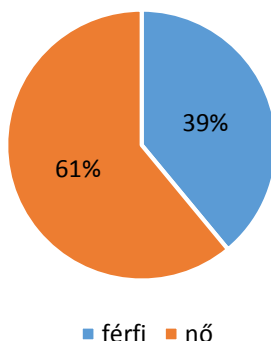
A kutatási mintába bekerült hallgatók nemek szerinti megoszlása igen érdekes képet tükröz és a felsőoktatásban megfigyelhető tendenciáknak némi képp ellentmond. A HR2020 adatai szerint a roma szakkollégiumok hallgatóinak nem arányai az elmúlt két évben alig változtak. A 2018-as adatfelvétel időpontjában a szakkollégista hallgatók nemek szerinti megoszlásának aránya 60% nő és 40% férfi volt.³⁴ Ez a különböző szakkollégiumoknál a felsőoktatási intézmény profiljának függvényében komoly eltéréseket mutatott, de általában tükrözte a különböző szakterületeken, például a tanár- és pedagógusképzési szakokon általánosan megfigyelhető arányokat, és összhangban volt mind a magyarországi (2005-2010 között 53%), mind az Európai Unió arányokkal (2016-ban 54% nő).³⁵ A felsőoktatási hallgatói állományban a nők magasabb arányát részben azzal szokás magyarázni, hogy a férfiak munkaerő-piaci elhelyezkedési esélyei általában jobbak a fiatalabb korosztályokban, ezért a továbbtanulás helyett a középfokon megszerzett szakma, majd a munkavállalás kielégítő életpályát ígér.³⁶ Különösen igaz ez azokban a társadalmi csoportokban ahol a tanulás presztízse alacsonyabb, mint például a perifériális környezetben élő, hátrányos helyzetű és aluliskolázott családi környezetben élők esetében.

³⁴ A hallgatói állomány nemek szerinti megoszlását szakkollégiumi bontásban lásd az 1. sz. mellékletben.

³⁵ https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Tertiary_education_statistics (Letöltés dátuma: 2020. 12. 18.)

³⁶ Vö. Fényes 2011: 80–81.

Roma szakkollégista hallgatók nemek szerinti megoszlása

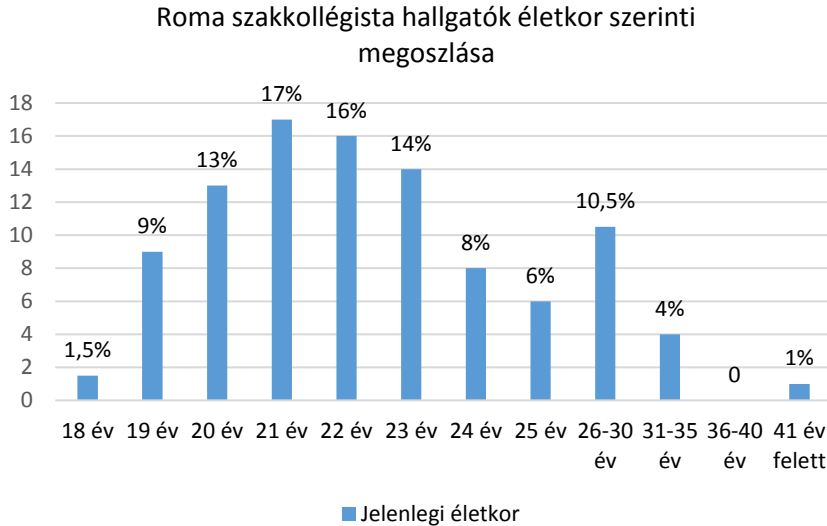

A HR2020 adatai szerint a roma szakkollégista hallgatókon belül a nők aránya valamelyest emelkedett és jelenleg 61%. A folyamat hátterében több egymást erősítő tényező összhatása húzódhat meg. Az emelt szintű érettségi kötelező felvételi előfeltételként történő bevezetése mellett az oktatáspolitikai, az elsősorban a férfiak körében népszerűbb szakképzések számos kedvezménnyel történő támogatásával elérte, hogy a felsőoktatás iránti érdeklődés csökkent. Ezt a feltevést erősíti a 2020-as felvételi számokban a korábbi évekhez képest mutatkozó látványos csökkenés.³⁷ A férfiak esetében a megnehezített bejutási feltételek mellett az alacsonyabb szocioökonómiai státuszú családokban a szakmatanulás és a keresőképesség gyorsabb elérése előnyösebb befektetésnek tűnhet, mint a bizonytalan és hosszú ideig tartó tanulás a felsőoktatásban.

A kutatási adatok elemzésekor feldolgozásra kerültek a roma szakkollégisták korösszetételére vonatkozó információk. Ebből világosan kiderül, hogy a hallgatók többsége a normál rend szerint, a középiskola befejezését követően került a felsőoktatásba és a húszas évei elején járó fiatal. Az életkori megoszlás arra utal, hogy bár elvi lehetőség adott arra, hogy levelező tagozatos és a magyarországi felsőoktatási gyakorlatban többségüket tekintve idősebb hallgatók

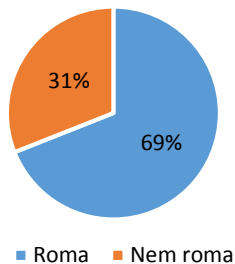
³⁷ <https://uzletesutazas.hu/a-felsooktatásban-jelentkezők-es-felvettek-száma-2001-2020/> (Letöltés dátuma: 2020. 12. 18.) Míg 2019-ben még 112.033 jelentkezőből 78.980 nyert felvételt, addig 2020-ban 91.460 jelentkezőből csupán 68.112 fő jutott be a felsőoktatásba pótfelvételi nélküli rendes eljárás keretében. A jelentkezési és felvételi számok tízéves átlagban is folyamatosan csökkenő tendenciát tükröznek. 2010-2020 között a jelentkezők átlaga 111.584 fő/év, míg a pótfelvételi nélkül felvételt nyertek átlaga 78.699 fő. A csökkenés kapcsolatba hozható a középiskolában végzett és érettségit tett tanulói létszám visszaesésével is.

is belépjenek a roma szakkollégiumokba, jelenlétük elenyésző. A roma szakkollégisták 78,5%-a 18–24 éves korosztályba tartozik.

A szakkollégiumi hálózat működési sikerét tükröző egyik legfontosabb iránymutató adat a roma származású és a nem roma származású hallgatók arányának alakulása. A 2020-as kutatás időpontjában az arányok lényegében megegyeztek a két évvel korábbi felmérés adataival. Mindez azt jelzi, hogy a roma származású diákok beáramlása a felsőoktatásba folyamatos, legalábbis a szakkollégiumok működését megalapozó hallgatói kereslet fenntartásához pillanatnyilag elégséges.

Roma szakkollégisták etnikai származás szerinti megoszlása

A működés küszöbfeltételéként meghatározott 60% feletti roma arányt tükrözik az adatok, ami a hálózat tizenegy intézményére vetítve a kutatás pillanatában elérte a 69%-ot. Az arányszámok minden szakkollégium esetében jól kifejezik az integrált működési környezet meglétét, ami fontos feltétele annak, hogy a felsőoktatási intézményeken belül a roma szakkollégiumok ne képezzenek etnikai értelemben szegregált hallgatói csoportot. Másként megközelítve, a roma szakkollégiumok magyar származású hallgatóin keresztül teljesül a működéssel kapcsolatban eredetileg meghatározott szakpolitikai alapelv, az integrált közösség kritériuma.

Fontos megjegyezni, hogy a felsőoktatási bejutási feltételek nehezedésével a roma származású, hátrányos helyzetű hallgatók továbbtanulási esélye minden valószínűség szerint csökkenni fog, ami a roma szakkollégiumok hallgatói utánpótlására is ki fog hatni. Ennek alapvető oka, hogy a többségében hátrányos helyzetű környezetben nem állnak rendelkezésre azok a családi és intézményi erőforrások, amelyek a hátránykompenzációt a bejutáshoz szükséges mértékben érvényesítenék és a továbbtanulni vágyó fiatalokat hozzásegítenék az emelt szintű érettségi sikeres teljesítéséhez.

A HR2020 kutatás az alapadatok között rákérdezett a szakkollégista hallgatók anyanyelvi viszonyaira, ami némiképp meglepő eredményt tükröz.

Bár, amint hallgatók földrajzi rekrutációs hátterének a későbbi fejezetekben kifejtésre kerülő részleteiből látni fogjuk, a hallgatók többségének perifériális vidéki kibocsátó közege a roma származású szakkollégisták esetében azt sejteti, hogy az anyanyelvi beszélő közösségekből érkezők aránya magasabb. Igaz, hogy a rohamosan zajló nyelvi asszimiláció számos nagyon stabilként elkönyvelt beszélő közösség esetében is a szemünk előtt lejátszódó nyelvváltásban ölt testet.³⁸ Mégis, az önbevallás alapján a cigányt első nyelvként megjelölő 1% válaszdó meglepően alacsony mutató.³⁹ A szakkollégiumok rekrutációs vonzaskörnyezetében élő eltérő történeti, kulturális és nyelvi hátterű roma közösségek – romungró, oláh és beás – vegyesen képviseltetik magukat a hallgatói állományban. A HR2020 kérdőív a roma származású hallgatók további belső tagolódására vonatkozó információkra az anyanyelv kérdésén kívül nem kérdezett rá. A romani nyelvvizsgálóval rendelkezők intézményi megoszlása indirekt következtetést ugyan enged a még anyanyelvi beszélő közösségekből származó fiatalok a felsőoktatásba történő bejutásáról. Amennyiben feltételezzük, hogy elsősorban azok a roma származású hallgatók rendelkeznek romani nyelvvizsgálóval, akik családi környezetükben az aktív nyelvhasználatról közvetlen tapasztalattal rendelkeznek, akkor a cigány anyanyelvű szakkollégisták száma magasabb lehet, mint az a HR2020 kérdéssorból kiviláglik. A feltevés csak további célzott kutatások eredményeként tanulmányozható.

A hallgatói állomány összetételét leíró harmadik adatsor a hátrányos és a halmozottan hátrányos helyzetű hallgatók arányaira irányítja a figyelmet.⁴⁰ A két évvel korábbi felmérésben az adatok kiegyensúlyozott megoszlást tükröztek. A 289 hallgató viszonylatában a 26% hátrányos helyzetű, valamint a 26% halmozottan hátrányos helyzetű diák mellett az állomány 48%-a nem minősült

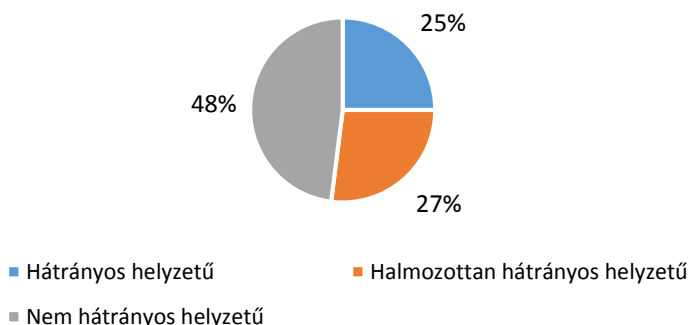
³⁸ Saját kutatási tapasztalat alapján például Hodász, Nyírvasvári és Nagyecséd hagyománykövető cerhári beszélő közösségei most érték el a nyelvváltás állapotát. Vö. Szabó 2019; 2020.

³⁹ A cigány nyelvi asszimiláció jelensége közismert. Az iskola szerepének hangsúlyozása mellett az értelmiségi pályához kapcsolódó szerepelvárásoknak történő megfelelési késztettség is hozzájárulhat, hogy ténylegesnél kevesebben vállalják cigány anyanyelvűségüket. Vö. Kemény–Janky–Lengyel 2004: 31.

⁴⁰ A hátrányos helyzet a törvényi rendelkezés alapján önkormányzati hatáskörben kiadott igazolással bizonyítható, amelyre a kérelmező akkor jogosult, ha az alábbi feltételeknek megfelel. A 2013-ban bevezetett jelenleg érvényes szabályozás az alacsony jövedelem miatt gyermekvédelmi kedvezményre jogosultság mellett három hátránynövelő tényezőt határozott meg: szülő alacsony iskolázottsága, szülő munkanélküli státusza és az elégtelen lakhatási körülmények. Ezek alapján hátrányos helyzetűnek minősül az a tanuló, aki az alacsony jövedelem mellett egy további hátránynövelő tényezővel jellemezhető. Halmozottan hátrányos helyzetűnek minősülnek azok a tanulók, akik a gyermekvédelmi kedvezmény mellett további két hátránynövelő tényezővel jellemezhetőek.

hátrányos helyzetűnek. A HR2020 kutatás eredményei szerint gyakorlatilag változatlan megoszlást figyelhetünk meg.

Roma szakkollégisták hátrányos helyzet szerinti megoszlása

A hátrányos helyzet kérdésre vonatkozó statisztikai számokat az igazoló dokumentumok megszerzésével kapcsolatos bizonytalanságok miatt mérték-tartó óvatossággal kell kezelni. A pusztán statisztikai tény önmagában csak illusztrálja a roma szakkollégisták szocioökonómiai státuszát, amennyiben a hátrányos helyzetű igazoló dokumentumok beszerzése a különböző településeken nem azonos feltételek mellett történik. A hallgatókról készített és az egyéni fejlesztési tervekben felhasznált mentori környezettanulmányok számos esetben utalnak arra, hogy a nyilvánvaló jogosultság ellenére a hallgató nem rendelkezik alátámasztó dokumentummal, és ezért nem jelenik meg a hátrányos helyzetű szakkollégisták csoportjában. Ettől függetlenül az adatbázisban mérhető statisztikai tény, hogy a roma szakkollégisták 52%-a hátrányos helyzetű, ami a felsőoktatási karrier szempontjából ugyancsak nyilvánvalóan negatív kiinduló körülmény. Mindez azt is jelenti, hogy a roma szakkollégiumok olyan felsőoktatási közösségek, amelyek a közvetlen egyetemi hallgatói környezet jellemzőitől eltérően többségében a hátrányos helyzet valamely szintjére besorolható hallgatókat gyűjtnek tagjaik közé. Mindettől függetlenül a roma szakkollégiumokban végzett hátránykompenzáló munka jelentőségét már a vonatkozó statisztikai mutatók is messzemenően igazolják.⁴¹

⁴¹ A szakkollégisták hátrányos helyzet szerinti megoszlását szakkollégiumonként lásd a 2. számú mellékletben.

A roma szakkollégiumok tagsági összetételét jellemző sajátosság az a tény, hogy minden intézmény esetében fontos részét képezi az integrált közösségeknek az a markáns statisztikai értelemben vett csoport, amely nem roma származású és nem hátrányos helyzetű. A HR2020 teljes mintára vonatkozó elemzési következtetéseinek megfogalmazásakor, illetve értékelésekor ezt a körülményt minden esetben szem előtt kell tartani.

Roma szakkollégisták földrajzi rekrutációs környezete

A ROMA SZAKKOLLÉGISTÁKAT KIBOCSÁTÓ TELEPÜLÉSEK FÖLDRAJZI-TÉRBELI JELLEMZŐI

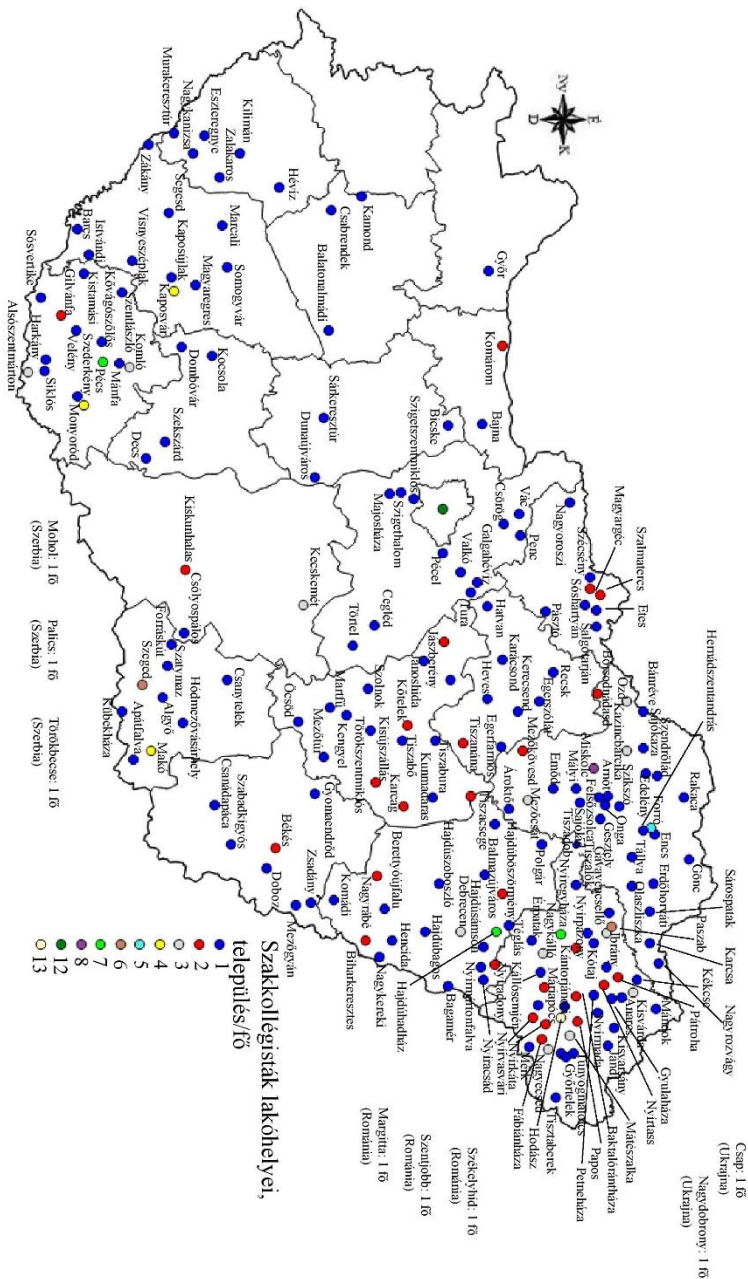
A HR2020 kutatás adatai alapján jól jellemezhető a roma szakkollégista hallgatók földrajzi rekrutációs háttere, kibocsátó térségei és ezek általános jellemzői. A hallgatói állomány regionális eloszlása, a kibocsátó települések jogállás szerinti osztályozása több szempontból is fontos összefüggések megfogalmazását teszi lehetővé.

Elsőként a HR2020 adatbázisba bekerült 326 szakkollégista lakótelepülés szerinti térbeli megoszlását vizsgáljuk. A hallgatók összesen 204 településről érkeztek, ami azt jelzi, hogy a legtöbb küldő településről mindössze 1-2 fő érintett a roma szakkollégiumi hálózatban.

Természetesen a szakkollégisták száma feltételezhetően nem azonos az adott településről a felsőoktatásba bejutók számával. Ugyanakkor tény, hogy a speciális felsőoktatási tehetséggondozó műhelybe bejutó fiatalok néhány szakkollégiumtól eltekintve kevés esetben támaszkodhatnak a közösség-szervező munkában arra, hogy tagjaik egyetemi évek előtt is ismerték egymást, ami a kohézió kialakítása szempontjából kétségtelen előny lehet. A felmérésből kiderült, hogy például a debreceni görögkatolikus és a budapesti jezsuita RSZK esetében két-két hallgató kivételével minden szakkollégista más településről érkezett. Ezzel szemben a hajdúbozsörményi szakkollégiumban kilenc (Hodász), a nyíregyháziban hat (Paszab), a miskolciban öt (Forró) olyan hallgató jár, akik ugyanazon településről származnak.⁴²

⁴² A szakkollégisták lakóhelyeit szakkollégiumok szerinti bontásban bemutató térképeket lásd 3 számú mellékletben.

Roma szakkollégisták lakóhelyeivi

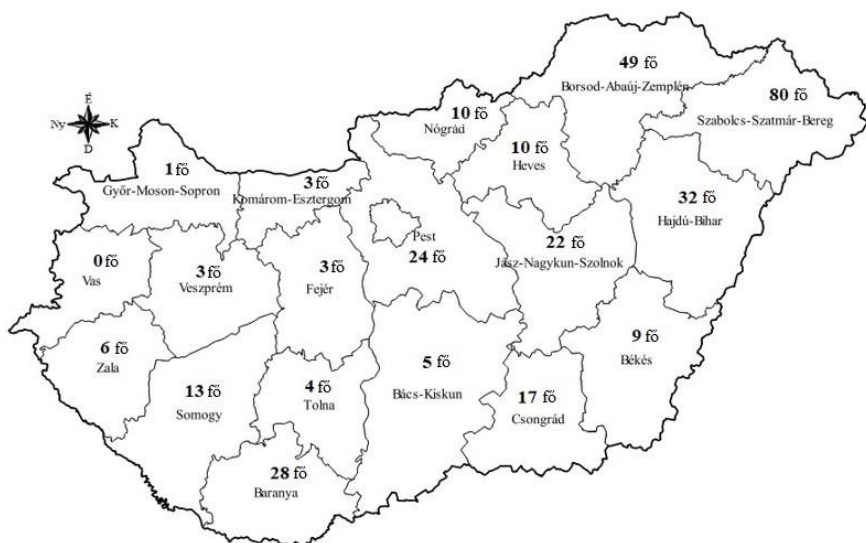

A hallgatók származási települések szerinti nagy szórását jól tükrözi az a tény, hogy az adatbázis szerint Budapest mellett mindössze négy olyan megyei jogú város van (Miskolc, Nyíregyháza, Pécs és Szeged), ahonnan hét fő vagy ennél több hallgató került be a hálózatba. A legtöbb roma szakkollégistát ugyanakkor lélekszamarányosan két kisebb település adja. A mátészalkai járásban található Hodász nagyközség tizenhárom, elsősorban a cerhári dialektust beszélő oláh cigány közösségből a felsőoktatásba bekerült szakkollégistája és a hajdúhadházi romungró helyi társadalomból kiemelkedett hét hallgató olyan folyamatokra irányítják a figyelmet, amelyek tanulmányozása további kvalitatív kutatásokat követel.

A települési szintű rekrutációs adatokat szemlélve feltűnő, hogy Budapest mindössze 12 fő szakkollégistát „delegált” a rendszerbe. Egy további a térképre pillantva fontos észrevétel lehet, hogy az ország nyugati és keleti felének érintettsége gyökeres eltérést tükröz. A Dél-Dunántúlon működő két roma szakkollégium (kaposvári és pécsi RSZK) hatása ugyan kirajzolódik a szakkollégista hallgatók településeinek térbeli elhelyezkedését tükröző térképből. Ettől függetlenül a hálózati lefedettség feltűnő hiányossága, hogy sem a Nyugat-Dunántúlon, sem pedig az Észak-Dunántúlon nem mutatkozik meg a roma szakkollégiumok szívóhatása. Annak ellenére, hogy több olyan járás is található az említett régiókban, ahol a roma népesség aránya 15-20% körül mozog (Devecser, Letenye). A roma szakkollégiumi hálózatban ezekből a kiterjedt térségekből jelenleg nincsenek hallgatók. A jelenségnek számos oka lehet, például, hogy a hátrányos helyzetű és/vagy roma származású csoportokból továbbtanulók száma a régióban alacsony vagy az, hogy a térségben működő felsőoktatási intézményekben (Szombathely, Veszprém, Sopron) nem szerveződött roma szakkollégium. A jelenség megalapozott magyarázata további kutatásokat követel.

A szakkollégisták kibocsátó településeinek térbeli megoszlásában megfigyelhető kiegyensúlyozatlanság további részleteit teszi láthatóvá a hallgatók rekrutációját megyei bontásban bemutató térkép is.

A szakkollégisták lakóhelyére vonatkozó térföldrajzi összefüggések szempontjából mind a településszintű mind, a megyei adatok ábrázolása alapján feltűnő, hogy a kibocsátó térség nem minden esetben esik egybe az olyan perifériális régiókkal, ahol a hátrányos helyzetű és/vagy roma népesség számaránya a lakónépességen belül meghaladja az országos átlagot. Már az észak-magyarországi és észak-alföldi régiókban működő hat roma szakkollégium esetében sem mutatkozik teljes egyezés arra nézvést, hogy az intézmények rekrutációs bázisa azonos a felsőoktatási intézmény közvetlen vonzáskörzetével.

Roma szakkollégisták megoszlása megyénként

A kibocsátó településeket szakkollégiumi bontásban bemutató térképeken jól láthatjuk, hogy a két debreceni, a hajdúböszörményi, a nyíregyházi és a miskolci RSZK-ok esetében a hajdúsági, nyírségi és borsodi települések felülreprezentáltak.⁴³ Mindezt még inkább árnyalja az a tény, hogy a hálózat összes hallgatójának gyakorlatilag a fele (161 fő) a három kiemelkedő számokat mutató megyéből – Szabolcs-Szatmár-Bereg, Hajdú-Bihar és Borsod-Abaúj-Zemplén – kerül ki. A többség a régió roma szakkollégiumaiban tanul, és csupán néhányan a két budapesti intézményben.

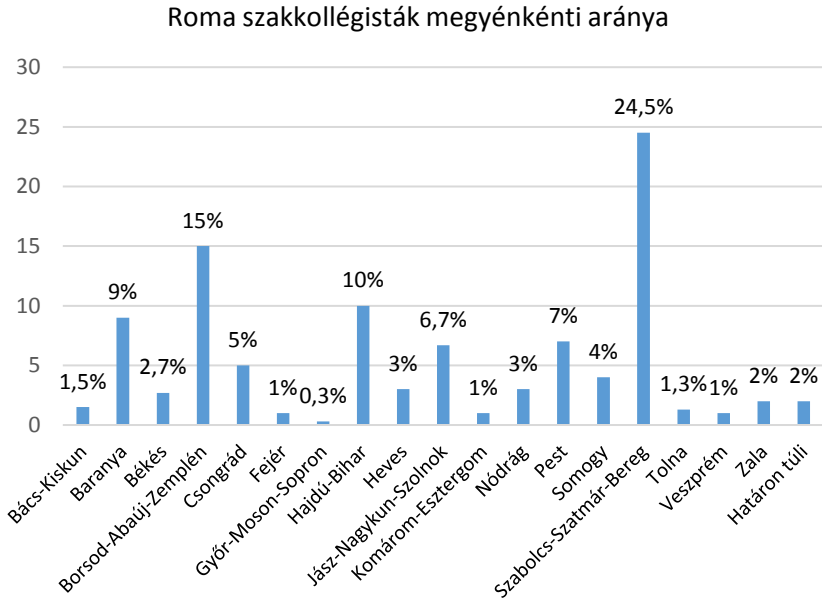
A hallgatók kibocsátó környezetének földrajzi térösszefüggéseit elemezve ugyanakkor feltűnő, hogy a roma népesség arányait tekintve az országos átlagot meghaladó járásokat illetően kiemelkedően fontos két megyéből, Hevesből és Nógrádból mindösszesen húsz szakkollégistát tart nyilván az adatbázis, akik többsége az egri RSZK tagja.⁴⁴ Ez feltűnően alacsony szám, amelynek megalapozott magyarázata további vizsgálatokat követel.

Ugyancsak a rekrutáció földrajzi-térbeli eloszlásának egyfajta anomáliáját tükrözi a dél-alföldi régió esete, ahol az össznépességen belüli arányokat tekintve a roma népességszám alatta marad az országos átlagnak. Ennek ellenére a HR2020-ba sok olyan hallgató került be, akik a régióban élnek. Itt nyilván a

⁴³ Lásd a 3. számú mellékletben a 3/1, 3/2; 3/3, 3/4, 3/5. ábrákat.

⁴⁴ Lásd a 3. számú mellékletben a 3/11. ábrát az egri RSZK hallgatóinak lakótelep üléseivel.

szegedi RSZK szívóhatása,⁴⁵ illetve a régióból Budapesten továbbtanuló hallgatók jelennek meg a statisztikai számokban.

Alapvetően kijelenthető általános összefüggés, hogy a roma szakkollégiumok többsége a befogadó felsőoktatási intézmények vonzáskörzetéből iskoláz be hallgatókat. A tagságra jellemző földrajzi kiterjedtség jelenségét jól példázza a kaposvári és a pécsi RSZK települési rekrutációs viszonyainak elemzése. Ebből kiderül, hogy a két egymáshoz közeli intézmény esetében a három dél-dunántúli megye (Somogy, Baranya és Tolna) egymást átfedő vonzástérségként értelmezhető, és mindkét intézmény esetében a hallgatók 90%-a közvetlen térségből érkezett a szakkollégiumokba.⁴⁶

A roma szakkollégiumok regionális kiterjedtségére vonatkozó általános szabály a két budapesti (református és jezsuita) RSZK esetében nem teljesül.⁴⁷ Ennek magyarázata egyszerű. Mindkét intézmény hallgatóinak kibocsátó települési adataiból jól látható, hogy a budapesti felsőoktatási centrumok országos

⁴⁵ Lásd a 3. számú melléklet 3/8. ábrát a szegedi szakkollégium hallgatóinak lakótelepüléseivel.

⁴⁶ Lásd a 3. számú melléklet 3/7. ábrát a kaposvári és 3/6. ábrát a pécsi szakkollégium hallgatóinak lakótelepüléseivel.

⁴⁷ Lásd a 3. számú melléklet 3/9. ábrát a budapesti jezsuita és a 3/10. ábrát a budapesti református szakkollégium hallgatóinak lakótelepüléseivel.

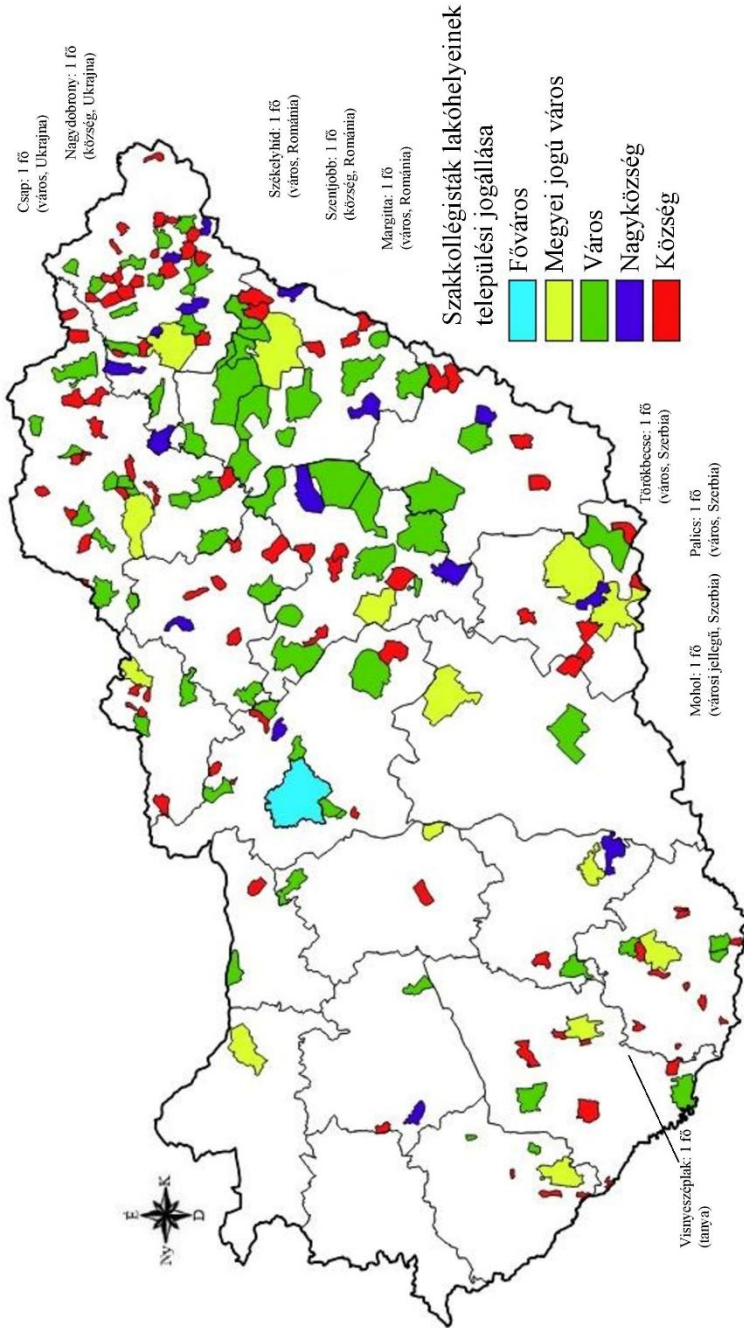
vonzási gyakorlatából következően a szakkollégiumokba is a legkülönbözőbb vidékekről, az ország minden tájáról érkeznek.

A ROMA SZAKKOLLÉGISTÁKAT KIBOCSÁTÓ TELEPÜLÉSEK JOGÁLLÁS ÉS NÉPESSÉGSZÁM SZERINTI VISZONYAI

A roma szakkollégisták származási környezetének jellemzése szempontjából fontos összefüggés a kibocsátó települések népességszám és jogállás szerinti elemzése. Módszertani szempontból az adatok feldolgozásának ez a megközelítése a lakótelepülések földrajzi elhelyezkedését bemutató térképpel kiegészítve alkalmas annak az előfeltevésnek a bizonyítására, hogy a szakkollégisták többsége perifériális földrajzi környezeti feltételekkel jellemezhető kisebb vidéki településről származik, mert a magyarországi roma és/vagy hátrányos helyzetű népesség túlnyomó többsége ilyen környezetben él. Másként fogalmazva hipotézisünk szerint a rendelkezésre álló adatokból bizonyítható, hogy a roma szakkollégiumok keretében végzett társadalmi integrációt előmozdító és hátránykompenzáló szakmai munka elsődleges célcsoportja földrajzi rekrutációját tekintve és többségében hátrányos helyzetű térségekből érkezik a felsőoktatásba. Az összefüggések bemutatása szempontjából jó lehetőséget kínál a Debreceni Egyetem a magyarországi roma népesség lélekszámának alakulását vizsgáló kutatásainak – az eredményeket ábrázoló térkép⁴⁸ „*A makrotársadalmi tényezőik*” című fejezetben látható – és a HR2020 adatainak az összevetése.

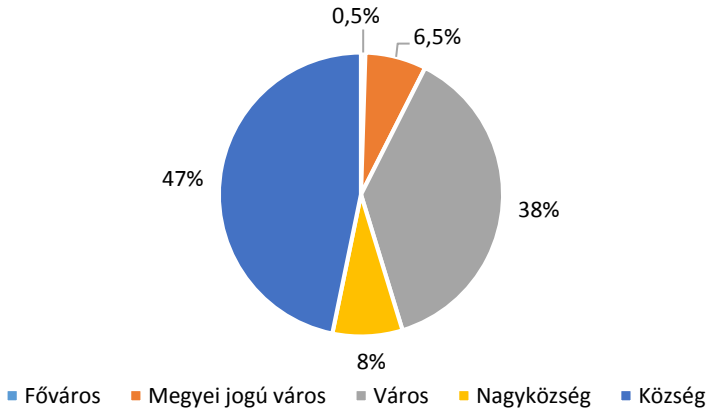
A térképekről jól leolvasható, hogy a szakkollégistákat kibocsátó települések túlnyomórészt olyan térségekben találhatóak, ahol a roma népesség aránya az országos átlagot meghaladja, és jellemzően 15%-nál magasabb. A szakkollégisták rekrutációs hátteréről kiderül, hogy települési jogállásukat tekintve többségében községekből 47% (95 településről) és városokból 38% (76 településről) érkeznek. Földrajzi fekvésüket tekintve ezek a települések a keleti-északkeleti és kisebb mértékben a délnyugati országrészben koncentrálnak.

⁴⁸ Péntes–Tátrai–Pásztor 2018: 18.

Roma szakkollegisták lakóhelyeinek a települési jogállás szerinti megoszlása

Szakkollégisták lakótelepülés jogállás szerinti megoszlása

Ha a konkrét településlistát nézzük, akkor azonban láthatjuk, hogy mind a városi, mind a községi jogállású települések regionális helyzetüket és népességszámukat tekintve rendkívül nagy szórást tükröznek. Attól a korábban rögzített összefüggéstől eltekintve, hogy a kibocsátó települések többsége perifériális kitettségű, megállapítható, a kategorizálás korlátokba ütközik. Ennek oka, hogy a városok között egyszerre kell említeni a nem egészen 5,5 ezres Komádit, a bő 38 ezer lelket számláló Ceglédet, a 8,5 ezer lakosú Balatonalmádit, a kicsit alacsonyabb, mint 26 ezer lakosú Komlót, vagy a majd 33 ezres Ózdot, hogy csak néhány példát említsünk. A tipizálás nehézségeitől elvonatkoztatva a városi illetőségű hallgatók többsége jellemzően járási központ funkciójú vidéki kisvárosokban él, amelyek legtöbbször kistérségi központi szerepet töltenek be (Fehérgyarmat, Kisvárd, Baktalórántháza).

A települési lista névanyagát elemezve a községi jogállású települések esetében a tipizálás kérdését tekintve a helyzet igen hasonló. Igaz, hogy földrajzi kitettségük szerint az érintett községek túlnyomó többsége perifériális helyzetű és a roma népesség arányszámát tekintve az országos átlaggal összevetésben felülreprezentált térségekben található. Ugyanakkor, a regionális értelemben akár hasonló helyzetű lokális színtereket görcső alá véve láthatjuk, hogy a kevesebb mint kétezer lelkes Érpatak, a kicsit több mint 700 fős Jánd vagy a 4.5 ezres Kótaj egészen különböző környezeti feltételeket kínálnak lakónépességük számára. A felsorolt, egyaránt Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében található községekben az egyetlen közös vonás az, hogy mind hátrányos helyzetű és magas roma népességű járásokban fekszik.

A fentiekben felvillantott részösszefüggések egyrészt alkalmasak arra, hogy rámutassanak a HR2020 kutatás elemzési korlátaira és világossá tegyék, az adatbázisból levonható egzakt következtetések nem pótolják a lokális szintereken végrehajtott szituatív és kvalitatív szemléletű kutatásokat. Ugyanakkor az is megállapítható, hogy jelen vizsgálat a roma szakkollégiumi hálózatba bekerült hallgatói állományra vonatkozó általános összefüggések és jellemzők leírására kiválóan alkalmas.

A szakkollégisták lakótelepüléseinek a jogállás szintjén történő vizsgálatából például következtetni lehet az egyes szakkollégiumok hallgatói állományának néhány általános tulajdonságára. Ha a kibocsátó településeket jogállásuk alapján és szakkollégiumonkénti bontásban vizsgáljuk, akkor azt látjuk, hogy a legtöbb intézmény esetében a városok és községek nagyjából hasonló arányban jelennek meg.⁴⁹ Ugyanakkor feltűnő, hogy a hallgatóknak mindössze a 7%-a érkezik megyei jogú városból vagy megyeszékhelyről (összesen 15 településről), ami meglepően alacsony szám és közvetve ugyancsak alátámasztja a vidéki kistelepülésekre vonatkozó rekrutációs bázis hipotézisével kapcsolatos várakozásokat.

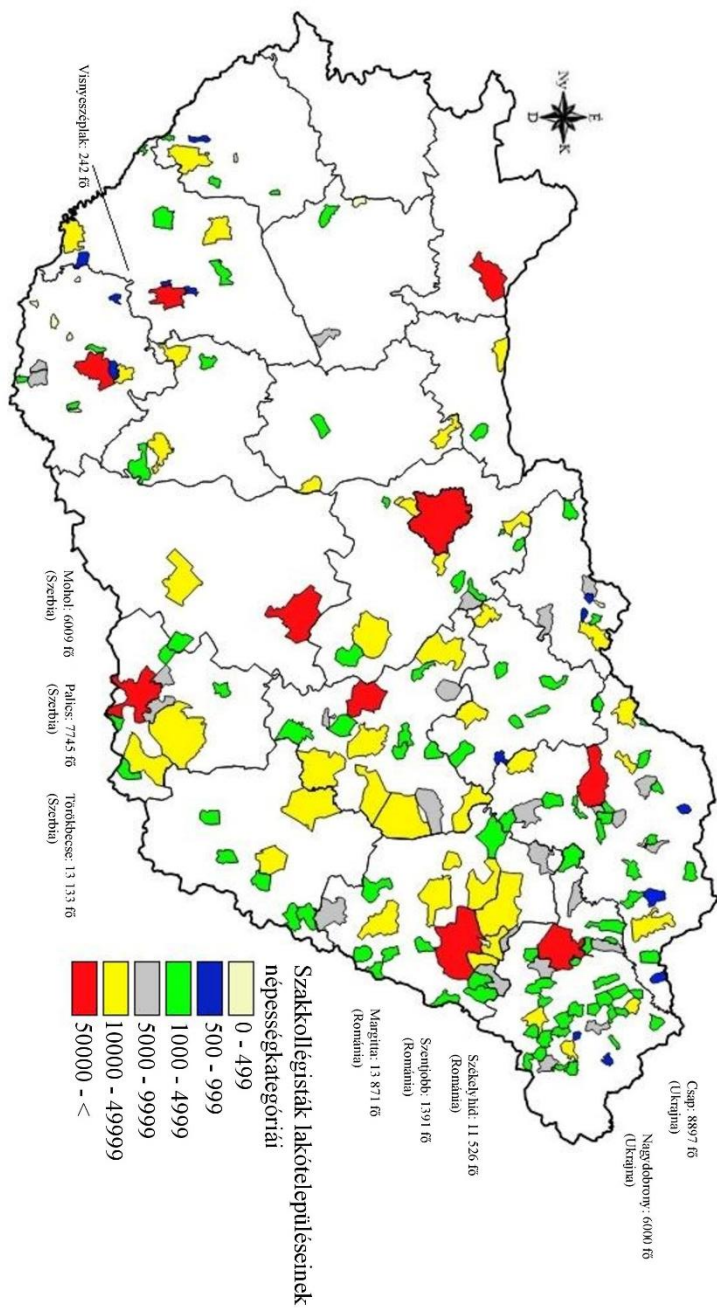
A rekrutációs háttérrel tekintve mindazonáltal a HR2018 kutatás adataival összevetésben egyelőre nem tükröződik tendencijellegű elmozdulás. A két évvel korábbi felmérés idején a vizsgálatba bekerült összes roma szakkollégistának 58%-a érkezett községekből – itt beleértve a nagyközségeket is –, míg a HR2020 esetében ez jelenleg 55%-os arányt mutat.

A roma szakkollégiumok földrajzi rekrutációs környezetének a kutatás eredményei alapján történő leírását pontosíthatjuk a kibocsátó települések lakónépesség száma szerinti csoportosítás és jellemzés alapján.

A lakóhelyi adatokat a lakótelepülések népességszáma szerint hat, az értelmezés szempontjából hatékony kategóriába rendeztük. Módszertanilag természetesen más, további és részletesebb kategorizálásra is lehetőség nyílna. Ugyanakkor a fenti megközelítés a lakótelepülések földrajzi elhelyezkedését megmutató térképpel kiegészítve alkalmas annak az előfeltevésnek a bizonyítására, hogy a szakkollégisták többsége perifériális földrajzi környezeti feltételekkel jellemezhető kisebb településről érkezik a felsőoktatásba.

⁴⁹ Lásd a 4. számú melléklet térképeit.

Roma szakkollégisták lakótelepüléseinek népességkategóriák szerinti megoszlása

Az adatok értékelése szempontjából fontos figyelembe venni, hogy a roma szakkollégistákat kibocsátó települések jogállásuk szerinti kategorizálása valamint a népességszám szerinti besorolása ellentmondásos következtetésre vezethet. Ennek az az oka, hogy a HR2020 adatbázisba számos olyan városi jogállású település található, melyek lélekszáma adott esetben alatta maradhat a nagyobb községek lélekszámának.⁵⁰ A szakkollégisták településeinek lélekszámát mutató térképről azonban a kategorizálás ellentmondásaitól elvonatkoztatva is leolvasható több fontos összefüggés.

Először is feltűnő, hogy a roma népességkoncentráció klasszikus színtereinek az északkeleti (különösen a borsodi) és a délnyugati országrész törpefalvainak, valamint aprófalvainak szinte teljes hiányát figyelhetjük meg a szakkollégistákat kibocsátó települések között. Az 500 fő alatti, valamint az 500–1000 fő közé eső települések alig-alig jelennek meg a szakkollégiumi tagság földrajzi rekrutációs bázisaként. Emellett feltűnő, hogy a legtöbb a térképen jelölt település 1000–5000 lelkes község és kisváros vagy 10.000-nél nagyobb lélekszámú város. A roma szakkollégisták lakótelepülései népességszámuktól függetlenül jól látható módon azokban a régiókban (járásokban) sűrűsödnek, ahol a cigány népesség lokális arányszáma az országos átlagot meghaladja.

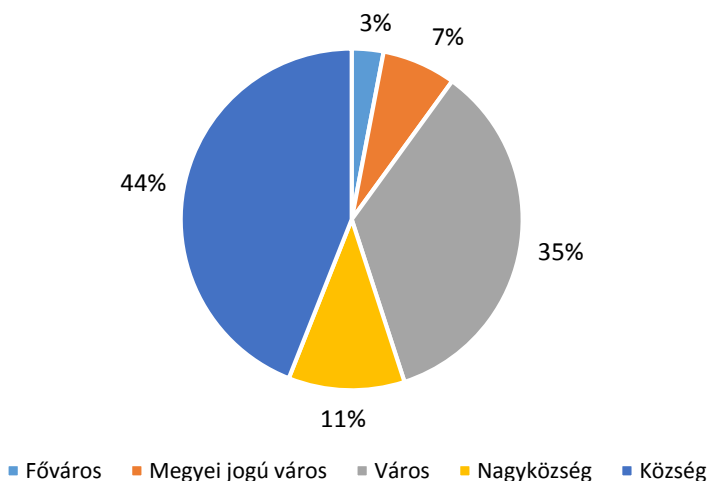
A képet ugyancsak árnyalja az ország településhálózatának egy további térszerkezeti sajátossága. Az Észak-alföldi valamint a Dél-alföldi Régió nagyobb lélekszámú a regiszterben megjelenő települései ugyan városi jogállásúak, de népességszerkezetük rendkívül heterogén, így markáns hátrányos helyzetű csoportok lakóhelyeként is jól ismertek (Békés, Püspökladány, Hajdúhadház). Az ezekben a régiókban megjelenő városi jogállású és nagyobb népességszámú települések jelenléte HR2020 adatbázisban arra utal, hogy a szakkollégiumi hálózat képes az ezekről a településekről érkező hátrányos helyzetű fiatalokat elérni. A fenti megállapításokból ugyanakkor az is következik, hogy az ország perifériális helyzetű aprófalvas és törpefalvas térségeiben élő népességből, legalábbis a roma szakkollégiumi hálózat működési környezetét képező felsőoktatási intézményekbe sajnálatosan kevés fiatal érkezik.

⁵⁰ A települési jogállás és lakosságszám szerinti kategorizálás ellentmondásait jól szemlélteti, hogy míg Zalakaros (2655 lakos) város, addig Törtel (4269 lakos) község, de Tiszacséze (4653 lakos) város, ahogy Onga (4955 lakos) város, amint Demecser (4282 lakos) város, ám Decs (4149 lakos) nagyközség. A jelenség háttérében az áll, hogy a várossá válás jogi szabályozása 1990 és 2012 között nem tartalmazott egyetlen komoly feltételt sem. A nagyközségek a megfelelő gazdasági, infrastrukturális fejlettség mértékét, a megfelelő intézmények (oktatási, közegészségügyi, rendészeti) meglétét, az önkormányzat térségi szervezőképességét maguk megítélve pályázhattak. Ekkor lett város többek között Balatonfűzfő és Óriszentpéter, Pacsa és az alig ezer lelkes Pálháza is.

A REKRUTÁCIÓS HÁTTÉR KVALITATÍV TÉNYEZŐI: HÁTRÁNYOS HELYZET ÉS KÖZÉPISKOLAI HÁTTÉR

A roma szakkollégisták földrajzi rekrutációs környezetét leíró elemzés néhány figyelemreméltó összefüggés mentén tovább mélyíthető. Az átfogó kép kialakítása szempontjából fontos lehet a hátrányos helyzetű hallgatók lakótelepüléseinek általános jellemzése, helyének azonosítása. A hallgatói állomány összetételére vonatkozóan már korábban megállapításra került, hogy a szakkollégisták 52%-a hátrányos helyzetű. Másként fogalmazva a szakkollégisták lakóhely szerinti térbeli eloszlásának egy további fontos összefüggése a hátrányos helyzetű hallgatókat kibocsátó települések besorolása.

Hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű szakkollégisták lakótelepüléseinek jogállás szerinti megoszlása

Az adatok elemzéséből kiderül, hogy a hátrányos helyzetű hallgatók közel fele községekből érkezik. Ezek szerint a szakkollégiumok tagságának hallgatói összetételére jellemző, hogy a kisebb településekről érkezők arányait tekintve szinte azonos arányban hátrányos helyzetűek, mint a nagyobb népességszámú településekről érkezők. A szakkollégistákat kibocsátó települések jogállás szerinti arányai a teljes mintára vetítve nem mutatnak szignifikáns különbséget a hátrányos helyzetű hallgatók településeivel összevetésben. Az egyetlen talán

némiképp meglepő érték, hogy míg az összes roma szakkollégista mindössze 0,5%-a budapesti, addig a hátrányos helyzetűek 3%-a érkezett a fővárosból.

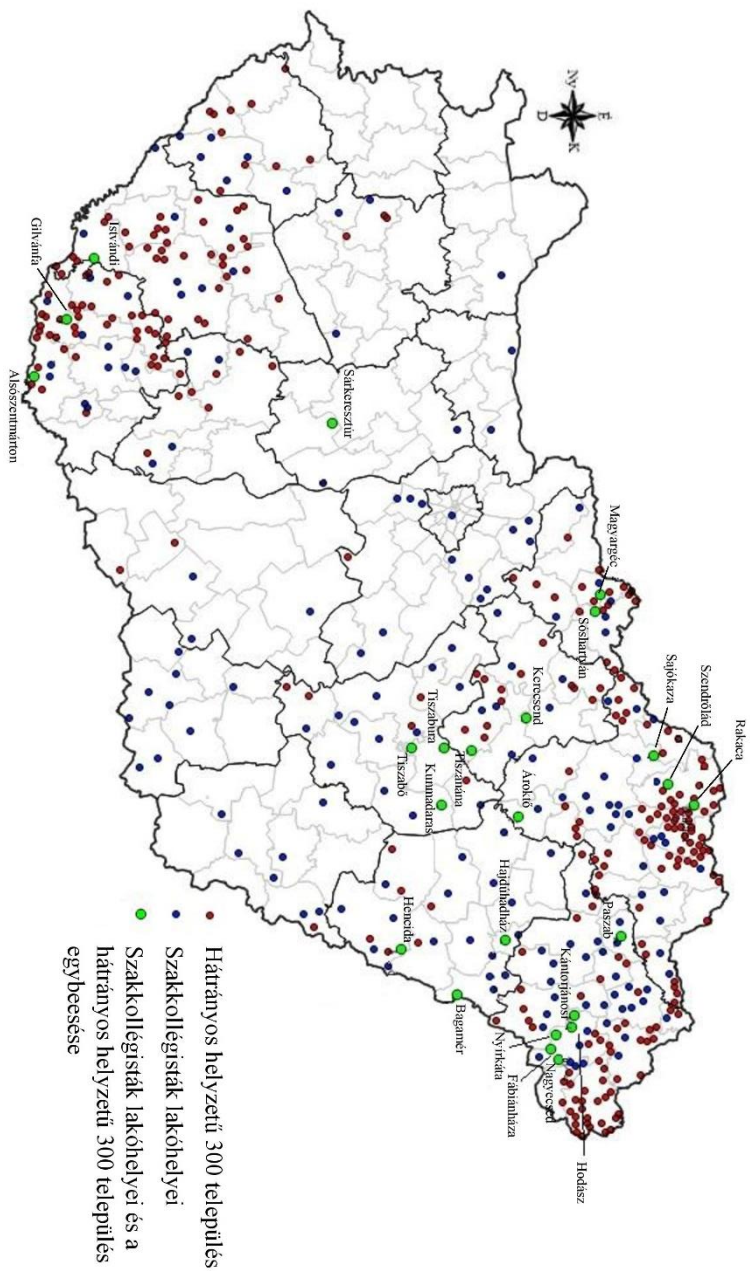
A számok egyértelműen jelzik, hogy a roma szakkollégiumi hálózatban tanuló hátrányos helyzetű diákok többsége vidéki, többségében perifériális településről, községekből és kivárosokból érkezik a felsőoktatásba. Ugyanakkor figyelemreméltó, hogy a szakkollégisták rekrutációját tekintve ebben az esetben sem a leghátrányosabb státuszú települések és településtípusok dominálnak. Bár az adatbázisban megjelennek a Szamos mente vagy a Bereg hátrányos helyzetű községei, de ezek például a Cserehát vagy az Ormánság aprófalvas és törpefalvas térségeihez – amely térségekből alig-alig találunk hallgatót – mérten kedvezőbb adottságokkal rendelkeznek.

Fontos és a hátrányos helyzetű hallgatókra éppúgy érvényes összefüggés, mint a teljes mintára, hogy a legtöbb érintett településről mindössze egy-egy hallgató érkezik a szakkollégiumokba. Csupán néhány olyan települést találunk az adatbázisban, ahol a hátrányos helyzetű szakkollégisták, részben feltehetően, a közvetlen környezetükre és egymásra gyakorolt mintaképző hatás eredményeként kerültek be a felsőoktatásba és váltak a hálózat tagjaivá.⁵¹

A hátrányos helyzet státuszának értelmezésében az elmúlt pár évben egy újabb szempont is teret nyert a témával foglalkozó szakmai megközelítési lehetőségeket értékelve. A diagnózis alapú felzárkózás politika az állami szakpolitika szintjére emelése mérföldkőnek tűnik a hazai roma integrációs programok történetében. A 2019-ben indult program első lépéseként került sorra 300 hátrányos helyzetű település kiválasztása, amelyek komplex felzárkózási programjának finanszírozására soha nem látott nagyságrendű forrást különítettek el.⁵² Mivel a kiválasztott hátrányos helyzetű települések földrajzi elhelyezkedése ugyanazt a perifériális vidéki kistelepülési környezetet érinti, ahonnan a roma szakkollégisták többsége érkezik, ezért kézenfekvő kérdésként merül fel a konkrét egybeesések meghatározása. Ennek azért is komoly jelentősége lehet, mivel az érintett szinterről érkező és többségében roma származású értelmiségi fiatalok a saját kibocsátó környezetükre vonatkozó ismeretei gyakorlati értékű tudásként definiálhatók.

⁵¹ Alsószentmárton, Hodász, Forró, Mezőcsát, Hajdúhadház kiemelt színterei a több hátrányos szakkollégistát kibocsátó településeknek. Természetesen a nevezett színterekről érkezők kvalitatív kapcsolatviszonyainak elemzése további kutatásokat követelne.

⁵² A diagnózis alapú felzárkózás politika koncepciójának kidolgozása elválaszthatatlan a Magyar Máltai Szeretetszolgálat és vezetője, Vecsei Miklós tevékenységétől, aki miniszterelnöki biztos minőségben irányítja a programot. Vö. *Belügyi Szemle*. 2020. 03. 08.

A hátrányos helyzetű 300 település és a roma szakkollégisták lakótelepeinek viszonya

Ha a szakkollégisták származási lakóhelyi településeit ábrázoló térképet és a szakpolitika részéről a felzárkózási intervencióba beemelt 300 település elhelyezkedését egyben ábrázoljuk, akkor fontos összefüggések megfogalmazására nyílik mód.

Ha a térképen látható települési szintű egybeesések számát nézzük ez önmagában is tekintélyes, hisz 25 konkrét helyszín esetében tényszerű.⁵³ Mindennél még figyelemreméltóbb összefüggés az, hogy a hallgatók túlnyomó többsége lakóközössége földrajzi, szociokulturális és szocioökonómiai adottságait tekintve gyakorlatilag ugyanazon a szintéren él, mint ahol a felzárkózásra kijelölt 300 hátrányos helyzetű település található. A térképes ábrázolás tanulsága szerint a Dél-Alföld kivételével a roma szakkollégisták a kortárs magyar felzárkózási politika cél régióiból érkeznek a felsőoktatásba. Mindez azt jelenti, hogy a roma szakkollégiumokban tanuló hallgatók többsége olyan a lokális életvilágokra – saját kibocsátó környezetükre vonatkozó – jellemző ismeretek és kompetenciák birtokában van, amelyek kiválóan hasznosulhatnak a magyarországi felzárkózási politika paradigmaváltásában, amennyiben teret kapnak.

A nemzetközi szakirodalomban az olyan támogató-beavatkozó alkalmazott társadalomtudományi gyakorlatban működő szakembereket, akik születésük-származásuk okán a fejlesztésre-felzárkózásra szoruló lokális világokban természetes – a „bennszülött” látásmódjára jellemző – jártassággal bírnak, és ezzel párhuzamosan tanult szakmai kompetenciákkal felvértezett személyek, *halfies*-nak szokás nevezni.⁵⁴ Az angol „half” (fél-rész, fele valaminek) kifejezésből eredő terminus arra utal, hogy a személy egyszerre kompetens a lokális környezetben és abban a segítő szakmai gyakorlatban, amely a kiválasztott közösség támogatásában és felzárkózásában kulcsszerepet játszik. A *halfies* lehet pedagógus, szociális munkás, egészségügyi szakember, közösségfejlesztő és minden más olyan szakma művelője, aki a perifériális és/vagy hátrányt szenvedő közösség támogatásában szerepet játszhat, képzett szakemberként és a színteret kiválóan ismerő „bennszülöttként” vállalhat szerepet.⁵⁵

⁵³ A 25 nevezett település: Kántorjánosi, Szendrőlád, Nagycsed, Kerecsend, Sajókaza, Fábri-ánháza, Hajdúhadház, Alsószentmárton, Gilvánfa, Paszab, Tiszabó, Tiszabura, Sósartyán, Hencida, Bagamér, Tiszanána, Nyírkáta, Rakaca, Sárkeresztúr, Istvándi, Hodász, Kunmadaras, Ároktő, Magyargéc.

⁵⁴ A kifejezést eredetileg azokra a „bennszülött” – pl. észak-amerikai őslakos – kulturális antropológusokra értették, akik egyetemi tanulmányaik eredményeként elsajátított tudományos értékű elméleti és módszertani ismereteik birtokában tanulmányozták, majd segítettek közösségeiket.

⁵⁵ Vö. Biczó 2019: 167.

Ebben az összefüggésben a magyarországi roma szakkollégiumok hallgatói állománya, beleértve a végzett alumni közösséget, többségében alkalmas humán erőforrás a roma és/vagy hátrányos helyzetű pauperizálódott települési közösségek felzárkózásában történő közreműködésre. Természetesen az általánosító megállapításkor a szerepvállalás egyéni motivációit, valamint a felsőoktatási szakokból következő szakmai kompetenciák korlátait is figyelembe kell venni.

A HR2020 a roma szakkollégisták földrajzi rekrutációjának elemzésére alkalmas utolsó fontos adatsora a kibocsátó középiskolák települési hátterének áttekintését kínálja. Természetesen már a hallgatók lakótelepüléseinek ábrázolása is sejteti, elsősorban a környező és közeli középiskolák működnek közre abban, hogy a továbbtanulni vágyó fiatalok teljesítik a felsőoktatási bejutási küszöb követelményeit.

A következő térkép azokat a településeket mutatja be, ahol olyan középiskolák találhatóak, ahonnan a roma szakkollégiumi hálózatba hallgatók érkeztek. A térkép színekkel jelöli az adott település középiskolaiból érkező szakkollégisták összesített számát is tartalmazza. Amint az ábrázolt adatokból kiderül, a legtöbb középiskolából egy-két hallgató érkezett a felsőoktatásba, ugyanakkor több tendencia is kirajzolódik. Egyrészt kiderül, hogy azon települések középiskolái járnak az élen a hallgatói utánpótlás kitermelésében, amelyek a roma népesség által magasabb arányokban lakott térségekben találhatóak.⁵⁶ Másfelől jól látszik, hogy azok a települések, megyeközpontok és a főváros – kivéve Hajdúböszörményt – ahol szakkollégium működik a hallgatói utánpótlás kiemelt természetes bázisai. Pécs 24 fő, Miskolc 21 fő, Nyíregyháza 18 fő, Budapest 15 fő, Debrecen 14 fő, Eger és Szeged 9-9 fő, míg Kaposvár 8 fő olyan középiskolást delegált a felsőoktatásba, akik aztán roma szakkollégisták lettek.

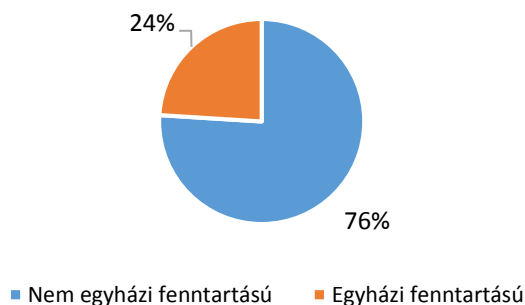
A HR2020 a kibocsátó középiskolákra vonatkozó adataiból azonban kiderül, működik az országban néhány olyan regionális jelentőségű tehetséggondozó középiskola, amelyek eredményesen karolják fel a hátrányos helyzetű és a roma fiatalok ügyét. Ilyen sikeres, elsősorban kisvárosi középiskola működik Kisvárdán (11 fő), Mátészalkán (11 fő) és Ibrányban (6 fő). Külön említést érdemel a Nagykállói járásban található Biri, amely különleges speciális felzárkóztató oktatási intézményt működtet, középiskolai tagozata a jelenlegi roma szakkollégiumi hallgatói állományba 16 főt delegált.

⁵⁶ A szakkollégisták kibocsátó középiskolák településeit ábrázoló térképeket szakkollégiumonkénti bontásban lásd az 5. számú mellékletben.

A középiskolai háttér áttekintésénél nem szabad megfeledkeznünk azokról a regionális jelentőségű városi településekről sem, amelyek középiskoláiból ugyancsak több hallgató került a hálózatba. Ózd, Berettyóújfalu, Szolnok és Makó iskolái jellemzően 5–6 fő jelenleg roma szakkollégista hallgató középiskolai tanulmányainak volt színtere.

A középiskolai háttér elemzésénél egy további szempont is felmerül, amely azonban nem a rekrutáció földrajzi-regionális részleteivel kapcsolatban érdekes összefüggés. Mivel a hálózat 11 intézményéből jelenleg nyolc egyházi – jezsuita, katolikus, két-két evangélikus, görögkatolikus és református szakkollégium – és három egyetemi fenntartású, ezért érdekes lehet azt megvizsgálni, milyen arányban érkeznek a szakkollégisták egyházi középiskolákból a felsőoktatásba.⁵⁷ A HR2020 adatainak elemzéséből kiderül, a szakkollégisták 24%-a (78 fő) tanult egyházi fenntartású középiskolában.

Szakkollégista hallgatókat kibocsátó középiskolák fenntartó szerinti megoszlása

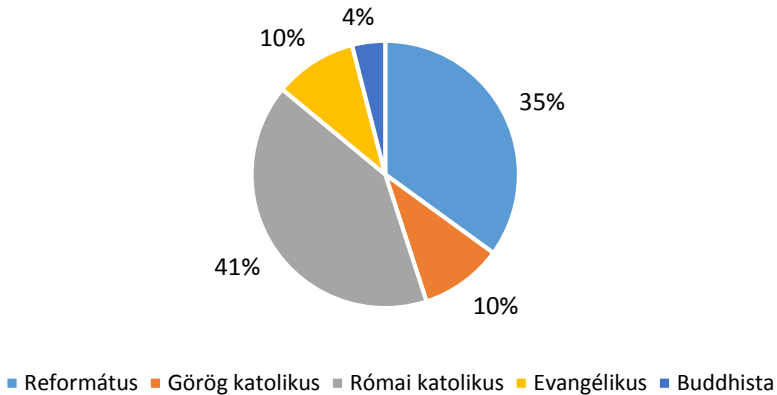
A középiskolák fenntartóinak felekezeti megoszlása ugyancsak érdekes összefüggéseket enged láttatni. Különösen igaz ez, ha az adatokat szakkollégiumonkénti bontásban vizsgáljuk, és azt elemezzük, hogy az egyházi fenntartású szakkollégiumokba milyen arányban és milyen felekezeti fenntartású középiskolákból érkeznek hallgatók.⁵⁸ Ebből világosan kirajzolódik, a szakkollégiumi

⁵⁷ Szakkollégista hallgatókat kibocsátó középiskolák fenntartóját szakkollégiumi bontásban ábrázoló diagramot lásd a 6. számú mellékletben.

⁵⁸ A szakkollégiumi tagság egyházi középiskolai hátterének felekezetek szerinti belső arányait szakkollégiumonként lásd a 7. számú mellékletben. Jeleznünk kell, hogy több szakkollégium esetében az azonos felekezeti hátterű egyházi középiskolákból érkezők száma csupán né-

hálózat hitvallását átható ökumenikus látásmód az intézmények működését jellemző alapelv.

Egyházi fenntartású középiskolák felekezet szerinti megoszlása

A roma szakkollégisták képzési területeinek vizsgálata

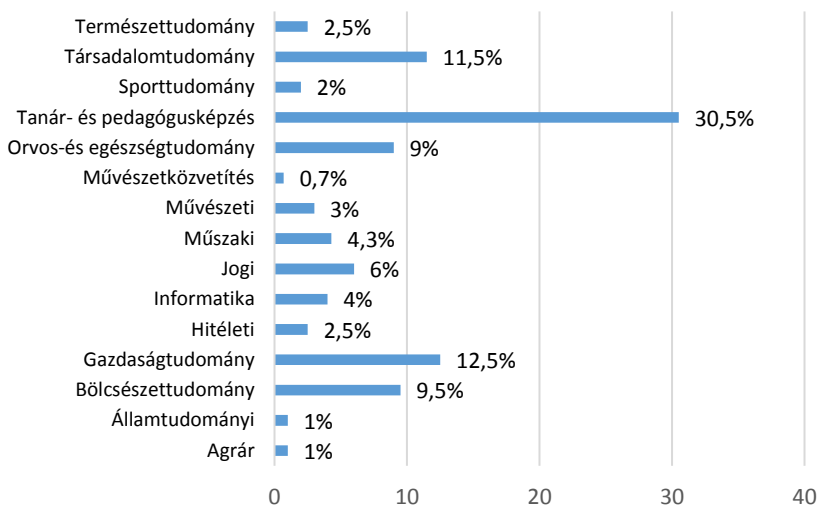
A HR2020 a szakkollégisták képzési területeire vonatkozó adatok elemzésére kiemelt hangsúlyt fektetett. A roma szakkollégiumok támogatásával végzett értelmiségi pályákra és munkakörökbe kerülő fiatal emberek szakterületi megoszlása fontos információ a fenntartó és finanszírozó irányába. A képzési területek és szakok szerinti megoszlás vizsgálata lehetővé teszi, hogy a hallgatói állomány összetételét a társadalmi hasznosulás kérdésének összefüggésében lehessen tanulmányozni. Az alábbiakban a szerteágazó téma kiemelkedő jelentőségű szempontjainak bemutatására kerül sor.

hány fő, ezért a felekezeti megoszlás százalékos ábrázolása a mintába került alacsony elemszám miatt legfeljebb tájékoztató jellegű adat, nem alkalmas átfogó következtetések megfogalmazására.

A ROMA SZAKKOLLÉGISTÁK KÉPZÉSI TERÜLET, KÉPZÉSI SZINT ÉS SZAKOK SZERINTI MEGOSZLÁSA, VALAMINT FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEIK

A hallgatói állomány képzési területek szerinti megoszlása sokszínűséget tükröz, hisz a roma szakkollégisták gyakorlatilag minden területen megtalálhatóak és számos különböző szakon tanulnak.

Szakkollégista hallgatók képzési terület szerinti megoszlása

A HR2020 adatai szerint a 122 különböző szakon tanuló hallgatók között a fogorvostól a japán szakoson keresztül az építőmérnökig vagy a hegedűtanárig számos szakma képviselteti magát.⁵⁹ Az adatokból azonban kiviláglik, van néhány olyan képzésterület ahonnan kiemelkedő arányban érkeztek egyetemi hallgatók a roma szakkollégiumokba.

A tanár- és pedagógusképzés szakjain tanuló 30,5% (93 fő) hallgató kiemelkedő és figyelemreméltó statisztikai szám, ami a két évvel korábbi adatokhoz képest csupán minimális csökkenést mutat (HR2018 adatai szerint

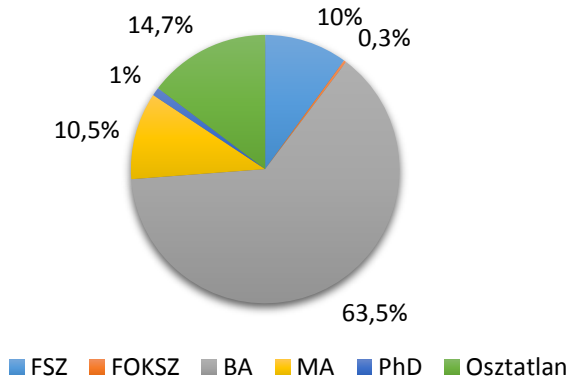
⁵⁹ A roma szakkollégisták szakonkénti megoszlását összesítő táblázatot lásd a 8. számú mellékletben.

32,5%).⁶⁰ Emellett fontos képzési területek még kisebb arányokban a gazdaságtudományi, társadalomtudományi, bölcsészettudományi és az orvos- és egészségtudományi.

A HR2018 adataival összevetésben elmondható, hogy a képzési területek vonatkozásában a roma szakkollégiumi hallgatók szórása növekedett, ami azt jelenti, hogy a hallgatói állománynak a teljes mintára vetített, a képzési területek és szakok közötti megoszlása igen tagolt. Ezek szerint, bár a tanár-pedagógusképzés mellett a legtöbb képzésterület nagyjából hasonló arányokat tükröz a HR2020 esetében, mint 2018-ban, de egyes területek súlyának a megváltozása az éppen kibontakozó átrendeződés első jele lehet. A szórás növekedésének legnagyobb vesztese például a társadalomtudományi képzésterület (beleértve a szociális segítő szakmákat), amely a korábbi felmérés 17%-hoz képest 2020-ban 11,5%-ra esett.

A képzési területek megoszlása mellett fontos általános összefüggés a roma szakkollégisták képzési szint szerinti megoszlása.

Szakkollégista hallgatók képzési szint szerinti megoszlása

⁶⁰ A képzési terület fogalma az elemzésben a felsőoktatási gyakorlatot követve kerül alkalmazásra. Ez némiképp eltér a KSH, képzési területek egységes osztályozási rendszerétől. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/modsz/keor18.pdf> (Letöltés dátuma: 2020. 12. 12.) A tanár- és pedagógusképzés összevonása a roma szakkollégiumok hallgatói állományának elemzésénél tudatos döntés. Az egységes kategória bevezetésének oka, hogy a köznevelésben és a közoktatásban elhelyezkedést biztosító minden pedagógusképzésben érintett szakkollégista egységesen kezelhető legyen.

Amint erre már az életkori adatok elemzésénél utaltunk, a hallgatók többsége a húszas éveinek elején járó fiatalember, amiből következik, hogy többségük alapképzési szakokon tanul a felsőoktatásban.

A diagramból jól látható, hogy a hallgatók kétharmada alapképzésben tanul. Ugyanakkor a többi képzési szint adatainak értelmezése is figyelemreméltó következtetéseket enged. Az osztatlan képzéseken érintettek többsége orvosnak vagy diszciplináris tanárnak tanul. Fontos jelenség a mesterképzéseken tanuló 10,5%-os hallgatói állomány jelenléte is a roma szakkollégiumokban. A két utóbbi kategóriában érintettek közös jellemzője, hogy a felsőoktatásban minimum öt évet töltenek el, ami a roma szakkollégiumok hallgatói állományának és elsősorban a közösségek kiépülésének szempontjából kedvező jelenség. A szakkollégiumi környezet, a hallgatók kiegyensúlyozott együttműködését szavatoló közösségi stabilitás megteremtésében a hosszabb ideig aktív tagok szerepe kiemelkedő jelentőségű. Jelenlétük a hallgatói állomány fluktuációjának lassulásához járul hozzá, illetve segítség lehet az alapképzési szakokra bekerülő új hallgatók közösségi integrációjában.

A mesterszakos hallgatók relatíve alacsony 10,5%-os jelenléte a szakkollégista hallgatók között egy más megközelítésben az intézményekben végzett munka fontos eredményeként értelmezhető. A többségében hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű környezetből a felsőoktatásba érkezők esetében a minél előbbi keresőképesse válás késztetettsége egyéni motivációikat és a családi háttérrel tekintve is fontos indikáció. A hallgatók az alapképzés befejezését követően komoly terhet magukra vállalva tanulnak tovább, ami személyes és családi áldozatvállalást feltételez. A továbbtanulási motiváció egyik, és a szakmai tudás elmélyítése iránti igény mellett a HR2020-ban nem tanulmányozott lehetséges összefüggése, hogy a hallgatók a szakkollégiumi környezetben megtapasztalt támogató környezet előnyeinek maximális kihasználására törekednek. A jelenség a munkaerőpiacra történő kilépéssel járó nehézségek és az óvó környezet fenntartása, tehát az önállósodással járó kockázatvállalás helyett a „tanulás biztonságának” választása közötti mérlegelésként is értelmezhető. A téma a mesterszakos szakkollégisták között végzett további kutatások függvényében értelmezhető.

Ugyancsak figyelemreméltó a felsőoktatási szakképzésben érintett roma szakkollégisták 10%-ot kitevő csoportja. Az úgynevezett felsőoktatási szakképzések jellemzője, hogy a bejutási küszöb az alapképzésekkel összevetésben alacsonyabb és nem minden képzési területen – csak agrár, gazdaságtudományi, informatikai, jogi, műszaki, művészeti és orvos- és egészségügyi terüle-

teken – érhető el.⁶¹ A képzésekben érintett szakkollégisták esetében a többségében kétéves képzések ideje alatt a lemorzsolódás megakadályozása és a hátránykompenzáló szakkollégiumi munka a legfontosabb cél.

A képzési területek megoszlásának elemzését tekintve lehetőség nyílik egy fontos összefoglaló megállapításra. Ezek szerint a roma szakkollégista hallgatók többsége olyan a hátrányos helyzetű térségek – települések és lokális közösségek – felzárkózásában és társadalmi integrációjában megkerülhetetlen ismeretkompetenciára tesznek szert, amely a társadalompolitikai tervezés szintjén is figyelemreméltó. Másként fogalmazva, a tanár- és pedagógusképzés mellett a társadalomtudományi (beleértve a szociális szakmákat), a jogi, az orvos- és egészségügyi, valamint a gazdaságtudományi szakmai ismeretekkel rendelkező roma szakkollégisták a diagnózisalapú felzárkózás politika szempontjából a korábbiakban bemutatott *halfies* típusú szakemberekként értelmezhetők. Esetükben a szakmai ismereteik valamint a kibocsátó környezet lokális szociokulturális viszonyainak „belső” – személyes tapasztalatokban megalapozott – ismerete a felzárkózás politikai gyakorlat szempontjából hatalmas előny. Mindez azt jelenti, hogy a fentiekben kiemelt képzési területeken tanuló roma szakkollégisták 69,5%-a olyan szakmai ismereteket sajátít el a felsőoktatásban, amelyek a hátrányos helyzetű települések lokális szociokulturális, gazdasági és egészségügyi folyamatainak azonosításában, értelmezésében és a cselekvési tervek kidolgozásában potenciálisan hasznosíthatók, a szükséglet feltérképezéséhez alkalmas tudásalapot képeznek.

Emellett a legtöbb szakkollégium szakmai programjában fontos szerepet kap a kutatási aktivitás ösztönzése, amihez alapvető társadalomtudományi-módszertani és elméleti jártasságot kapnak azok is, akik szakos képzéseiket tekintve teljesen más területen mozognak. Ugyancsak a roma szakkollégisták felzárkózást illető relevancia-megfelelési⁶² képességének fontos eleme, hogy minden szakkollégium ösztönzi az önkéntességet, az önkéntes munka végzését. A szakmai programok tartalmából következően az önkéntesség a pedagógiai értelemben megalapozott érzékenyítő kompetenciafejlesztés meghatározó eleme, amely a roma szakkollégisták társadalmi működéskörnyezetükre – ké-

⁶¹ A diagramban jelölt FOKSZ képzés a felsőoktatási szakképzés más megnevezése.

⁶² A relevancia-megfelelés fogalmán azt értjük, hogy a roma szakkollégiumokban tanuló hallgatók mekkora aránya rendelkezik olyan szakmai és/vagy gyakorlati társadalomtudományi értékű ismeretkompetenciával, amely a kortárs felzárkózás politikában kitüntetett cselekvési szempontok megvalósításában közvetlenül alkalmazható.

sőbbi munkahelyükre, kibocsátó környezetükre, a hátrányos helyzetből érkezőkre személyes példamutatással – gyakorolt komplex hatni tudásának képességét alapozza meg.

A roma szakkollégiumok hallgatói összetételének fontos mutatója a képzési terület szerinti megoszlás. Mivel a szakkollégiumok tagsága integrált együttlakó közösségeket alkot, ezért a működés szempontjából, a közös érdeklődés elvileg előnyt jelenthet. Másként fogalmazva előny, ha minél többen érkeznek egy intézménybe azonos vagy hasonló képzési területről. A HR2020 adatai szerint azonban a szakkollégiumok többségében a képzési területek szórása nagy. Csupán a hajdúböszörményi és a kaposvári RSZK esetében szignifikáns az azonos képzésterületről – tanár- és pedagógusképzésből – érkezők kiemelkedően magas száma.⁶³ Ennek magyarázata a közvetlen felsőoktatási intézményi környezetben keresendő, ugyanis mindkét szakkollégium bázisát két viszonylag kisebb oktatási egység alapozza meg.⁶⁴ Emellett még markánsnak mondható karaktert tükröz a nyíregyházi RSZK, amelynek hallgatói közül az egészségügyi képzési terület hallgatói képeznek csoportot. A többi szakkollégium esetében a képzési területek megoszlása szerteágazó. Ebben többek között szerepet játszhat az, ha egy nagyobb egyetemi centrum különböző szervezeti egységeiből érkeznek a hallgatók egy adott szakkollégiumba. Például a debreceni görögkatolikus RSZK a Debreceni Egyetem mind a 14 karáról rendelkezik hallgatóval.

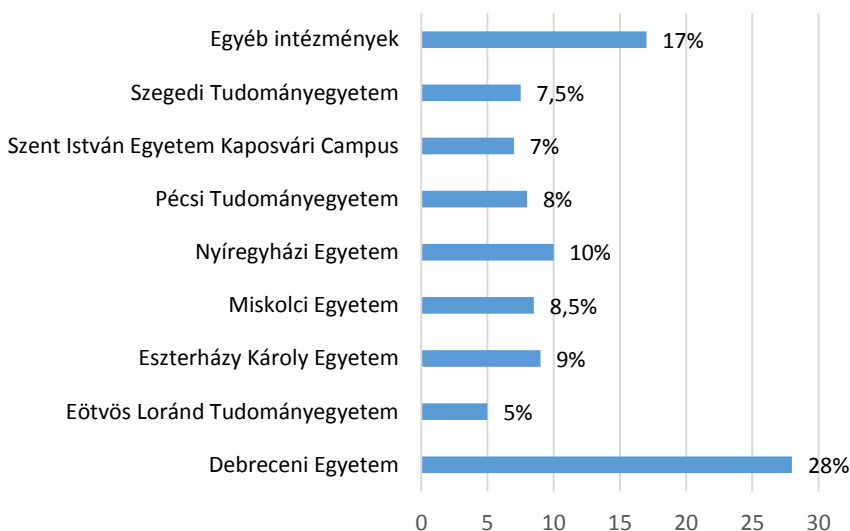
A hallgatók felsőoktatási tanulmányainak képzési környezeti háttere mellett a közösség összetételét meghatározó fontos szempont lehet a konkrét felsőoktatási intézményi háttér is. Ebből a szempontból a két budapesti RSZK képez kirívó példát. A budapesti jezsuita RSZK hallgatói 10, míg a budapesti református RSZK hallgatói 15 különböző felsőoktatási intézményből rekrutálódnak. Ez a körülmény és a képzési területek nagy szórása a nevezett szakkollégiumokban végzett közösség-szervező munkát tekintve nyilván hatalmas kihívást jelenthet. A vidéki roma szakkollégiumok működése jellemzően egy-egy bázisintézményre épül, és csak kisebb számban érkeznek hallgatók „külső” felsőoktatási intézményekből.

⁶³ A tanár- és pedagógusképzés jellemzőinek elemzésére *'A tanár- és pedagógusképzési terület jellemzőinek bemutatása'* című alfejezetben kerül sor.

⁶⁴ A hajdúböszörményi RSZK bázisa a Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kara, míg a kaposvári RSZK a kisebb hallgatói létszámú Kaposvári Egyetem Pedagógiai Karára épül. (A Kaposvári Egyetem 2020 őszén bekövetkezett fenntartóváltása az intézmény kari struktúráját alapjaiban érintette, a Pedagógiai Kar megszűnt és intézeti keretek között folytatja tevékenységét.)

A roma szakkollégiumi hálózat tagságát kibocsátó egyetemek jellemzően egy-egy szakkollégiumot látnak el hallgatókkal. Ez alól csupán a Debreceni Egyetem kivétel, amely három közösség – debreceni református és görög-katolikus, valamint a hajdúböszörményi RSZK – hallgatóinak (összesen 98 fő) a bázisintézménye.

A felsőoktatási intézmények szerinti hallgatói arányok a roma szakkollégiumi hálózatban

A roma szakkollégiumok tagsága egyébként összesen 30 különböző felsőoktatási intézményben folytat tanulmányokat.⁶⁵ Bár, amint az a fenti diagramból kiderül, a fő bázisintézmények az ország nagy egyetemi centrumai.

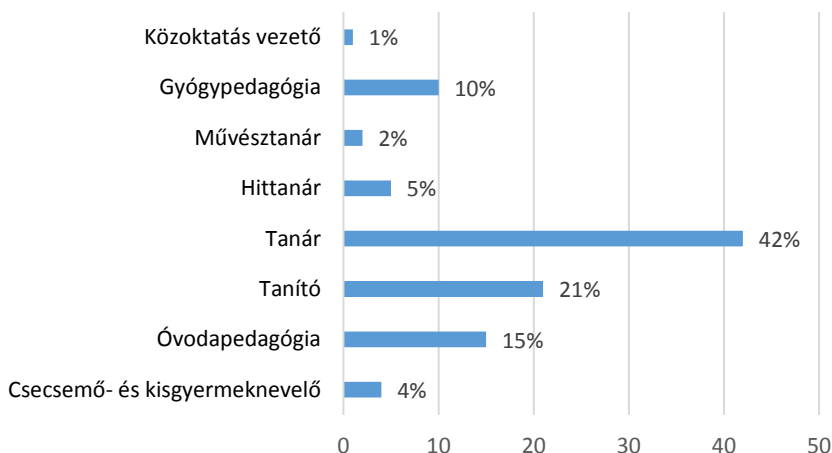
A TANÁR- ÉS PEDAGÓGUSKÉPZÉSI TERÜLET JELLEMZŐINEK BEMUTATÁSA

A következőkben a HR2020 adatbázis alapján a tanár- és pedagógiai képzési területen tanuló szakkollégisták néhány jellemzőjének vizsgálatára kerül sor. A kiemelést azért látjuk indokoltnak, mert ezen a képzési területen tanul a

⁶⁵ A felsőoktatási intézmények listáját lásd a 9. számú mellékletben.

hálózat legtöbb hallgatója. Ha az alábbi diagramban ábrázolt adatokat vizsgáljuk, akkor jól látható a szakkollégisták a képzési területen belüli szakok szerinti megoszlása.

Tanár-és pedagógusképzésen tanuló szakkollégista hallgatók szakonkénti megoszlása

A tanár szakos hallgatók jellemzően egy-két fővel képviseltetik magukat a különböző diszciplináris területeken, de arányuk az összes tanár- és pedagógusképzésben érintett hallgató között 42%, ami kiemelkedő.⁶⁶ A további két legnagyobb csoportot a tanító és óvodapedagógia szakos hallgatók képezik. A HR2018 felméréshez képest a képzési területen érintett roma szakkollégisták belső arányaiban jelentős változások következtek be. A tanár szakosok számának kisebb emelkedése mellett a tanítók 5%-os arányú növekedése és az óvodapedagógusok kisebb mértékű, 3%-os visszaesése figyelemreméltó. A legdrámaibb változás a csecsemő- és kisgyermeknevelők esetében következett be, ahol 9%-os csökkenést tükröz az összehasonlítás. A két csökkenő tendenciát mutató szak esetében kétségtelenül fontos szerepet játszhat a kötelező emelt szintű érettségi általános bemeneti követelményként történt bevezetése. Az óvodapedagógusok esetében elsősorban a speciális cigány/roma nemzeti-ségi szakirány sínylette meg a felsőoktatási tanulmányok megkezdését nehezítő

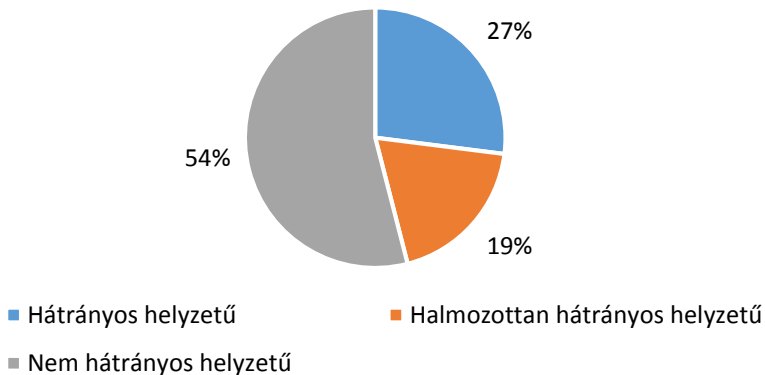
⁶⁶ A tanár- és pedagógusképzésben tanuló szakkollégista hallgatók szakonkénti megoszlását szakkollégiumonkénti bontásban lásd a 10. számú mellékletben.

követelmények megjelenését. Ez azt eredményezte, hogy a 2020/21-es tanévben sem nappali, sem levelező tagozaton nem sikerült első évfolyamot indítani az ország egyetlen képzőhelyén sem. A nevezett szak esetében olyan súlyosan érintett hiányszakmákról van szó, amelyek okán joggal merül fel az emelt szintű érettségi általános követelményének differenciált alkalmazása iránti igény, a szakpolitikai elképzelés felülvizsgálata, amit a gyorsuló ütemben növekedő szakemberhiány remélhetőleg kikényszeríthet.⁶⁷

Az összefoglaló adatok tükrében látni kell, hogy a tanár- és pedagógusképzési terület szakkollégiumonként igen eltérő arányban és szerkezetben jelenik meg az egyes intézményekben. A tanár- és pedagógusképzés területének szakonkénti megoszlását alapvetően az adott szakkollégium működési környezetét képező felsőoktatási intézmény képzési profilja határozza meg.

A tanár- és pedagógusképzésben érintett hallgatók jellemzésének fontos további szempontjai rajzolódnak ki a HR2020 adatsoraiból. Az egyik említésre érdemes összefüggés, hogy a képzési terület hallgatói között a hátrányos helyzetűek aránya a hálózat teljes tagságával összevetésben valamelyest alacsonyabb, 46%.

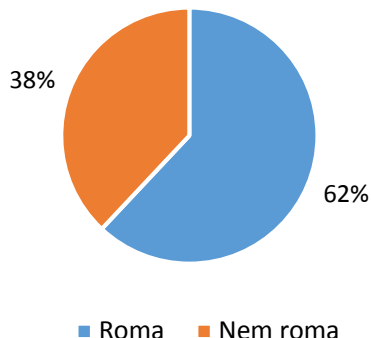
Tanár- és pedagógusképzésen tanuló szakkollégisták hátrányos helyzet szerinti megoszlása

⁶⁷ Az óvodapedagógiai szak nemzetiségi roma/cigány szakirány iránti érdeklődés csökkenésének nem kizárólag az emelt szintű érettségi bevezetése az oka. Legalább ennyire fontos a szakirány megnevezésére visszavezethető és az előítéletes gondolkodást mobilizáló hatás.

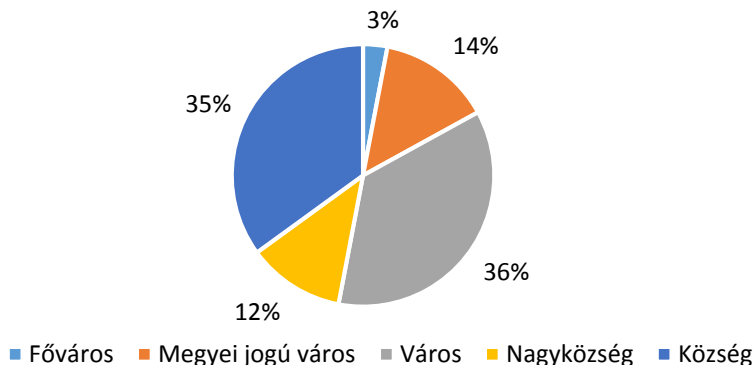
Ugyancsak figyelemreméltó, hogy a képzési terület hallgatóinak etnikai arányai nem térnek el gyökeresen a teljes mintára vonatkozóan megállapított arányoktól. Míg az összes szakkollégista esetében a tagság 69%-a roma származású, addig a tanár- és pedagógusképzésben érintettek esetében ez a mutató 62%.

Tanár- és pedagógusképzésen tanuló szakkollégisták etnikai hovatartozás szerinti megoszlása

A képzési területen tanuló szakkollégistákat jellemző harmadik összefüggés a kibocsátó lakótelepülések jogállását tartalmazó adatsor elemzéséből olvasható ki.

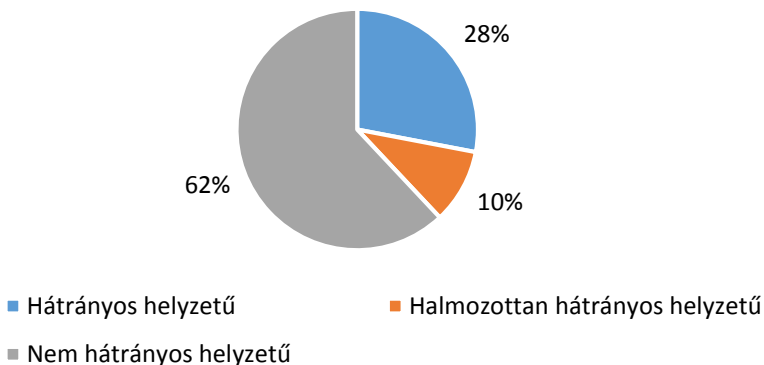
Tanár- és pedagógusképzésen tanuló szakkollégisták lakótelepülésének a település jogállása szerinti megoszlása

A diagramból világosan kiderül, hogy a tanár- és pedagógusképzésben érintettek lakótelepülési háttere némileg ugyancsak eltér a teljes mintára jellemző arányoktól. A községekből, tehát az elemzésben a legkisebb lélekszámú településekről érkezők aránya 11%-al kisebb, mint a teljes mintában megállapított arányok. Érdekes, hogy a képzési területen tanulók esetében a lakótelepülési rekrutációt tekintve a megyei jogú városok aránya a duplája a teljes hallgatói állományra vonatkozó adatnak. Különösen érdekes, ha mindezt a HR2018 adataival vetjük össze, amikor a tanár- és pedagógusképzési területen tanulóknak még a 66%-a érkezett községből – a korábbi felmérés eltérő módszertani kategóriái miatt 2018-ban a község és nagyközség együttes elemzési szintként került vizsgálatra, ám a csökkenés ettől elvonatkoztatva is látványos –, jelenleg csupán 47% (község és nagyközség együtt).

A HR2020 adatsoraiból kirajzolódó folyamat érdekes további részkövetkeztetésekre kínál lehetőséget. A korábbi felmérés eredményeivel összhangban megfogalmazottak alapján feltételezhetjük, hogy a tanár- és pedagógusképzésen belül a vidéki kistelepülésekről nagyobb számban érkeznek az alacsonyabb bejutási – felvételi pontszám – küszöbű, de társadalmi jelentőségüket tekintve felbecsülhetetlen értékű hiánypályákra: csecsemő- és kisgyermeknevelő, óvodapedagógus, tanító. A vonatkozó adatok leválogatását követően azonban igen csak meglepő összefüggések tárulnak fel.

Csecsemő-és kisgyermeknevelő, óvodapedagógus és tanító szakos szakkollégisták hátrányos helyzet szerinti megoszlása

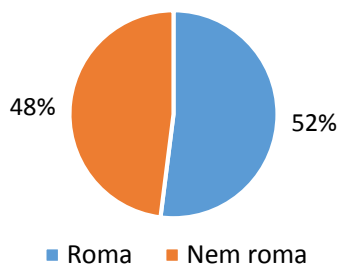

A diagramról leolvasható, hogy a képzési terület ábrázolt szakjain tanuló hallgatók között a hátrányos helyzetűek aránya (38%) jóval alacsonyabb, mint

a teljes minta esetében (52%). Természetesen, amint a hátrányos helyzetű besorolás körüli adminisztratív anomáliákra már utaltunk, önmagában a státuszra vonatkozó adatokból csak korlátozott érvényességű következtetések vonhatók le. Azonban, ha mindezt az itt kiemelt három szakra vonatkoztatva kiegészítjük három további elemzési szemponttal, akkor jól értelmezhető folyamatok rajzolódnak ki a szemünk előtt.

Egyrészt a tanár- és pedagógusképzési területen 2018-ban még 47% volt a csecsemő- és kisgyermeknevelő, óvodapedagógus és tanító szakosok összesített aránya, ami jelenleg csak 40%, és egyértelmű csökkenést mutat.

Csecsemő- és kisgyermeknevelő, óvodapedagógus és tanító szakos szakkollégisták etnikai származás szerinti megoszlása

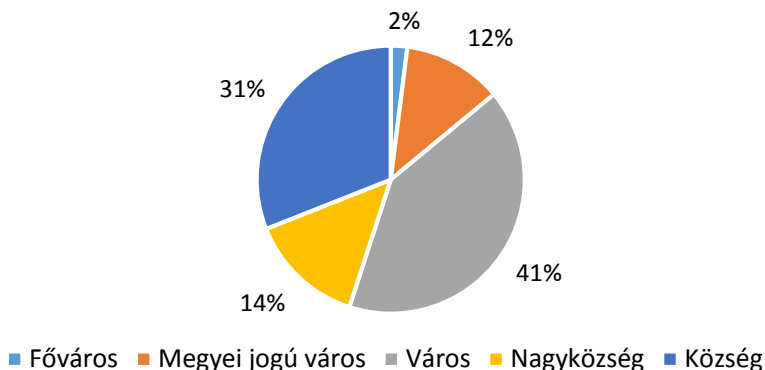
Másfelől, amint a fenti diagramból világosan kiderül, a nevezett szakokon a roma származású szakkollégista hallgatók aránya 52%, míg a teljes mintában 69%.

Végül, de nem utolsósorban figyelemreméltó a vizsgált csoportba sorolható hallgatók lakótelepüléseinek jogállására vonatkozó adatok részlemezése. Ezek szerint, amint azt az alábbi diagram tükrözi a csecsemő- és kisgyermeknevelő, az óvodapedagógus és tanító szakosok csupán 44%-a érkezett községi – község és nagyközség együtt – jogállású településről, ami nagyjából a teljes képzési területre kimutatott arányokkal azonos.

A HR2018 adatai szerint ez az arány két évvel korábban még 66% volt, ami ugyancsak látványos csökkenést jelent. Összefoglalva, a három kiemelt szak vonatkozásában, ahol a társadalmi szükséglet szerinti relevancia-megfelelés igen magas, megfigyelhető, hogy bár a roma származású hallgatók aránya

körükben nem változott, viszont a hátrányos helyzetből érkezők száma tendencia jelleggel esett, és a szakkollégistákra jellemző rurális lakótelepülési háttérkönyezet fokozatosan tolódik el az urbánus közeg irányába.

Csecsemő- és kisgyermeknevelő, óvodapedagógus és tanító szakos szakkollégisták lakótelepüléseinek jogállás szerinti megoszlása

A folyamat negatív társadalmi hatása figyelemreméltó, hisz a valószínűsége annak, hogy a hátrányos helyzetű kistelepülési térségek köznevelési és közoktatási intézményeinek folyamatosan előregedő testületeiből a nyugdíjazások miatt keletkező hiányt olyan munkaerővel lehessen pótolni, amelynek nincs személyes kötődése az adott közösséghez, de legalábbis a tágabb értelemben vett környékhez, gyakorlatilag nulla. A pedagógusszakma jövedelmi presztízse alacsony, ezért a felsőoktatásból a munkaerőpiacra kilépő egyébként is elégtelenül alacsonyszámú új munkavállaló, aki egyáltalán hajlandó belépni a köznevelési és közoktatási rendszerbe, bőségesen válogathat városi munkahelyek között. Mindez azt jelenti, hogy a kistelepülésekről a felsőoktatásba érkező csecsemő- és kisgyermeknevelő, óvodapedagógus és tanító szakos hallgatók esetében van egyáltalán érdemi remény arra, hogy saját lakókörnyezetük intézményeiben felfedezzék a szakmai érvényesülés lehetséges színterét. A jelenség létezését számtalan esettanulmánnyal, szakkollégista életút-történettel lehet alátámasztani, amelyek kifejtésére jelen elemzés nem kínál keretet.⁶⁸

⁶⁸ Számos történet olvasható az RSZE egykori szakkollégista hallgatók életútjait röviden ismertető kiadványban. Vö. Veszprémi (szerk.) 2020. A roma szakkollégisták saját kibocsátó

A fentiek alapján lehetőség nyílik a tanár- és pedagógusképzési területen tanuló roma szakkollégisták általános leírására és egy jellemző tendencia megfogalmazására. Az érintett hallgatók többségében roma származású, részben hátrányos helyzetű, és túlnyomórészt nagyobb lélekszámú településekről – különböző jogállású városokból és nagyközségekből – érkeztek a felsőoktatásba. A két Humán Regiszter adatsorainak összehasonlításából kirajzolódó folyamat arra utal, hogy a képzési területen a vidéki kistelepülésekről érkező és hátrányos státuszú szakkollégista hallgatók száma csökken, míg a származásukat tekintve a roma diákok aránya stagnál.

Nem győzzük hangsúlyozni, hogy a roma szakkollégiumok Humán Regisztere értelemszerűen mindig az adatfelvétel pillanatában érvényes állapotokat tükrözi. A szakkollégisták földrajzi-környezeti rekrutációjában és felsőoktatási szakos összetételében bekövetkező változásfolyamatokat csak az időben különböző adatfelvételek összehasonlító elemzésének eredményeként lehet kimutatni.⁶⁹ Kétségtelen, hogy a roma szakkollégiumi hálózat hallgatói állományában 2011 óta eltelt időszakban bekövetkezett változási tendenciákról csak sejtéseket lehet megfogalmazni. A folyamatvizsgálat az alumni, tehát a végzett szakkollégista hallgatókra vonatkozó adatok következetes feltérképezésére épülhet, ami azonban a tapasztalatok szerint csak egy nagyobb volumenű és módszertanát tekintve is szélesebb körű kutatásra épülhet.

Mindettől függetlenül okkal merül fel a kérdés, hogy vajon mi áll a tanár- és pedagógiai képzési terület hallgatói állományában nagyon rövid időtávon belül bekövetkezett változások – lakótelepülési rekrutáció, szakos megoszlás szerkezetváltozása, hátrányos helyzetűek arányának csökkenése – mögött.

A ROMA SZAKKOLLÉGISTÁK KÉPZÉSI TERÜLET SZERINTI MEGOSZLÁSA ÉS A FELSŐOKTATÁSI BEJUTÁSI FELTÉTELEK ROMLÁSA KÖZÖTTI KAPCSOLAT

Amint erről a HR2020 elemzés bevezetőjében esett szó, részben az RSZE erőfeszítéseinek, nyilvános szerepvállalásának és nem utolsósorban a HR2018 eredményeinek kommunikációja hozzájárult ahhoz, hogy az eredetileg 2020.

környezetükre munkavállalóként gyakorolt pozitív hatásának jó gyakorlatait mutatják be például Lippai Balázs Roma Szakkollégium, „Kik vagyunk és ... miért?” dokumentumfilm-sorozatának történetei, valamint a „Kisvilágok” dokumentumfilm-sorozat epizódjai. Vö. Biczó–Szabó 2018b; 2019; 2020.

⁶⁹ Következetes longitudinális vizsgálat tervezése és kivitelezése a hálózat intézményei előtt álló fontos feladat.

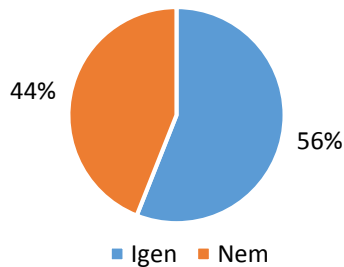
január 1-től minden felsőoktatási szakra bevezetni tervezett középfokú nyelvvizsga általános követelménye végül is visszavonásra került.

A HR2020 a nyelvvizsgával rendelkezők számára vonatkozó kutatásai messzemenően visszaigazolják a döntést, amely a középfokú nyelvvizsga követelményét csak a diplomaszerezés feltételeként rögzíti.

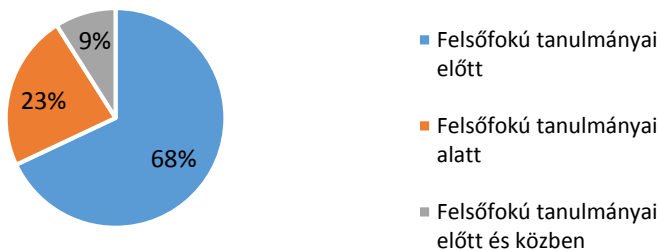
Amint az a diagramból világosan látszik, a roma szakkollégisták közel fele nem rendelkezik nyelvvizsgával.

A nyelvvizsgával kapcsolatos statisztika számot tovább árnyalja az a tény, hogy a szakkollégisták negyede már az egyetemi tanulmányai idején szerzett nyelvtudást igazoló bizonyítványt. Mindez azt jelenti, hogy a jelenlegi hallgatói állomány fele nem jutott volna be a felsőoktatásba, ha a nyelvvizsga követelménnyel kapcsolatos könnyítő intézkedés nem született volna meg.

Nyelvvizsgával rendelkező szakkollégisták aránya

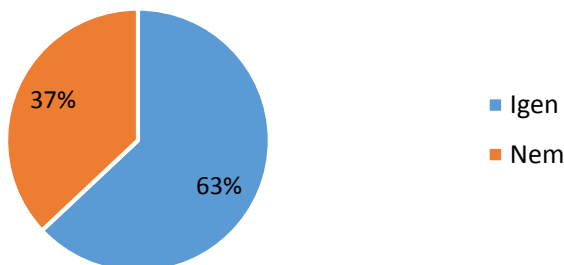
A nyelvvizsga megszerzésének ideje

Az elmúlt években a felsőoktatási bejutási feltételek másik neuralgikus és számos vitát generáló eleme az általánosan kötelező emelt szintű érettségi be-

vezetése volt. A HR2020 adataiból a differenciálatlanul alkalmazott követelmény negatív hatásai világosan kiderülnek. Az alábbi diagramból látszik, hogy az aktív roma szakkollégisták 37%-a nem rendelkezik emelt szintű érettséggel.⁷⁰ A kategóriába besorolt hallgatók, vagy a kötelező emelt szintű érettségi bemeneti feltétel bevezetése előtt – 2020. január 1. – jutottak be a felsőoktatásba, vagy felsőoktatási szakképzésben vesznek részt.

Emelt szintű érettséggel rendelkező szakkollégisták aránya

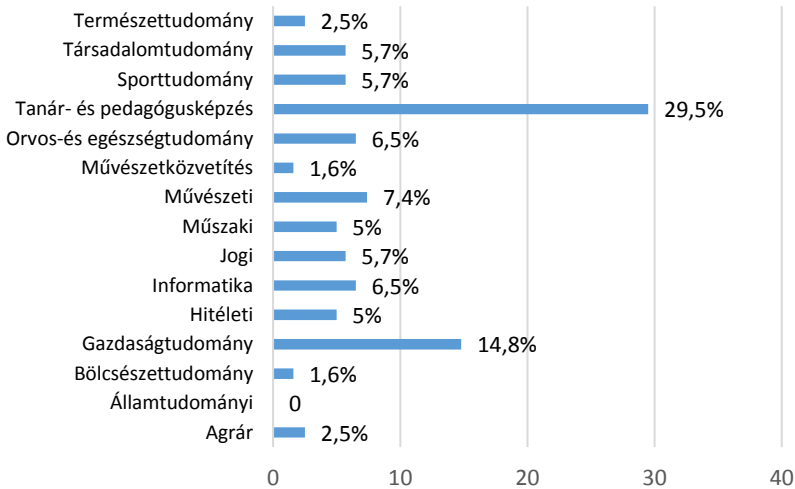
Az összefüggéseket tovább árnyalja, hogy az emelt szintű érettséggel nem rendelkező roma szakkollégistáknak a 30%-a tanári- és pedagógiai képzési terület valamely szakján tanul, ami arra utal, hogy az ide érkező hallgatók aránya és ezzel együtt súlya is fokozatosan csökkenni fog a közeljövőben.⁷¹

Ennek egyszerűen az az oka, hogy az emelt szintű érettségi megfelelő szintű teljesítése, ami az egyébként alacsony bejutási küszöbű hiányszakmákra képző szakok esetében elégséges felvételi pontszámot eredményez, olyan plusz erőforrásokat – szociokulturális helyzeti előnyt, családi anyagi háttérrel – feltételez, amivel az érintettek nem rendelkeznek. Másként fogalmazva, az emelt szintű érettségi feltétele éppen azokat a többségében hátrányos helyzetű, vidéki kisközösségből érkező roma származású fiatalokat szorítja ki a képzési területről (általában a felsőoktatásból), akik diplomához juttatásában a roma szakkollégiumi hálózat tízéves története során elévülhetetlen érdemeket szerzett.

⁷⁰ Emelt szintű érettséggel rendelkezők aránya szakkollégiumonkénti diagramot lásd a 11. számú mellékletben.

⁷¹ Az emelt szintű érettséggel nem rendelkezők képzésterületi megoszlás szerinti második helyen a gazdaságtudományi terület áll 15%-os aránnyal.

Emelt szintű érettségivel nem rendelkező szakkollégisták képzési terület szerinti megoszlása

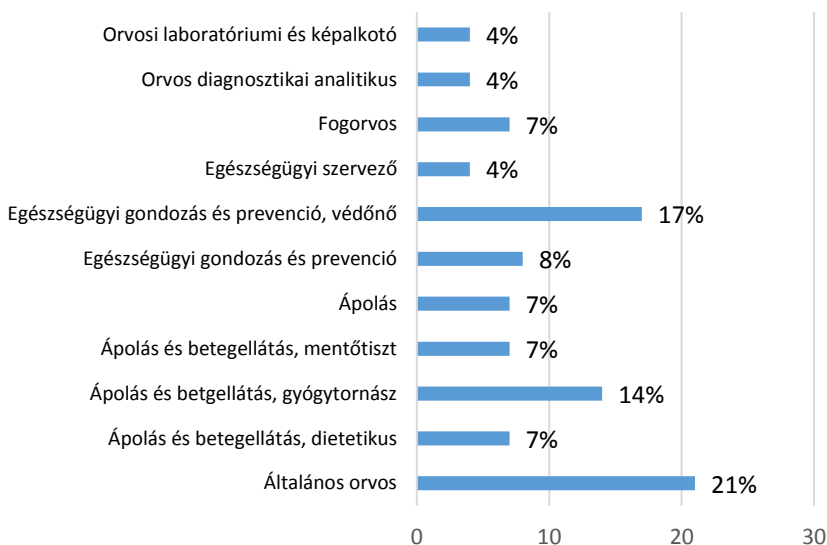
Lényegében a két évvel ezelőtti felmérés adataihoz képest a hallgatói szerkezet etnikai-származási, rekrutációs és hátrányos státuszának arányaiban bekövetkezett részleges átalakulás minden bizonnyal az általánosan érvényes emelt szintű érettségi elvárás negatív hatásaira vezethető vissza. A hatás negatív következményeit nem csak a tanári-pedagógiai képzési terület háttérbe szorulására utaló adatok jelzik, de legalább ennyire fontos, hogy a kibocsátó lakótelepülés jogállásában a nagyobb lélekszámú és elsősorban városi jogállású helyek irányába történik eltolódás. Amikor a jelenség negatív hatásáról beszélünk, akkor az összes roma szakkollégista képzéseinek (területi és szakos) vonatkozásában megfigyelhető társadalmi szükséglet szerinti relevancia-megfelelés gyengülésére gondolunk. Ennek leglátványosabb összefüggése kétségtelenül a kevesebb számú csecsemő- és kisgyermeknevelő, óvodapedagógus és tanító jelenléte a hallgatók között, ami a kibocsátó környezetre közvetlen módon – potenciálisan saját kibocsátó környezetében munkavállalóként – pozitív integrációs hatást gyakorolni képes roma szakkollégisták arányának a csökkenését eredményezi.

A képzésterületek közötti és a roma szakkollégisták szakstruktúrájában látható átrendeződés a különböző szakkollégiumokat természetesen eltérő

mértékben érinti. A többségében a tanár- és pedagógiai képzésterület hallgatóira támaszkodó szakkollégiumok középtávon bizonyosan komoly hátrányba kerülhetnek. Mindenesetre az intézményi és hálózati szinten egyaránt megfigyelhető reziliencia – az emelt szintű érettségi negatív hatását ellensúlyozó sikeres alkalmazkodás – egyik jele éppen a szakkollégisták szakjainak nagyobb szórása, ami azonban a magasabb bejutási küszöbű – pontszámú – szakokon tanulók arányának a növekedésével párhuzamosan a hátrányos és a vidéki lokális kisközösségekből érkezők számának csökkenését vonja magával.

A fenti következtetések az adatbázisban egy kisebb aránnyal megjelenő képzésterületre vonatkozó adatok segítségével tovább árnyalhatók. Bár az orvos- és egészségtudományi terület a teljes hallgatói állományt tekintve csupán 9%-al van jelen – a HR2018 felmérésben 11% –, mégis fontos lehet kiemelni és hasonló szempontok alapján elemezni, mint az a tanár- és pedagógusképzés terület esetében történt.

Orvos- és egészségtudományi képzési területen tanuló szakkollégisták szakonkénti megoszlása

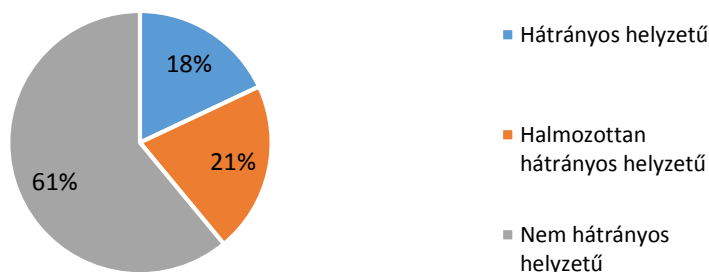

A diágramból jól látszik, hogy bár az általános orvos szakon tanulók aránya a legmagasabb 21%, de a fogorvos képzéssel kiegészítve is csak 28% az osztatlan orvosképzésen tanulók képzésterületi aránya. A képzésterület többi,

és elsősorban alacsonyabb bejutási küszöbű szakján tanul az érintett roma szakkollégisták többsége.⁷² Különösen az ápolás és különböző szakterületei figyelemreméltók ebből a szempontból.

Ami a képzési területen tanuló szakkollégisták általános jellemzőjeként fel tűnő, hogy a hátrányos helyzetűek aránya igen alacsony, gyakorlatilag azonos a csecsemő-és kisgyermeknevelő, az óvodapedagógus és a tanító szakokon tanuló hallgatók arányaival.

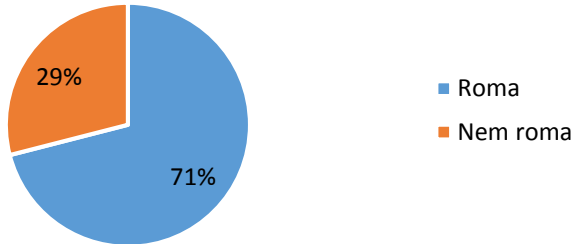
Orvos- és egészségtudományi képzési területen tanuló szakkollégisták hátrányos helyzet szerinti megoszlása

Ami az első pillantásra talán meglepő adat, hogy a képzési területen tanuló roma származású szakkollégisták aránya kiemelkedő. A 71%-os mutató hátterének átfogó értelmezése gyakorlatilag csak az egyéni életutak és a családi környezeti háttér személyre szabott elemzését követően tárható fel. A roma származású hallgatók magas aránya a képzésterületen tanuló szakkollégisták között részben magyarázható azzal, hogy az érintett szakkollégisták többsége az alacsony bejutási küszöbű szakokon tanul. Ugyanakkor az a tény, hogy az alacsony bejutási küszöbű alapszakokra jár a képzési terület hallgatóinak többsége, bizonyos mértékig magyarázza a kutatás eredményeként megállapított etnikai arányokat. A kiemelt mintára jellemző további részletek csak célzott kutatások eredményeként ismerhetők meg.

⁷² Az orvos- és egészségtudomány képzési területen tanuló hallgatók szakonkénti megoszlása szakkollégiumonként diagramot lásd a 12. számú mellékletben.

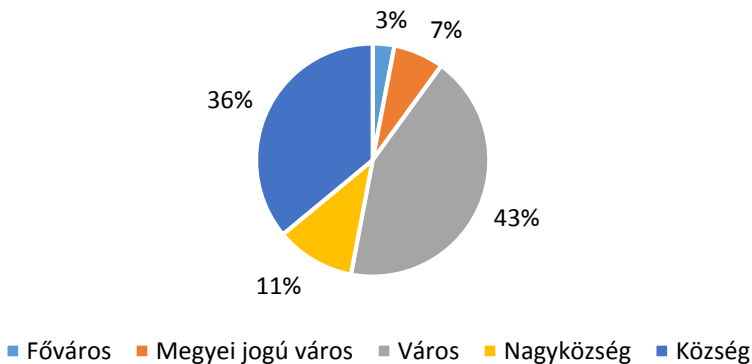
Orvos- és egészségtudományi képzési területen tanuló szakkollégisták etnikai származás szerinti megoszlása

Természetesen fontos megállapítani, hogy az osztatlan és magas presztízsű képzéseken is tanulnak roma származású szakkollégisták. Esetükben a támogató felsőoktatási környezet, a szakkollégiumi tagság jelenti a garanciát azokhoz a segítő szolgáltatásokhoz történő hozzáférésre, amelyekre szükség van az átlagosnál nehezebb, több kitartást követelő szakok sikeres elvégzéséhez.

A képzési területen tanulók kibocsátó településeinek jogállását jellemző arányok ugyancsak a csecsemő-és kisgyermeknevelő, az óvodapedagógus és a tanító szakon tanuló hallgatókra jellemző arányokkal korrelál. Mindebből jól látható, hogy a városi lakótelepülési környezetből érkezők száma a községi és kisebb településekről érkezők rovására mutat magasabb százalékos értékeket.

Orvos- és egészségtudományi képzési területen tanuló szakkollégisták lakótelepüléseinek a település jogállása szerinti megoszlása

Összefoglalva megállapítható, hogy a roma szakkollégiumok tagságát képező egyetemisták képzési terület és szakok szerinti megoszlását az emelt szintű érettségi általános követelménye abba az irányba fogja elmozdítani, ami a hátrányos helyzetű, roma származású és vidéki kistelepülésekről érkező hallgatók arányának csökkenéséhez vezet. A jelenség következményeit az elemzés korábbi szakaszában a szakkollégiumi működéssel kapcsolatban megfogalmazott társadalmi hasznosulás képességében beálló egyfajta romlasként értelmeztük. Másként fogalmazva, amennyiben a társadalmi relevanciaelvárást a szakkollégiumok működtetésébe befektetett anyagi és szellemi tőke egyik megtérülési mutatójaként értelmezzük, akkor az intézmények tevékenységének a felzárkózási stratégia szempontjából kitüntetett három szempontját, – a hátrányos helyzetűek, a romák és a perifériális kistelepülésekről érkezők támogatásának érvényesítését – hangsúlyosan kell szem előtt tartani. Mivel a sorolt kritériumok meglétének gyengülését mutató tendencia oka az, hogy a roma szakkollégiumok bázisát képező hallgatók közé egyre kevesebben jutnak be a fenti mutatókkal jellemezhető fiatalok, ezért a hálózatnak, az RSZE tagintézményeinek mindent el kell követni annak érdekében, hogy előmozdítsák a felsőoktatási bejutási feltételek könnyítését. Ennek egyik lehetősége a bejutási feltételek képzési területenként és/vagy szakonként differenciált alkalmazása.

A roma szakkollégista hallgatók családi-környezeti háttérének elemzése

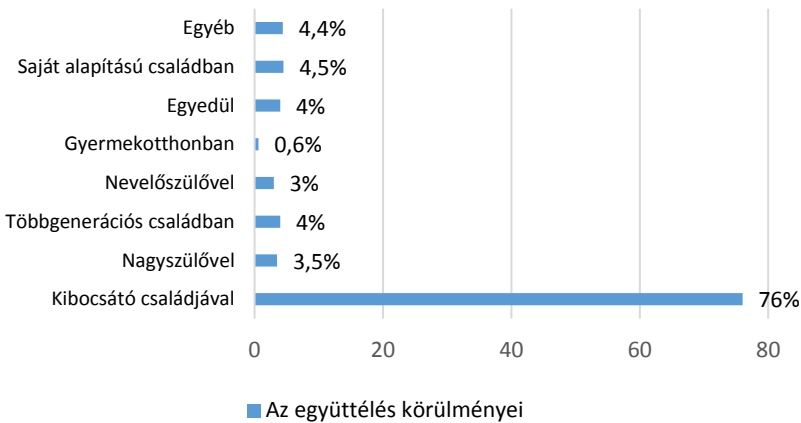
A HR2020 elemzés fontos fejezete a hallgatói állomány családi háttérére vonatkozó adatok bemutatása és értelmezése. Amint a fentiekben már láttuk, a roma szakkollégiumok hallgatóinak egy jelentős része a hátrányos helyzet valamely fokozatába sorolható. Ebben az összefüggésben a hátrányos helyzetű státusz egyik kitüntetett faktora a kibocsátó családok állapotára vonatkozó adatsor. A kutatás során a családokat feltérképező alapinformációk mellett a lakókörnyezet jellemzőinek a feltárására is figyelmet fordítottunk.

CSALÁDI HÁTTERKÖRNYEZET ÁLTALÁNOS ÖSSZEFÜGGÉSEI

Az adatfelvétel idején a hallgatók 76%-a élt kibocsátó családjával. A kibocsátó családi háttér túlsúlya a roma szakkollégisták esetében olyan szociálpszi-

chológiai értelemben figyelemreméltó stabil adottság, ami a környezet minőségétől (HH, HHH) elvonatkoztatva pozitív háttértényező, a felsőoktatási tanulmányok sikeres végzéséhez szükséges fontos körülmény. Az a tény, hogy minden egyéb kategória százalékos aránya 5% alatti értékeket mutat a teljes mintára vetítve, további következtetéseket is enged. Az egyedül élők 4%-os értéke, vagy a nagyszülői családi háttérrel rendelkezők mindössze 3,5%-os aránya arra utal, hogy a hasonló háttérrel rendelkező fiatalok közül viszonylag kevesen jutnak be a felsőoktatásba. A jelenség magyarázata lehet, hogy a saját család a tanulási motiváció kialakításában és fenntartásában hatékonyabb, valamint az áldozatvállalást követelő tartós támogatás – anyagi, pszichikai – megadásában elkötelezettebb, mint bármely más a nevelési feladatokat átvállaló személy vagy intézmény.

Szakkollégisták családi háttérének jellemzői

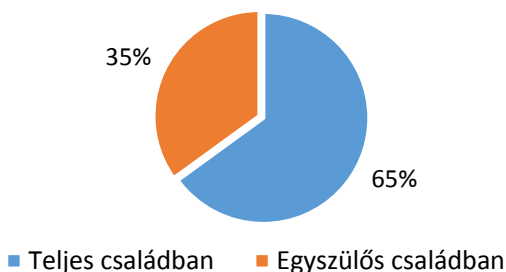
Ami a HR2020 kutatás fenti adatsora alapján meglepő és a roma szakkollégiumok számára a hallgatói utánpótlás tudatos szervezésének szempontjából hatalmas kihívás lehet, az a gyermekotthonokból érkezők rendkívül alacsony száma. A 0,6%-os érték – kiegészítve a nevelőszülőnél nevelkedett roma szakkollégisták 3%-os arányával – arra utal, hogy a két nevezett nevelési szisztémában felnőtt gyermekek gyakorlatilag képtelenek eljutni a felsőoktatásig. A nevelőszülőknél és gyermekotthonokban nevelkedő jellemzően roma származású és hátrányos helyzetű fiatalok társadalmi integrációjának meghatározó színte-

reként utalni a felsőoktatásra természetesen hiba és illúzió volna, ismerve a vonatkozó körülményeket.⁷³ Ugyanakkor a roma szakkollégiumi hálózat tevékenységének egyik kézenfekvő célcsoportját, jövőbeni fejlesztése szempontjából figyelemreméltó cselekvési színterét találhatja meg azoknak a gyermekvédelmi szakellátás különböző szintjein nevelkedő fiataloknak a személyében, akik tanulmányi eredményeik és egyéni adottságaik függvényében potenciálisan motiválhatók a felsőoktatási tanulmányok irányába.

A családi körülményeket bemutató adatsorban szereplő „egyéb” kategória (4%) a nehezen besorolható eseteket tartalmazza: például kollégiumban élettársával, szakkollégiumban, mostoha nagyszüleivel vagy testvérével él.

A kibocsátó családdal élők esetében a kutatás külön rákérdezett a családok állapotára, ami ugyancsak fontos információ a roma szakkollégisták háttérköörülményeinek feltérképezésekor.

A kibocsátó családjukban élő szakkollégisták családi szerkezet szerinti megoszlása

A fenti diagramból jól látszik, hogy a hallgatók mintegy kétharmada teljes családban él, ami azt jelzi, hogy szociokulturális értelemben a közvetlen mikro-társadalmi környezeti adottságok a szakkollégisták többsége esetében stabilnak tekinthetők. A felsőfokú tanulmányok sikeres végzése szempontjából a szilárd családi háttér kétségtelenül kiemelkedő jelentőségű feltétel. A családi körülményeknek a továbbtanulás szempontjából fontos további összefüggése a szülők iskolázottsági mutatóiból vezethető le. Az iskolai teljesítmény és a társadalmi

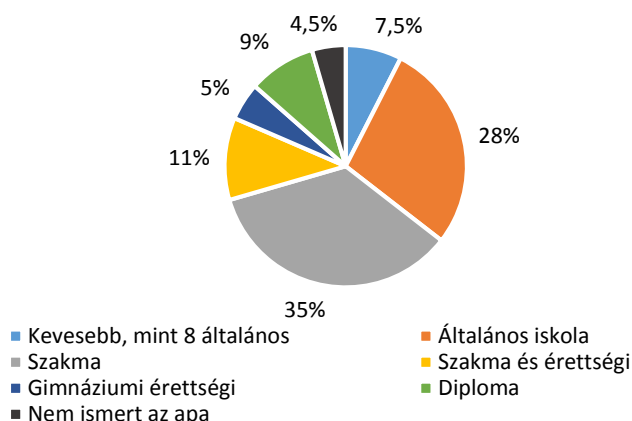
⁷³ Jelen elemzésnek nem feladata a magyarországi nevelőszülői hálózatban és a gyermekotthonokban folyó munka minőségének és hatékonyságának értékelése. Erre a szerzők bevallott hozzá nem értésük okán nem vállalkozhatnak. Ugyanakkor joggal felvethető kérdés, hogy a rendszerben érintettek közül - 24 ezer fiatal (2018) – miért nem jut el gyakorlatilag senki a felsőoktatásig? https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsg013.html (Letöltés dátuma: 2020. 12. 12.)

hátter, ezen belül is a szülők a tanulási motivációra gyakorolt hatása sokat tanulmányozott reláció.⁷⁴

A HR2020 a roma szakkollégisták szüleinek iskolázottsági mutatóira vonatkozó adatsora igen sokatmondó.

A kutatási mintában vizsgált apák esetében jól látható, hogy 35,5%-uk kevesebb mint 8 általános vagy csupán általános iskolai végzettséggel rendelkezik. A teljes hallgatói mintára vetítve az apák másik harmada (35%) valamilyen szakma birtokosa. Az érettségivel, valamint a szakma és érettségivel rendelkezők aránya 16%, végül a diplomások aránya mindössze 9%.⁷⁵

Apa iskolai végzettség szerinti megoszlása

Az adatok jól rávilágítanak arra a tényre, hogy a szakkollégiumi hallgatók többsége esetében az apák alapfokú vagy legfeljebb szakmai végzettséggel rendelkeznek. Ha az anyákra vonatkoztatva vizsgáljuk az iskolázottsági mutatókat, akkor érdekesen eltérő megoszlást figyelhetünk meg.

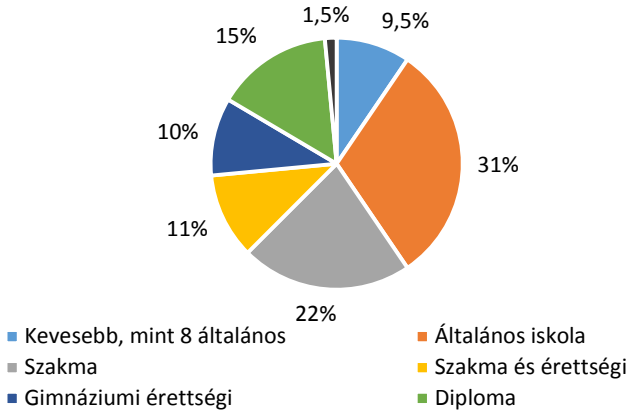
A kevesebb, mint 8 általános vagy csupán általános iskolai végzettséggel rendelkezők aránya meghaladja a 40%-ot, ami igen magas arálynak tekinthető.

⁷⁴ Jelen elemzésnek két felismerése fontos a roma szakkollégisták teljesítménye és a családi hátterük közötti kapcsolat értelmezéséhez. Egyrészt, a család által támogatott hallgatók tanulmányaikban általában sikeresebbek, másfelől a tanulástámogató szülői attitűd részben korrelál a szülők iskolai végzettségével. Vö. például Engler 2015: 29–37; Schumann 2009: 3–25.

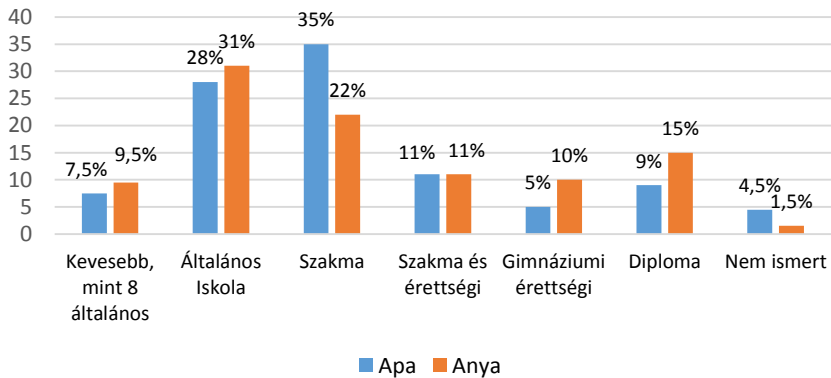
⁷⁵ A diplomás szülőkkel rendelkező szakkollégistákra vonatkozó összefüggéseket a 'Családi körülmények nem átlagos aspektusai: diplomás szülők versus komfort nélküli lakáskörülmények' című részfejezetben külön vizsgáljuk.

A jelenség bizonyosan kapcsolatba hozható a nők korai gyermekvállalását preferáló roma kulturális gyakorlattal, ami magyarázata lehet az alacsony iskolázottságnak. Az érettségi, valamint a szakma és érettségi kategóriába esők aránya 21%, ami ugyancsak elmarad az apákra jellemző mutatótól. Ezzel szemben a 15%-os diplomás anyukák aránya a szakkollégisták szülei esetében meglepően magasnak tűnhet a teljes minta belső arányaihoz képest.

Anya iskolai végzettség szerinti megoszlása

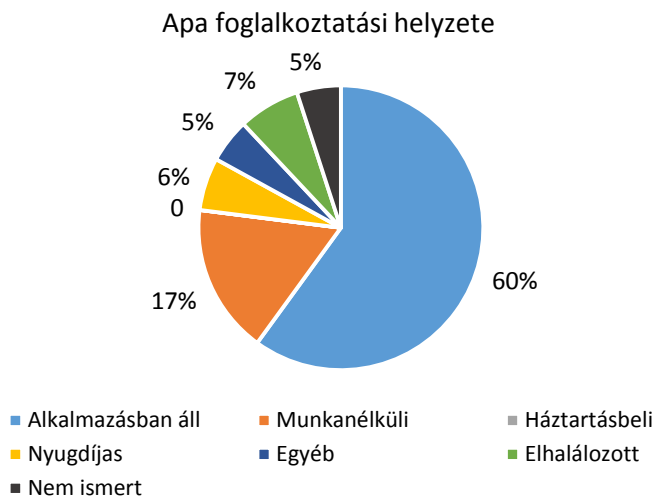

Szülők iskolai végzettség szerinti megoszlása

Az eddigiek szerint tehát a szülők iskolázottsági mutatói alapján kirajzolódnó kép egy a magasabb képzettség irányába szűkülő piramisként lenne ábrázolható. Az összehasonlító diagramról a vonatkozó sajátosságok pontosan leolvashatók.

A roma szakkollégisták családi hátterének általános jellemzéséhez tartozó másik fontos összefüggés a szülők foglalkoztatási helyzetének bemutatása. A foglalkoztatás kérdése, bár részben a környezeti munkaerő-piaci körülmények függvénye, mégis enged némi következtetést a családok, illetve a háztartások jellemzőire.

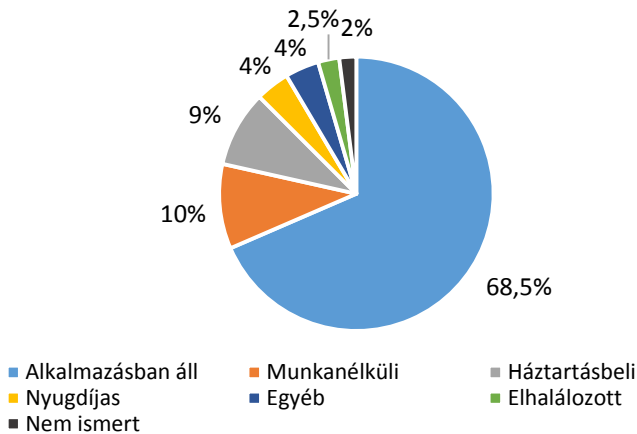

Az apák foglalkoztatási helyzetét ábrázoló diagramból kiderül, hogy a 60% alkalmazásban állók mellett a második legmagasabb arányt a munkanélküliek képviselik. A 17%-os mutató messze az országos átlag felett áll, ami nyilván két kiemelkedő tényező összhatásaként értelmezhető. A roma szakkollégistákat kibocsátó települések, amint az korábban részletesen bemutatásra került, elsősorban az ország perifériális, kis tökevonzóképesseggel jellemezhető régióiban található. Mindez a szülők alacsonyabb iskolázottsági mutatóival kombinálva elégséges általános magyarázat az átlagosnál magasabb munkanélküliségi mutatókra. Ha az anyák foglalkoztatására vonatkozó adatokat elemezzük, akkor kissé eltérő jellemzőkkel írhatjuk le helyzetüket.

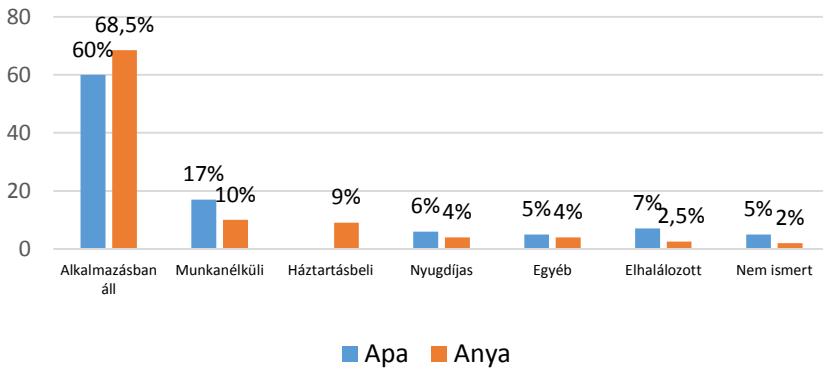
Az adatokból pontosan kiderül, hogy az anyák között az alkalmazásban állók aránya magasabb (68,5%), mint az apák esetében, míg a munkanélküliek

és az elhalálozottak aránya is jóval kisebb. Az általában kedvezőbb foglalkoztatási mutatókban bizonyosan fontos szerepet játszik, hogy az anyák egy jelentősebb csoportja (10%) háztartásbeli. A hagyományos női szerepből következő munkaerő-piaci státusz súlya azonban nem leplezheti el azt a tényt, hogy a roma szakkollégisták szülei közül a teljes mintára vetítve az anyák foglalkoztatási mutatóinak értékei kicsit kedvezőbbek. Ennek a család továbbtanulásra ösztönző hatásait tekintve, illetve ennek minőségében pozitív szerepe lehet. A feltevés vizsgálata csak további kvalitatív antropológiai szemléletű kutatások keretében volna lehetséges.

Anya foglalkoztatási helyzete

Szülők foglalkoztatási helyzete összehasonlításban

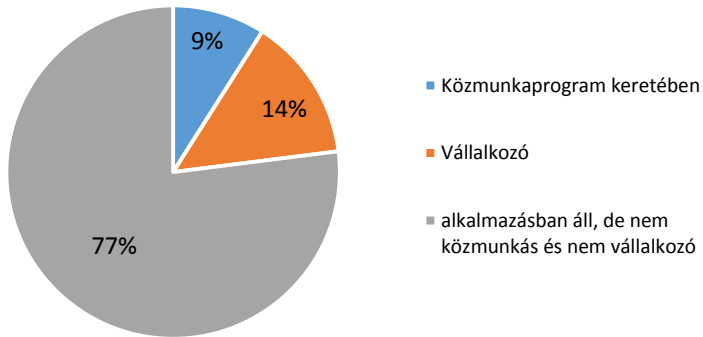

A szülők foglalkoztatási helyzetét jellemző különbségeket jól tükrözi az előbbi összehasonlító diagram.

A szülők mutatóinak egy további összefüggése ugyancsak elgondolkodtató következtetéseket enged, valamint további kutatási irányok behatárolását kínálja. Az apák között az elhalálozottak aránya közel háromszorosa az anyákra vonatkozó mutatóknak. Mivel a roma szakkollégisták – amint erről már volt szó – életkorukat tekintve túlnyomó többségében a húszas éveik elején járó fiatal emberek, ezért szüleik átlagéletkora – erre a kutatás nem tért külön ki, de okkal feltételezhető, hogy – átlagosan legfeljebb a negyvenes éveik második felében és ötvenes éveik eleje között mozoghat. Ebben a tekintetben a vizsgálatba bevont családokban a férfiak megdöbbentően magas mortalitási mutatói összefüggésbe hozhatók a hátrányos helyzet és az ezzel járó életminőség nehezítő körülményeivel.

Ahhoz, hogy a foglalkoztatási viszonyoknak a családi háttérhelyzetre vonatkozó hatását pontosabban meg lehessen ítélni, a HR2020 kutatás külön vizsgálta az alkalmazásban álló szülők jellemzőit.

Apa foglalkoztatásának körülményei

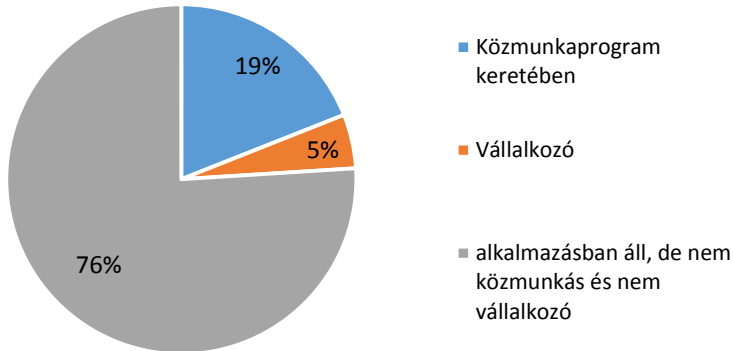

Az apák esetében a rendszeres munkaviszonnyal és fix jövedelemmel rendelkezők 77%-os aránya magas, illetve a kedvezőtlen presztízsű és gyengén fizetett közmunkás státuszúak alacsony száma azt jelenti, hogy a roma szakkollégisták családjainak többségében biztosított a rendszeres jövedelem, a háztartások folyamatos bevétellel rendelkeznek.

Az alkalmazásban lévő anyák adatai a következtetéseket csak megerősítik. Bár esetükben a közfoglalkoztatásban érintettek száma magasabb (19%), de ez

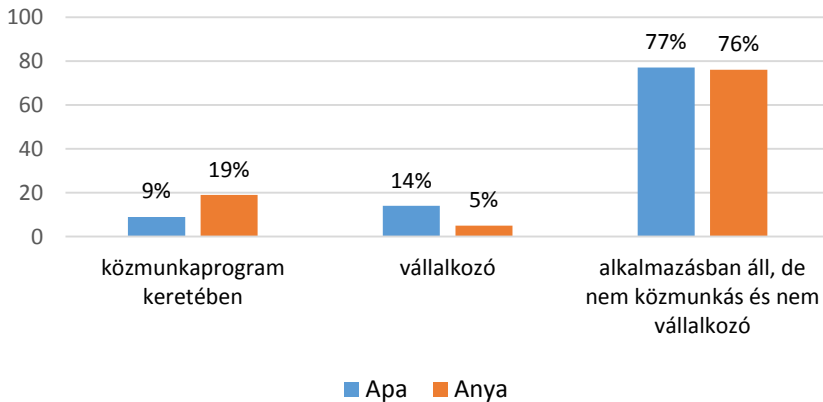
a rendszeres munkaviszonnyal rendelkezők arányát (76%) tekintve nem mutat csökkenést az apákra vonatkozó adatokkal összevetésben.

Anya foglalkoztatásának körülményei

Az alkalmazásban lévő szülők helyzetét ábrázoló összehasonlító diagramról az elemzett különbségek pontosan leolvashatók.

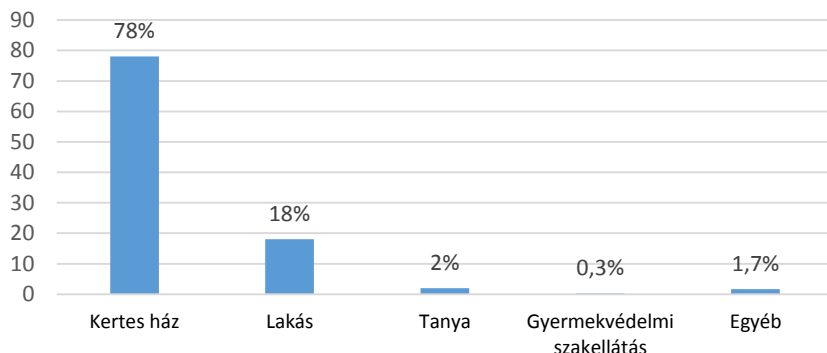
Az alkalmazásban álló szülők foglalkoztatásának körülményei

A roma szakkollégiumi hálózat tagjainak családi hátterére irányuló leírás fontos elemét képezi a lakóingatlanokra vonatkozó információk elemzése.

A lakhatás körülményei nyilván olyan tényezőknek tekinthetők, amelyek közvetlen hatást gyakorolnak a tanulási feltételekre, adott esetben befolyásolják a tanulási sikeresség alakulását is. A résztéma elemzése több egymáshoz kapcsolódó szempont alapján kerül bemutatásra.

Szakkollégisták lakhatási körülményei a lakóingatlan típusa szerint

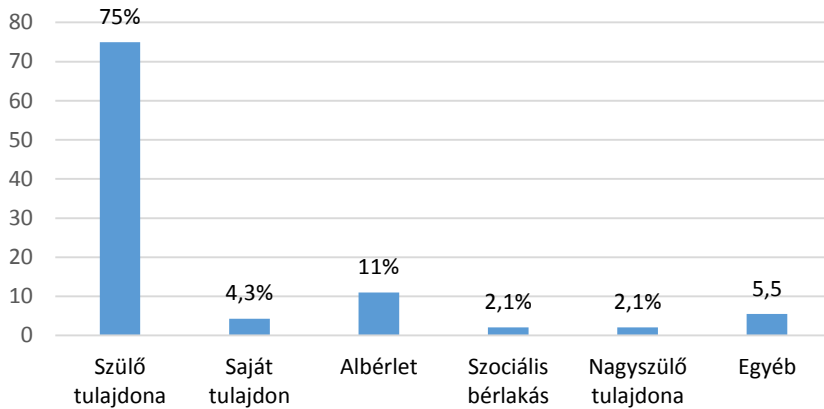

A roma szakkollégista hallgatók lakásviszonyaira jellemző legfontosabb sajátosság a kertes házak elsöprő aránya (78%), ami arra utal, hogy még a városi jogállású kibocsátó településekről érkező szakkollégisták többsége is ilyen ingatlanokban él.⁷⁶ Nyilván az elemzési kategória – kertes ház – igen tág értelmezési tartományban utal az ingatlan sajátosságaira vagy minőségére. Ugyanakkor a mintát képező hallgatók földrajzi rekrutációs környezetére vonatkozó elemzésből nyert ismeretek alapján úgy tűnik, hogy a szakkollégisták többsége a kibocsátó perifériális helyzetű vidéki kisvárosi és községi környezetre túlnyomórészt jellemző lakóingatlanokban él. A lakóingatlan típusa önmagában nyilvánvalóan alkalmatlan a minta lakhatási helyzetére vonatkozó bármilyen pontosabb kijelentés megfogalmazására, ez további tematikus kutatások tárgya lehet.

A HR2020 kutatás a lakhatási viszonyokra jellemző további szempontok bemutatását is lehetővé teszi. A lakhatás fontos aspektusa az adott ingatlan tulajdonviszonya. Ez a roma szakkollégisták esetében, ahol a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetűek aránya a teljes mintában magas (52%), lényeges adat.

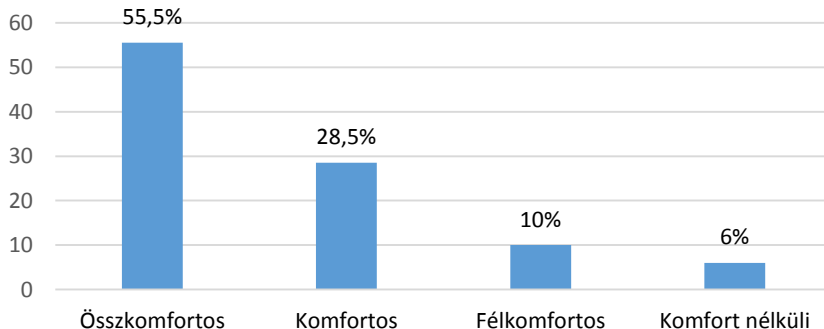
⁷⁶ Az egyéb kategória alá besorolt válaszok jellemzően kollégiumot, zártkerti ingatlant és prészázat fednek.

Szakkollégisták lakhatási körülményei a lakóingatlan tulajdonviszonya szerint

Amint a fenti diagramon jól látható az ingatlanok háromnegyede szülői tulajdonban van, ami arra utal, hogy a szakkollégisták lakhatása többségük esetében stabil viszonyokkal jellemezhető. Mindemellett fontos megjegyezni, hogy a bizonytalanabb lakhatási feltételeket jelentő kategóriák – albérlet, szociális bérlakás és egyéb (eszközkezelő, szívességi lakáshasználó) – a teljes minta majdnem 20%-át teszik ki, ami tekintélyes arány. A lakáskörülmények minőségét befolyásoló harmadik nyilvánvaló szempont az ingatlan komfortfokozatának kérdése. Amint az alábbi diagramból kiderül a mintában vizsgált hallgatók túlnyomó többsége összkomfortos (55%) vagy komfortos (28,5%) ingatlanban él.

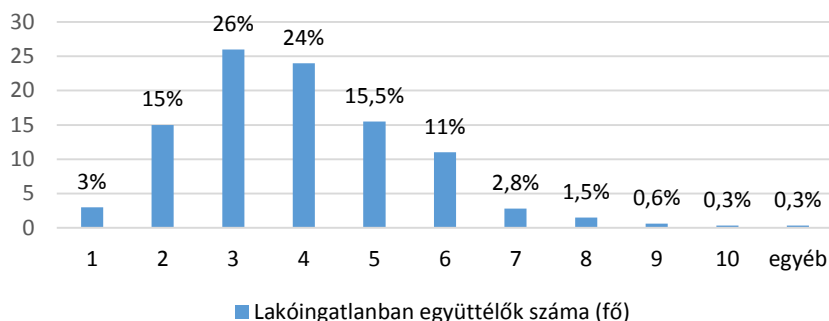
Szakkollégisták lakhatási körülményei a lakóingatlan komfortfokozata szerint

A félkomfortos és komfort nélküli lakóingatlanok száma ugyan viszonylag alacsony, azonban az ezekben élő roma szakkollégisták körülményei külön figyelemre tartanak igényt.⁷⁷

A lakhatás minőségére utaló negyedik fontos tényező az ingatlanban együtt élő személyek száma, ami közvetve ugyancsak kihatással lehet a tanulmányi sikeresség alakulására.

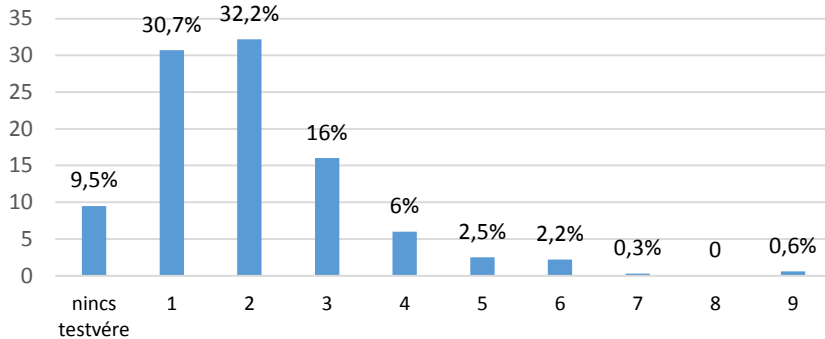
Szakkollégisták lakhatási körülményei a lakóingatlanban
élők száma szerint

Az együttélő személyek számából levonható következtetések arra utalnak, hogy a szakkollégisták által lakott ingatlanok többségében 3-5 fő él együtt (65,5%). A két fős háztartások 15%-os aránya hozzávetőlegesen az albérletben élők (11%) számával korrelál, de a háztartások személyi összetételére a HR2020 kutatás külön nem tért ki, így a megfeleltetés legfeljebb egy további kutatás hipotézise lehet. Az adatfelvételtől kirajzolódó kép alapján megállapítható, hogy a hat vagy több együttélő személyt tartalmazó ingatlanok száma a mintában alacsony, mindössze 16,2%. Ennek jelentősége abban áll, hogy roma szakkollégisták családi háttere, annak ellenére, hogy a teljes mintában a roma származásúak és a hátrányos helyzetűek aránya magas, a közgondolkodásban elterjedt sztereotip várakozásokkal szemben alig utal nagycsaládi környezetre. A következtetést megerősíti a családokban együttélő testvérek számát bemutató diagram adatainak elemzése.

⁷⁷ Az elemzés későbbi alfejezetében a félkomfortos és komfortnélküli ingatlanban élők a HR2020-ban rendelkezésre álló adatsorait külön is vizsgáljuk.

A szakkollégisták a testvérek száma szerinti megoszlása

Az adatok összképe alapján a szakkollégisták családjainak többségében a gyermekvállalásra vonatkozó középosztályi értékrend rajzolódik ki. A többség (72,4%) olyan családban él, ahol vagy egyedüli gyermekként, vagy egy, legfeljebb két testvérrel és szüleivel lakik együtt. A mintából kirajzolódó összefüggések meglepő felismerést engednek, jelesül, hogy a roma szakkollégisták közül, akik 69%-a teljes mintában roma származású, mindössze csupán 27%-a érkezik olyan családból, ahol a testvérek száma három vagy több.⁷⁸ A nagycsaládok relatíve alacsony száma a mintában kiegészítve a lakhatás korábban bemutatott összefüggésekkel vonatkozó következtetéseket, megenged néhány általános összefoglaló megállapítást.

A roma szakkollégisták általában olyan a felsőoktatásban tanuló hallgatók, akik családi-környezeti háttérüket tekintve többségében stabil viszonyokkal jellemezhetők. A szülők többsége, bár kevésbé iskolázott, de alkalmazásban álló, rendszeres jövedelemmel rendelkező, saját ingatlanában lakó személy, aki átlagosan 1-3 gyermekét neveli, túlnyomórészt teljes családban. A fentiekben vázolt általános képlet természetesen a többséget illeti, és nem terelheti el a fi-

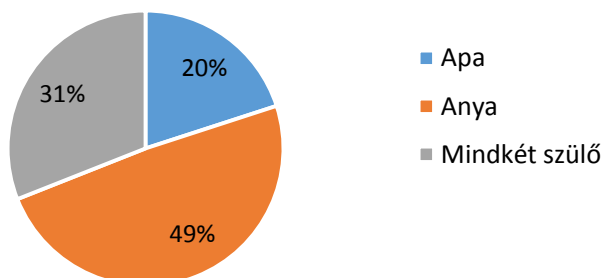
⁷⁸ A roma és a hátrányos helyzetű családok demográfiai mutatóinak alakulását, a hosszú és középtávú előszámításokat bemutató szakirodalom elemzése nem lehet feladatunk. Szempontunkból egyetlen lényeges összefüggést említünk. Bár a cigány népesség 43%-a (2015) 20 év alatti, így a szülőképes korba lépő nők száma folyamatosan a közeljövőben is növekedni fog. Ugyanakkor a roma gyermekek 0-9 éves korcsoportjának létszáma elmarad a 10 év feletti gyerekek számától, ami arra utal, hogy a roma származású nők reprodukciós rátája csökkenésnek indul. Vö. A hazai nemzetiségek demográfiai mutató. In KSH Statisztikai tükkör, 2015. december 16. 2. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/nemzeti_seg_demografia.pdf (Letöltés dátuma: 2020. 12. 12.)

gyelmet azokról a szakkollégistákról, akikre az általános körülírás nem illik. Továbbá, újra le kell szögeznünk, hogy a HR2020 adatbázis és a vonatkozó elemzések alkalmasak ugyan általános összefüggések és tendenciák megfogalmazására, de nem helyettesíthetik a kvalitatív szemléletű szituatív esetvizsgálatokat és az ezekből levonható következtetéseket. A kutatás eredményeként létrejött adatsor a vázolt összefüggések árnyalására alkalmas további részelemzéseket is lehetővé tesz. A következőkben elsőként azokat a szakkollégistákat vizsgáljuk, akik diplomás szülői háttérrel rendelkeznek, majd ezt követően a félkomfortos és komfort nélküli ingatlanban élők háttérelmézését mutatjuk be.

A CSALÁDI KÖRÜLMÉNYEK NEM ÁTLAGOS ASPEKTUSAI: DIPLOMÁS SZÜLŐK VERSUS KOMFORT NÉLKÜLI LAKÁSKÖRÜLMÉNYEK

Amint arról már a szülők iskolai végzettségét bemutató adatok részeként említés esett, a roma szakkollégisták családjában az apák 9%-a, míg az anyák 15%-a diplomás. Az adatok önmagukban is figyelemreméltóak, még akkor is, ha tudjuk, hogy a szakkollégisták között bár a hátrányos helyzetű és roma származású hallgatók felülreprezentáltak, de a két kategóriába nem besorolható személyek – magyar származású és nem hátrányos helyzetű – is markáns statisztikai csoportot képeznek. A roma szakkollégisták családi hátterének pontosabb leírásához a diplomás szülői háttér elemzése egyfajta kontrollszempontként árnyalhatja a minta egészére vonatkozó összbemutatókat. Az adatok áttekintését megelőzően megfogalmazható nyilvánvaló feltevés, hogy a diplomás szülővel rendelkező szakkollégisták esetében az általános körülmények szignifikáns eltérést mutathatnak a teljes mintára jellemző tulajdonságokhoz képest.

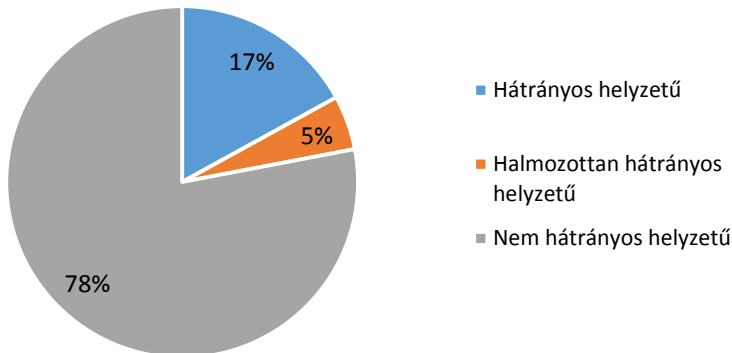
Diplomával rendelkező szülők megoszlása

A diagramból kiderül, hogy a diplomás szülői háttérrel rendelkező szakkollégisták fele (49%) olyan családból érkezik, ahol csak az anya rendelkezik felsőfokú végzettséggel. Ha az adatot kiegészítjük a mindkét szülőre vonatkozó arányszámmal, akkor az érintett családok 80%-ában az anya biztosan rendelkezik diplomával. A szülői befolyást és a két szülő a továbbtanulásra gyakorolt hatásának a különbségét a továbbtanulási aspirációk értelmezésének egyik központi témájaként, és a tanulási motiváció társadalmi meghatározottságait tagláló háttérelvezések fontos szempontjaként vizsgálják.

Általánosan elismert összefüggés, hogy a felsőfokú végzettségű anyák gyermekeinek továbbtanulási aspirációi erősebbek, mint az alacsonyabb iskolázottsági mutatókkal rendelkező szülői háttérből érkezőké.⁷⁹ A magasabb végzettség a HR2020 adatai szerint általában korrelál a kedvezőbb családi adottságokkal. Ezt tükrözi az is, hogy azok a roma szakkollégisták, akik diplomás szülővel rendelkeznek 78%-ban nem hátrányos helyzetűek és a halmozottan hátrányos helyzet az almintában csak 5%-os. A teljes mintára jellemző mutatóktól való szignifikáns eltérés alátámasztja azt az általános meggyőződést, mely szerint a diplomás szülői háttér általánosan kedvezőbb körülményeket alapoz meg.

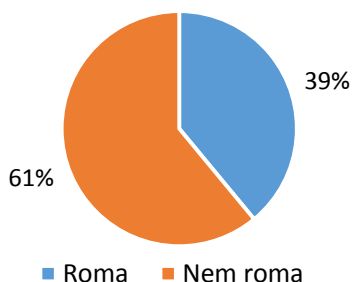
Diplomás szülői háttérrel rendelkező szakkollégisták hátrányos helyzet szerinti megoszlása

A diplomás szülővel rendelkező roma szakkollégisták etnikai megoszlása is jelentősen eltér a teljes mintára jellemző helyzettől, de nem korrelál a teljes magyarországi cigány népességre vetített arányokkal.

⁷⁹ Vö. Lannert 2003.

Diplomás szülői háttérrel rendelkező szakkollégisták etnikai származás szerinti megoszlása

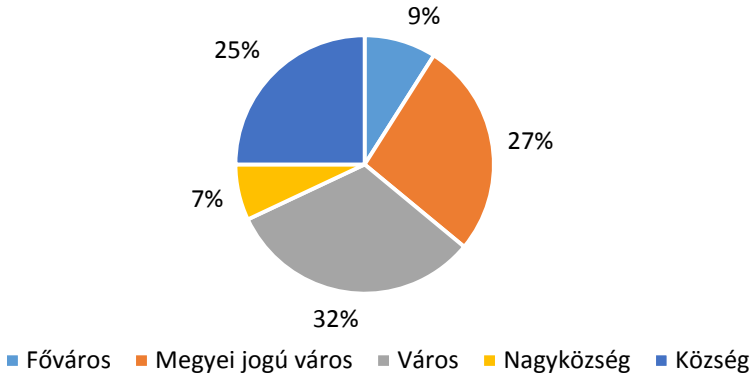

A KSH 2011-es népszámlálási eredményeinek a nemzetiségek adatait közlő tábláiból kiderül, hogy a hazai cigányságnak alig több mint 1%-a diplomás. Ezzel szemben azok a roma szakkollégisták, akiknek a szülői diplomával rendelkeznek, esetükben a szülők 39%-a roma származású – derül ki a HR2020 kutatásból. Más szemszögből értelmezve a kérdést, úgy tűnik, hogy az értelmi-ségi roma szülők nagyságrenddel nagyobb arányban ösztönzik, támogatják és „juttatják” el gyermekeiket a felsőoktatásig, mint azok a polgártársaik, akik nem rendelkeznek felsőfokú végzettséggel.

Azoknak a roma szakkollégistáknak az induló előnyeit és kedvezőbb háttérköörülményeit, akiknek diplomás szüleik vannak, további mutatók is jól jelzik. Ha a kibocsátó települések jogállása szerint elemezzük az almintába besorolt családok lakóköznyezetét ugyancsak szignifikáns eltéréseket tapasztalunk a teljes minta jellemzőivel összevetésben.

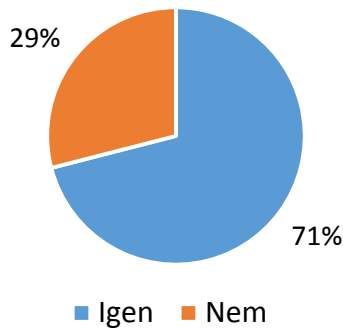
Láthatjuk, a vizsgált csoport tagjainak 68%-a (teljes mintában 54%) a városi jogállású települések valamelyikéről érkezett a felsőoktatásba. Ezzel párhuzamosan jól érzékelhető a községi háttér arányainak csökkenése. Mindez arra utal, hogy a diplomás szülői háttér egyúttal urbánusabb lakóköznyezeti körülményekkel jár együtt. Természetesen, mint minden a HR2020 adatbázis elemzésére vonatkozó kvalitatív kijelentésnek, ebben az esetben is az összehasonlítás eredményeként kirajzolódó általános tendencia azonosításának a jelentőségét kell mérlegelni. A kutatás szituatív, émiikus szemléletű és terepmunkára alapozott elmélyítése kézenfekvő témaként kínálkozik.

Diplomás szülői háttérrel rendelkező szakkollégisták lakótelepülésének a jogállása szerinti megoszlása

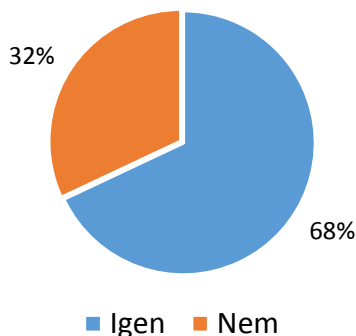
Az almintára jellemző további háttértulajdonságok fontos és az összehasonlítás esélyét kínáló szempontjai a felsőoktatásba érkező hallgatók bejutási körülményeinek elemzéséhez kapcsolódnak. Az alábbi diagramból például világosan kiderül, hogy emelt szintű érettségivel az érintettek 71%-a rendelkezett egyetemi felvételekor, ami a teljes mintában 63%.

Diplomás szülői háttérrel rendelkező szakkollégisták emelt szintű érettségivel rendelkezők aránya szerinti megoszlása

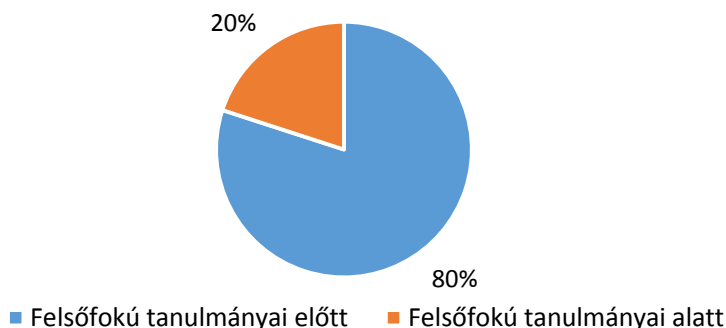
Hasonlóan fontos mércéje lehet a diplomás szülői háttérrel rendelkező roma szakkollégisták általános értékelésének a nyelvvizsgát tett hallgatók száma. Az almintában az érték 68%, míg a teljes mintában 56%, ami ugyancsak jelentős eltérés.

Diplomás szülői háttérrel és nyelvvizsgával rendelkező szakkollégisták aránya

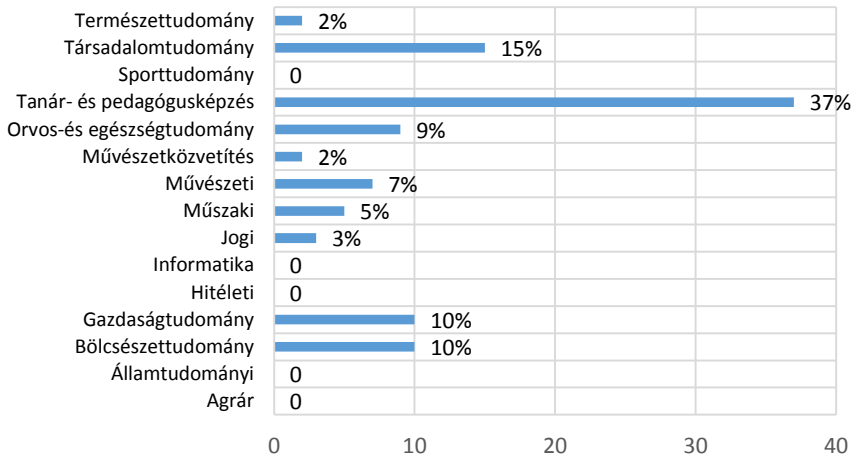
Az, hogy a minőségi nyelvtanuláshoz szükséges motiváció, anyagi feltételrendszer mennyivel kedvezőbb arányokat eredményez a diplomás szülői háttér esetében, még világosabban kirajzolódik abból az összefüggésből, amely a nyelvvizsga megszerzésének időpontjára vonatkozik. Jól látható, hogy az almintában a nyelvvizsgával rendelkező szakkollégisták 80%-a felsőfokú tanulmányok megkezdése előtt tett sikeres vizsgát. Az adat mindennél világosabban jelzi, hogy az átlagnál kedvezőbb családi kondíciók miként kapcsolódnak össze az objektív teljesítménymutatókkal, ami nyilvánvalóan az egész felsőoktatási karrierútra fontos hatást gyakorol.

Diplomás szülői háttérrel rendelkező szakkollégisták a nyelvvizsga megszerzésének ideje szerinti megoszlása

A diplomás szülőkkel rendelkező szakkollégisták képzésterület szerinti megoszlása ugyancsak érdekes következtetéseket enged. Jelesül lehetővé teszi annak a megállapítását, hogy az almintára jellemző képzésterületi megoszlás alig különbözik a teljes minta belső arányaitól. Mindez azt jelenti, hogy a diplomás szülői háttérből nem következik semmilyen szakterületi specializáció, vagy orientáció. A diplomás szülőkkel rendelkező hallgatók megoszlása a képzésterületek között arányos és kiegyensúlyozott. Egyetlen szakterület a tanár- és pedagógusképzés területe, amely kiemelkedik a maga 37%-os arányával.

Diplomás szülői háttérrel rendelkező szakkollégisták
képzési terület szerinti megoszlása

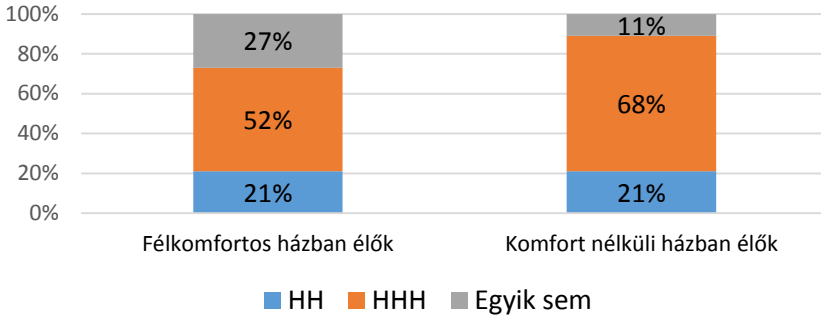

Összefoglaló jelleggel megállapítható, hogy a diplomás szülői háttérrel rendelkező roma szakkollégisták többsége magyar származású, nem hátrányos helyzetű, többnyire városi környezetből érkező hallgató, aki nagyobb arányban rendelkezik emelt szintű érettségivel és a felsőoktatási tanulmányok megkezdése előtt megszerzett nyelvvizsgával, mint az átlagos háttérrel rendelkező társaik.

A HR2020 adatbázis teljes hallgatói mintájának a családi háttérkörülmények szemszögéből történő keresztelemzéséhez a diplomás szülői környezet ellenpontjaként nem az iskolázottsági mutatók alsó szegmenséhez tartozókat választottuk, hanem a lakhatási feltételek negatív végletét képező csoportot, a komfortnélküli és a félkomfortos lakóingatlanban élőket. Bár a HR2020 bekeült hallgatók mindössze 16%-a él a két alacsonyabb komfortfokozatba sorolt

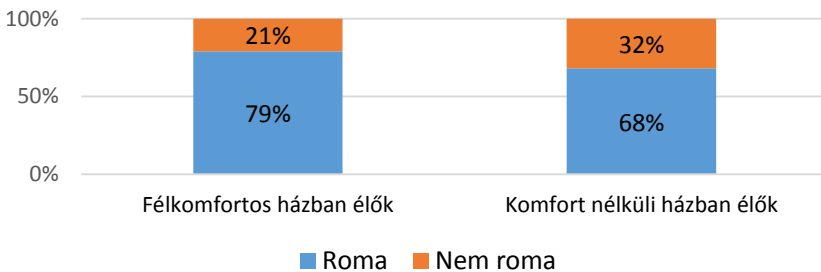
ingatlanban, mégis a vonatkozó jellemzők leírása segíthet hozzájárulni a családi háttérkörülmények összefüggéseinek árnyaltabb szemléltetéséhez.

Félkomfortos és komfort nélküli ingatlanban élő szakkollégisták hátrányos helyzet szerinti megoszlása

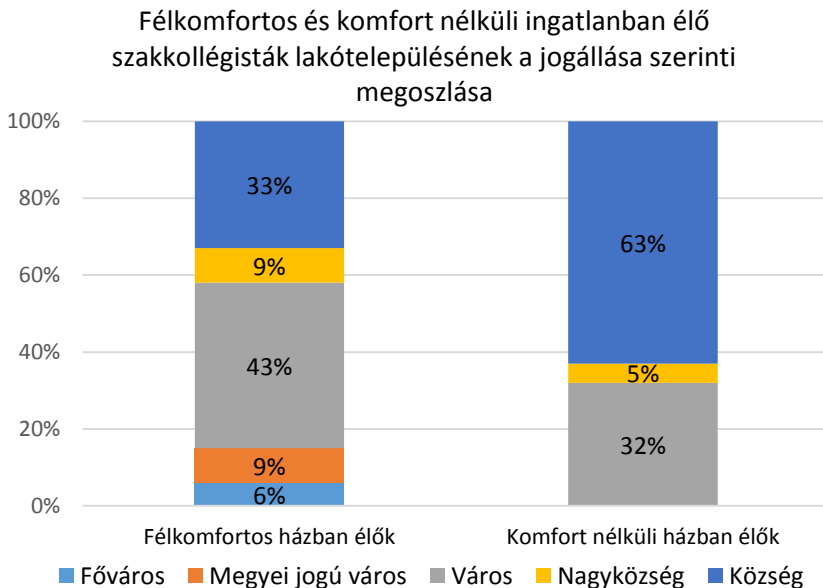
Az egyik és az előzetes várakozásoknak megfelelő mutató a lakáskörülményekre jellemző alacsony komfortfokozat és a hátrányos helyzet közötti direkt megfelelés. Ezek szerint, ahogy ez a diagraból látszik a félkomfortos és komfort nélküli lakókörnyezetből érkező hallgatók túlnyomó többsége (73% és 89%) hátrányos vagy halmozottan hátrányos helyzetű. A jelenség önmagában semmiképpen nem számít meglepetésnek, hisz a hátrányos helyzetű besorolás egyik feltétele, a depriváció indikátora a lakókörnyezetet jellemző komforthiány. A jelenség magyarázata terepmunkára alapozott kvalitatív szemléletű kutatásokat követel.

Félkomfortos és komfort nélküli ingatlanban élő szakkollégisták etnikai származás szerinti megoszlása

Az adott körülmények közül érkező roma szakkollégisták etnikai megoszlása ugyancsak beszédes és teljes mértékben illeszkedik az előzetes feltevésekhez. A meglepetést nem az jelenti, hogy a hátrányos lakáskörülmények között élők többsége roma származású (79% és 68%), hanem az, hogy a komfortnélküli lakásokban élő halmozottan hátrányos helyzetűek esetében a nem roma származásúak aránya magasabb, mint a félkomfortos lakóingatlanokban élők esetében.

A félkomfortos és a komfort nélküli ingatlanokban élő szakkollégisták lakótelepülésük jogállása szerinti besorolása ugyancsak érdekes összefüggések megállapítását engedi. Az almintára vetítve kétszer annyi komfortnélküli ingatlan található községi jogállású településeken, mint félkomfortos lakás. Ez is világossá teszi, hogy a roma szakkollégisták esetében a háttérköörülményeket meghatározó hátrányos tényezők a vidéki, perifériális kitettségű kisebb települések esetében halmozódást mutatnak.

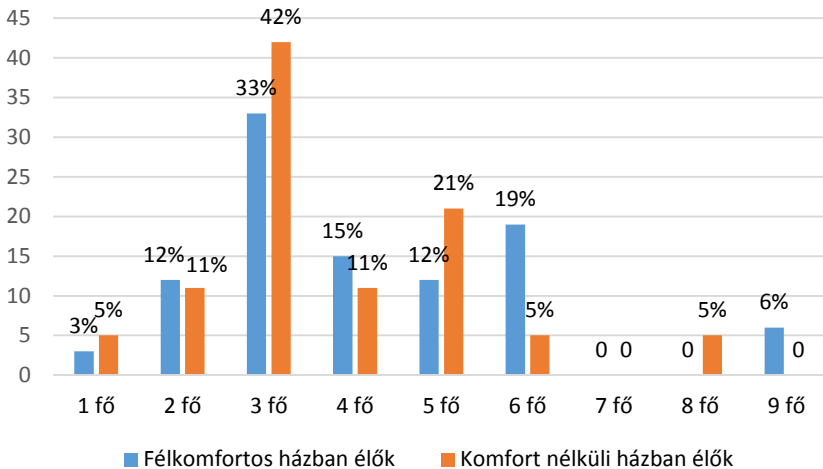

Az almintában a teljes mintára vetített arányokhoz képest a városi jogállású települések szerepe jóval kisebb. Ugyancsak fontos körülmény az alacsonyabb komfortfokozatú ingatlanokban élő szakkollégisták családi hátterére vonatkozó adatsor. A kutatás eredményeiből kiderül, hogy a kibocsátó családdal együttélők aránya a komfort nélküli lakások esetében a teljes mintára vetített

arányokhoz képest kisebb (68% és 76%). Az adatok azt jelzik, hogy az alacsonyabb komfortfokozatú lakások esetében a családi háttér stabilitása gyengül, amit jól tükröz például a nagyszülőkkel élők számának ugrásszerű növekedése (16%, míg a teljes mintában ez csupán 3,5%).

A félkomfortos és a komfort nélküli háztartásokban a szakkollégistákkal együtt élők száma ugyancsak fontos adatnak tűnhet a családi háttér az almintában jellemző sajátosságainak leírását tekintve. Az előzetes várakozásokkal ellentétben a teljes mintához képest alig találunk eltérést, ami azt jelzi, hogy a felsőoktatásba bejutás szempontjából a családokban a nem túl magas számú együttélők száma az egyik legmeghatározóbb feltétel. A rendelkezésre álló erőforrások – anyagi és az egy gyermekre eső figyelem – koncentrációja és hatékonyabb megoszlása kétségtelenül fontos szerepet játszik abban, hogy a roma szakkollégisták meghatározó többsége nem túl nagy létszámú háztartásokban él. Másrészt fogalmazva, függetlenül a kibocsátó családok háttérkörülményeinek egyéb tényezőitől a háztartásokban a relatíve alacsony létszámú együttélő családtag kvázi előfeltétele a továbbtanulásnak. Természetesen a következtetés további részletei ismételtelen csak kvalitatív és szituatív esettanulmányok segítségével lennének tisztázhatók.

Félkomfortos és komfort nélküli ingatlanban élő szakkollégistákkal együtt élő családtagok száma

A diplomás szülői háttérrel rendelkező és az alacsonyabb komfortfokozatú lakáskörülmények közül érkező roma szakkollégisták kiemelt almintájának

elemzése megerősíti a teljes mintára vonatkoztatva megállapított legfontosabb következtetéseket. A jobb kondíciókkal jellemezhető családi háttér nagy valószínűséggel halmozott indulóelőnyök formájában érvényesül, és megfordítva, a hátrányosabb körülmények ugyancsak kumulálódnak. A szakkollégiumokban folyó esélykiegyenlítő munka ebben az összefüggésben a hátránykompenzáció megkerülhetetlen elemét képezi.

Kvalitatív aspektusok, avagy a szakkollégisták véleménye a szakkollégiumról

A HR2020 kutatás utolsó kérdéscsoportja a roma szakkollégisták saját helyzetük megítélésére vonatkozó négy fontosabb szempont alapján gyűjtött további adatokat, amelyek hozzájárulhatnak a hálózatban tevékeny hallgatóság általános jellemvonásainak pontosabb körülírásához. Két kérdés a roma szakkollégiumok részéről a tagoknak nyújtott szolgáltatás minőségével és megítélésével kapcsolatos véleményekre fókuszált.

Egyrészt vizsgálatra került, hogy miként ítélik meg a hallgatók, melyek azok a személyes véleményük szerint a felsőoktatási előmenetelt előmozdító legfontosabb tényezők, támogatás- és/vagy segítségformák, amelyeket a roma szakkollégium biztosít. A nyitott kérdésre adott felsorolás jellegű válaszok a szakkollégiumok számára külön-külön is fontos visszajelzésként értelmezhetők. Az adatok a teljes mintára vonatkoztatva fontos következtetéseket engednek arra vonatkozóan, hogy a hallgatók megítélése szerint a felsőoktatási karrierút támogatása és a hátránykompenzációs munka mely elemeit értékelik leginkább a hallgatók. Az eredmények bemutatása és értelmezése előtt a követhetőség érdekében fontos a kiértékelés módszertanára vonatkozó rövid összefoglalást adni.

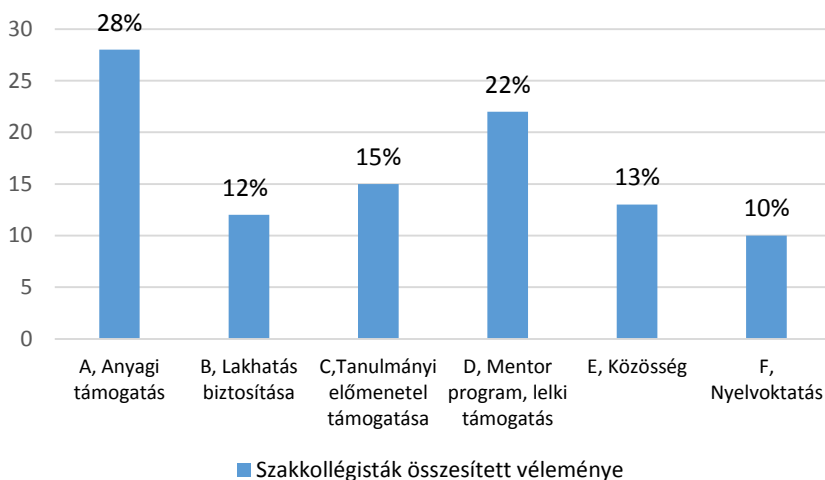
A hallgatók a felsorolásjelleggel adott válaszokat szubjektív kategóriákban fogalmazták meg. A közel egyezer elemből álló kumulált kategórialista áttekintését követően a szakkollégium által nyújtott támogatásformákat hat csoportba rendeztük. Az adatrendezés eredményeként lehetőség nyílt a válaszok kvantifikálására és az információk diagramban történő ábrázolására. Ezek szerint, a hallgatói vélemények alapján kirajzolódó hat fő szakkollégiumi támogatás- és segítségforma a következő:

- A, anyagi támogatás, ösztöndíj, infrastruktúra;
- B, lakhatás, kollégium;
- C, tanulási segítség, tanulmányi előmenetel támogatása;

D, mentori támogatás, tutorálás és minden lelki támogatásnyújtás;
 E, közösség, közösségi kapcsolatok és ezt támogató programok;
 F, nyelvoktatás.

A hallgatók által megadott válaszok szétválogatása, osztályozása és a sorolt hat csoportba rendezése alapján kirajzolódó kép árnyalja a roma szakkollégiumok tagságával kapcsolatos a HR2020-ból kiolvasható ismereteket.

Szakkollégisták véleménye szerint a felsőoktatási előmenetelt előmozdító legfontosabb tényezők

A kutatásba bevont 326 fő roma szakkollégista összesített eredményei alapján kiderül, hogy a hallgatói vélemény szerint az anyagi támogatás (28%) és a mentori és lelki támogatás (22%) súlyát tekintve kiemelkedik a hat csoportosítási szempont közül. Az eredmény összhangban áll az eddig kialakult összképpel, amely szerint a többségében hátrányos körülmények közül és a vidéki perifériális lokális környezetből az alapvetően idegen felsőoktatási közegbe történő bejutást követően a tanulás anyagi feltételeinek biztosítása (ösztöndíj) és a személyes pszichikai kitettséggel járó stresszhelyzetek – otthontól elszakadás, tanulási versenyhelyzet, idegen környezet – kompenzálásához nyújtott segítség (mentorálás és lelki gondozás) kitüntetett elemei a szakkollégiumi munkának. Természetesen már a tény, hogy a válaszadók véleményei a diagramon bemutatott hat osztályozásai csoportban ábrázolhatók, önmagában is árulkodó. Megvilágítja, hogy a roma szakkollégisták miként érzékelik és értelmezik saját

személyes helyzetükre vonatkoztatva az egyes intézmények munkáját. Fontos ugyanakkor megjegyezni, hogy az egyes szakkollégiumok hallgatóságának prioritási mutató között jelentős eltérések mutatkoznak.⁸⁰ Az intézmények közötti különbség okainak feltárása további kutatásokat követel, de előzetesen megállapítható, hogy a prioritásokban mutatkozó eltérések okai között fontos szerepet játszhat az eltérő hallgatói összetétel, a tagok rekrutációs hátterében mutatkozó különbségek, valamint az adott szakkollégiumok intézménytörténeti sajátosságai, eltérő tradíciói.

A kutatás záró részének második egységében annak a tanulmányozására került sor, hogy a roma szakkollégisták szerint melyek a tanulmányi előmenetelt hátráltató legfontosabb tényezők. A válaszadást segítő utasítás arra kérte a kutatásba bevont hallgatókat, hogy sorolják fel az általuk legfontosabbnak ítélt három nehezítő tényezőt. Az elemzés koncepcionális és módszertani részleteinek leírása előtt fontos leszögezni, hogy a kérdés implicit módon azokat a tényezőket kívánta felderíteni, amelyek hozott vagy szerzett hátránytényezőkként a szakkollégistákat önreflexív véleményük szerint akadályozzák a felsőoktatási előmenetelben. Másként, a kérdésre adott válaszok a roma szakkollégiumok szempontjából egyfajta útmutatásként értelmezhetők, megjelölik azokat a hátránykompenzációs munka szempontjából kitüntetett cselekvési színtereket, ahol a hallgatók a legtöbb segítséget igénylik.

A kutatás az előzőekben elemzett kérdéshez hasonlóan járt el a hátránytényezők vizsgálatának esetében is. A hallgatók felsorolásjelleggel fogalmazták meg szubjektív kategóriákban az előmenetelüket akadályozó tényezőket. A közel egyezer elemből álló kumulált kategória lista áttekintését követően ugyancsak hat osztályozási szempontot határoztunk meg. Az adatrendezés eredményeként lehetőség nyílt a válaszok kvantifikálására és az információk diagramban történő ábrázolására. Ezek szerint, a hallgatói vélemények alapján kirajzolódnak hat fő nehezítő tényezőcsoport a következő:

- A, származás, diszkrimináció, kirekesztés, élethelyzeti hátrány,
- B, támogatás hiánya, családi háttér hiánya;
- C, pénz, anyagi feltételek hiánya és ebből következően munkavállalás kényszere, tandíj kötelezettség, létbizonytalanság;
- D, tárgyi és infrastrukturális feltételek hiánya, távolság, közlekedési nehézségek, lakhatási problémák;

⁸⁰ A roma szakkollégiumoktól kapott kiemelt segítség- és támogatásformák intézményenkénti bontásban bemutatott eredményeit lásd a 13. számú melléklet diagramjaiban.

- E, kompetenciahiány, ami felöleli a szakmai tapasztalat hiányát, a tanulási nehézséget, a követelményrendszer nehézségét, a sikeres tanulmányokhoz szükséges alapok hiányát, nem elégséges verbális képességeket, a tájékozódási nehézséget az egyetemi rendszerben;
- F, a felsőoktatási követelmények teljesítéséhez szükséges attitűd és mentalitásdeficit, ami magába foglalja a stresszhelyzet nehéz kezelését, az időbeosztási problémákat, az alacsony toleranciaküszöböt, a gyenge személyes motivációt, az önbizalomhiányt.

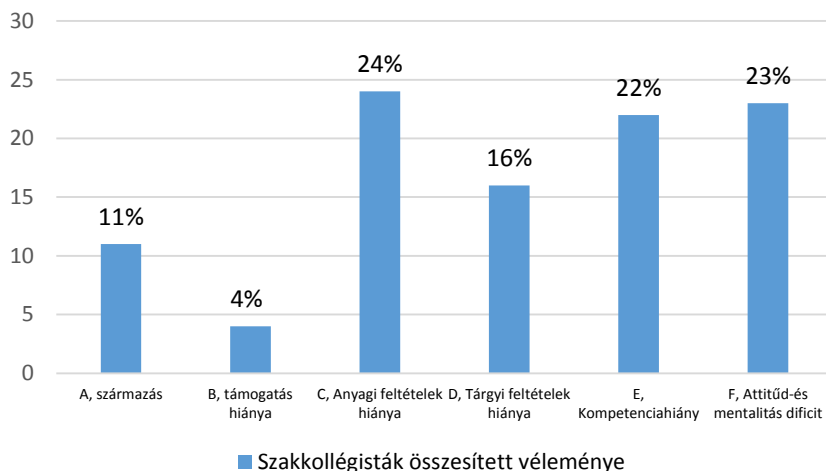
A nehezítő körülmények besorolásához alkalmazott osztályozási szempontok (kategóriák) meghatározása az émikus hallgatói válaszok rendszerezéséből került levezetésre. Az „émikus” jelző az elemzés kontextusában arra utal, hogy a feltett nyitott kérdésre a válaszadó szakkollégisták szubjektív nézőpontjukból és a saját személyükre vonatkozó reflexív tudatossággal jelölték meg a felsőoktatási előmenetelt akadályozó tényezőket.⁸¹ A válaszok émikus kategóriákként történő értelmezésének módszertani jelentősége abban áll, hogy a kirajzolódó összefüggések nem egyszerűen a szakkollégiumokban végzett hátránykompenzáló munka fontosabb területeit tárják fel a hallgatók szemszögéből, de ezáltal az intézmények tevékenységével kapcsolatban megfogalmazott elvárásokat is tudatosítják. Másként fogalmazva, a roma szakkollégiumok szakmai hitvallásának középponti elemét képező „diplomához jutás elősegítése” célképzet megvalósítása szempontjából a felsőoktatási előmenetelt nehezítő körülmények rendszere a szakmai működés fejlesztésének fontos támpontja.

Az eredményeket ábrázoló összesítő diagramról leolvasható, hogy a roma szakkollégiumi hálózat munkája milyen széleskörű formában járul hozzá a hallgatók hátrányainak kompenzálásához. Fontos látni, hogy szakkollégisták megítélése szerint az anyagi feltételek hiánya mellett a kompetenciahiány, valamint az attitűd- és mentalitásdeficit nehezítő tényezők képezik a sikeres felsőoktatási karrier előtt tornyosuló legfőbb akadályokat. A szakkollégiumi hálózat eredményességének fontos és rendkívül pozitív mértéke, hogy a származásból és a családi háttér hiányából következő hátrányokat hatékonyan kompenzálja. Az adatok értelmezésekor természetesen és ismételten hangsúlyosan le kell szögezni, hogy a magas százalékos értéket kapott nehezítő tényezőcsoportok nem a roma szakkollégiumok munkájának a megítélésére vonatkozó álláspont

⁸¹ Az émikus kifejezés a modern szociokulturális antropológiában azt a kutatói törekvést jelöli, amely szerint a tanulmányozott közösség hiteles megértésének vonatkoztatási pontja a „benszülöttek” saját kultúrájukra vonatkozó nézőpontjának az elsajátítása.

megfogalmazását jelentik. Válaszaikban a hallgatók a felsőoktatási előmenetelt hátráltató és általuk a rendszerben érzékelt tényezőket foglalták össze.

Szakkollégisták véleménye szerint a felsőoktatási előmenetelt leginkább nehezítő tényezők

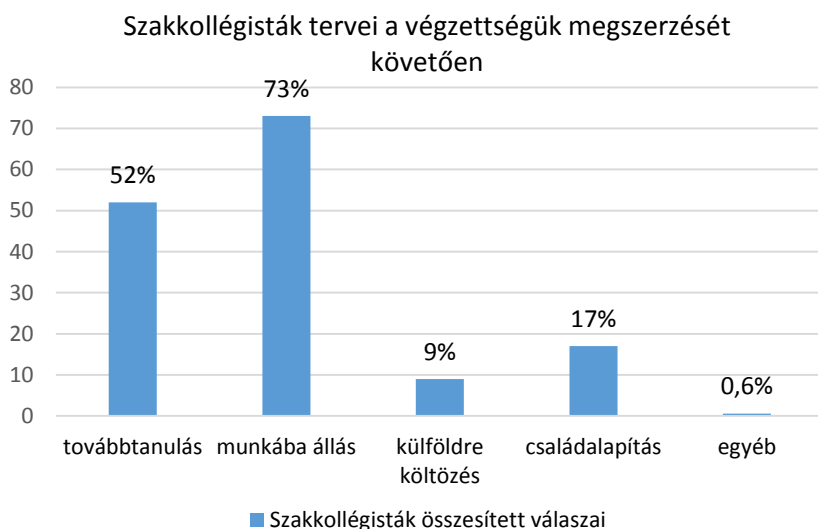

A HR2020 kutatás jelentősége, hogy rávilágít azokra az összefüggésekre, amelyekből az intézmények szakmai programjaik továbbfejlesztéséhez nyerhetnek szempontokat. Mindez jól értelmezhető, ha a roma szakkollégiumoknak a nehezítő körülményeket bemutató adatait intézményenkénti bontásban vizsgáljuk, ami jelentős különbségeket tár fel.⁸²

A HR2020 utolsóként vizsgált elemzési szempontja a hallgatók végzést követő terveit igyekezett felmérni. A hallgatók az utasítás szerint több választ is adhattak, így az összesítő diagram egyes kategóriáihoz rendelt százalékos adatok minden esetben a teljes mintára vetítve értendők.

Ezek szerint a jelenlegi roma szakkollégisták 73%-a tervezi a végzést követő munkába állást és a hallgatók 52%-a gondolkodik a továbbtanulásban. A munkába állás és a keresővé válás magas aránya nyilvánvalóan szoros korrelációban áll a szociokulturális háttérkörülményekkel, ami a hallgatók többsége esetében a szülői részről megnyilvánuló erőteljes ösztönzéseként jelenik meg.

⁸² A felsőoktatási előmenetelt nehezítő tényezők szakkollégiumi bontását lásd a 14. számú mellékletben.

A két kiemelkedő válaszcsoport mellett a családalapítás és a külföldre költözés kisebb arányban jelenik meg a válaszok között. A talán legmeglepőbb eredmény a családalapítási tervek életkori kitolódása, ami összhangban van az az általános tapasztalattal, mely szerint a magasabb iskolázottság a család- és gyermekvállalás elodázását vonja magával.⁸³

Humán Regiszter 2020 összegző kutatási következtetései

A zárófejezetben a HR2020 kutatásból levonható néhány olyan általános következtetésre hívjuk fel a figyelmet, amelyek meggyőzően bizonyítják, hogy a roma szakkollégiumok ügye messze túlmutat a felsőoktatási tehetségműhely kérdésén. Az elemzési tapasztalatok alkalmasak arra, hogy kísérletet tegyünk az átlagos magyarországi roma szakkollégista profiljának felvázolására. További lehetőség nyílik néhány gyakorlati társadalomtudományi értékű állítás megfogalmazására, amelyek támpontok lehetnek a roma szakkollégiumokban végzett munka továbbfejlesztéséhez. Végül, de nem utolsósorban az elemzés eredmé-

⁸³ A jelenség nem etnikum specifikus abban az értelemben, hogy a magyar és roma származású fiatalok esetében egyaránt megfigyelhető. Vö. például R. Fedor 2016. 11–28.; Janky 2005: 136–148.

nyeként kirajzolódik néhány szakpolitikai jelentőségű irányvonal, amelyek előmozdíthatják a társadalmi felzárkózás kérdésének a szélesebb közvélemény számára történő elismertetését.

„ROMA SZAKKOLLÉGISTA PROFILJA”

Az elemzési következtetésekkel kapcsolatban megfogalmazható logikus elvárás annak tisztázása, hogy megjelölhető-e azok az ismérvek, amelyek alapján a roma szakkollégiumokba járó egyetemistákat tipizálhatjuk, a többségükre érvényes általános meghatározást adhatunk. A kutatás eredményeként megfogalmazhatjuk, hogy a szakkollégisták többségükben roma származású, perifériális helyzetű községi vagy kisvárosi környezetből érkező, saját családjakkal és kisszámú testvérükkel, valamint aluliskolázott szüleikkel együtt élő hallgatók, akik alacsony bejutási küszöbű, de társadalmi jelentőségét – relevancia-megfelelését – tekintve frekventált hiánypályára (pedagógus, szociális, egészségügy) készülnek. A profil leírása természetesen nem vonhatja el a figyelmet arról, hogy minden egyes személy, életút és a hozzátartozó környezeti feltételrendszer a maga tényszerűségében egyedi és megismételhetetlen. Megállapítható, hogy a roma szakkollégisták többsége az adott környezeti (szociokulturális és szocioökonómiai) feltételekből kitörni szándékozó jól definiálható társadalmi „csoportból” érkezik. Mintaképző funkciója, a többségi társadalom és a kisebbségi környezet közötti mediátor (közvetítő) szerepe katalizálhatja a felzárkózási folyamatot. Környezetében szerephatása hatványozódhat és példaként jelenhet meg.

Az „átlagos roma szakkollégista” általános profiljának a meghatározása gyakorlati jelentőségű, hisz lehetőséget teremt az alapját képező kutatási következtetések felsorolására, amelyek támpontként szolgálhatnak a roma szakkollégiumok továbbfejlesztéséhez és a szakpolitika számára néhány iránymutató szempont megfogalmazásához.

HUMÁN REGISZTER 2020 GYAKORLATI ÉRTÉKŰ KÖVETKEZTETÉSEI

A HR2020 elemzésből világossá vált, a szakkollégisták túlnyomó többsége olyan községi vagy kisvárosi környezetből kerül a felsőoktatásba, amelyek perifériális és hátrányos helyzetű régiókban találhatóak. Az érintett települések

azonban lélekszámukat tekintve nem aprófalvak, vagy törpefalvak, ami a leg-hátrányosabb és a legelszigeteltebb településekhez képest előnyösebb infrastruktúrális adottságokat tükröz. Mindebből következik, hogy a szakkollégiumi munkában további hangsúlyt kell helyezni a hátrányos helyzetű kistelepeleéseken élő tehetséges fiatalok felkutatására és támogatására. A hallgatói utánpótlás elképzelhető formája, hogy a szakkollégiumok, amennyiben erre többletforrások állnak rendelkezésre, az aprófalvakban és a törpefalvakban élő tehetséges fiatalok módszeres felderítésével és támogatásuk megszervezésével bővítik tevékenységüket. A társadalmi térben való tájékozódásnak ez a formája már csak azért is kézenfekvő, mivel a roma szakkollégiumok kapcsolatépítő munkájának jelenleg is természetes színterei a középiskolák, amelyek beiskolázási színterei magukban foglalják az apró- és törpefalvas perifériális térségeket is.

A szakkollégiumok tevékenységterületének a kisebb települések irányába történő tudatos elmozdítása fontos, hisz a HR2018 eredményeivel összevetve a jelenlegi tagság földrajzi rekrutációs háttere változási tendenciákat tükröz. Ennek lényege, hogy a hallgatók lakótelepülései között a nagyobb lélekszámú és jobb adottságú települések súlya növekszik. Megfordítva, mindez azt jelenti, hogy a kevésbé hátrányos helyzetű háttérrel rendelkezők térnyerése a szakkollégiumok tagságában érzékelhető tendencia.

A kistelepeleéseken élő hátrányos helyzetű fiatalok elérésére tett fokozott erőfeszítés második fontos szempontját a jelenlegi hallgatói állomány családjainak szerkezeti sajátosságaiból vezethetjük le. A szakkollégiumi hálózatba bejutók többségében olyan családokból érkeznek, amelyekben az együtt élő személyek a szülők és legfeljebb két testvér. A sikeres továbbtanulás egyik magyarázata lehet, hogy az érintett nem nagy létszámú családokban mód kínálkozik az egyébként korlátozottan rendelkezésre álló erőforrások koncentrált felhasználására. Természetesen, mindez önmagában nem lenne elegendő, ha az egyébként többségében aluliskolázott szülők a gyermekeikkel kapcsolatban tanúsított ambícióiban a tanulási sikeresség előmozdítása ne játszana meghatározó szerepet. Ugyanakkor feltűnő, hogy sokgyermekes nagycsaládokból alig jutnak el fiatalok a felsőoktatásig. Természetesen az összetett hátrányhelyzetben élő családokban élő fiatalok támogatása csak részben lehet a szakkollégiumok feladata. Ettől függetlenül fontos lenne a tehetséges gyermekek tanulási karrierútjának külső segítséggel megvalósuló módszeres tervezése és intézményesített segítése.

A roma szakkollégiumok tevékenységterületének egy további lényeges vetülete az elemzésben a társadalmi integráció szempontjából magas relevancia-megfeleléssel jellemzett képzési területeken és szakokon tanuló hallgatókhoz

köthető. A HR2020 adatai alapján bemutatásra került, hogy a roma szakkollégisták többsége a társadalmi integráció előmozdításában fontos szerepet játszó hiányszakmákra készül. Ennek jelentősége abban áll, hogy a kibocsátó közösségük viszonyaiban jártas és magas szintű szakmai tudással felvértezett pedagógusok, szociális és egészségügyi szakemberek kiemelkedő jelentőségű potenciális humán erőforrása a hátrányos helyzetű régiók köznevelési, közoktatási és szociális intézményeiből kieső munkavállalók pótlásának. A roma szakkollégiumok hallgatóságának ezt a tulajdonságát a relevancia-megfelelés kategóriával írtuk le, és a tagság képzésterületi megoszlásának elemzésével összefüggésben magas értékkel jellemeztük.

Az elemzés eredményei ugyanakkor világossá tették, hogy a szakkollégisták képzésterületi és szakok szerinti megoszlásában változási tendenciák rajzolódnak ki. Az alacsony bejutási küszöbű, de társadalmi jelentőségüket tekintve megkerülhetetlen hiányszakmákon tanuló roma szakkollégisták száma csökken. A HR2020 adataiból a csecsemő- és kisgyermeknevelő, valamint óvodapedagógia – különös tekintettel a nemzetiségi cigány/roma szakirányra – szakosok példáját emeltük ki a jelenség szemléltetésére. A folyamatban a felsőoktatási felvételi bemeneti követelményként kötelező és általános jelleggel elvárt emelt szintű érettségi negatív hatása kétségtelen. A helyzet kezelésében kulcsjelentőségű cél annak elérése, hogy az emelt szintű érettségi követelményétől az említett és a roma szakkollégiumok munkája szempontjából fontos, a társadalmi felzárkózásra jelentős hatást gyakorló hiányszakmák esetében tekintsenek el.

A roma szakkollégiumi hálózat kibontakozásában és sikereiben a támogató szakpolitikai környezetnek elvülhetetlen érdemei vannak. A HR2020 kutatáshoz kapcsolódóan ugyanakkor szemünk elé kerül néhány olyan szempont, amelyek az eddigi eredmények továbbfejlesztéséhez járulhatnak hozzá. Úgy tűnik, hogy a szakkollégista hallgatóságon belül a hátrányos és halmozottan hátrányos helyzetű fiatalok, valamint a roma származásúak arányának fenntartása, a megfelelő utánpótlás biztosítása érdekében erőteljesen nyitnia kell a beiskolázásban érintett középiskolák felé. Ennek előfeltétele, hogy a szakpolitika mértékadó szereplői a hálózat intézményeivel karöltve kidolgozza a roma szakkollégiumok középiskolai tagozatának rendszerszintű működési feltételeit.

Egy másik természetesen kínálkozó és az elemzésben felvetett cselekvési színtér a gyermekotthonokban és a gyermekvédelmi szakellátás különböző szintjein nevelkedő fiatalok elérése. A HR2020 adataiból, amint az bemutatásra került, kiderül, hogy a gyermekotthonokból alig jutnak el a felsőoktatásig, legalábbis a roma szakkollégiumok tagságában nem jelenik meg a hátrányos helyzetű fiataloknak ez a típusa.

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy az ország gazdasági, kulturális és szociális értelemben hátrányos helyzetű régióiban élő hatalmas népesség társadalmi felzárkózása a többség saját szempontjából jól felfogott elemi érdekévé kell, hogy váljon. Ebben a szakkollégiumi hálózat tagsága és a tehetségműhelyekben végzett munka jelentős szerepet játszhat.

Természetesen a roma szakkollégiumokban végzett alkalmazott társadalomtudományi szemléletű vizsgálatokat, amint azt az elemzés különböző pontjain jeleztük, szükséges módszeres és kvalitatív szemléletű, terepmunkára alapozott kutatások mentén elmélyíteni. Fontosnak tartjuk továbbá a HR2020-hoz hasonló átfogó és országos vizsgálatok meghatározott időközönként történő megvalósítását és ismétlését. A longitudinális szemlélet, a hosszabb időfolyamatot nyomon követő kutatások megkönnyítenék a tendenciák értelmezését, előrejelzését és kezelését, valamint hasznos eszközei lehetnek az elért eredmények széles körű társadalmi megismertetésének.

IRODALOM

BAZSÓ Bálint Márton

- 2015 *Döbbenetes adatok: a cigány népességrobbanás számai*. 2015. április 2. https://alfahir-hu.azurefd.net/dobbenetes_adatok_a_cigany_nepessegrobbanas_szamai (Letöltés dátuma: 2020. 12. 12.)

BICZÓ Gábor

- 2009 *Hasonló a hasonlónak*. Budapest: Kalligram
2019 *A „Mi” és a „Másik”*. Budapest: L’Harmattan Kiadó – Debreceni Egyetem Néprajzi Tanszék

BICZÓ Gábor – SZABÓ Henriett

- 2018a *A hagyomány árnyékában – Tünde filmje*. Dokumentumfilm, (40’20”) DVD
2018b *„Féber Holló” – Tímea filmje*. Dokumentumfilm, (41’20”) DVD
2019 *A hídon túl*. Kisvilágok 4. rész, dokumentumfilm, (41’30”) DVD
2020 *Sokat tanulhatunk egymástól... Kisvilágok 5. rész, dokumentumfilm, (53’40”) DVD*

ENGLER Ágnes

- 2015 A család szerepe az eredményes életpálya kialakításában. *Kapocs*. 14. 2. 29–37.

FÉNYES Hajnalka

- 2011 A felsőoktatásban tanuló férfiak és nők tényleges mobilitása, státuszinkonzisztencia a nők oktatásbeli és munkaerő-piaci helyzete között. *Felsőoktatási Műhely*. 3. 79–96.

FORRAY R. Katalin – BOROS Julianna

- 2009 A cigány, roma tehetség gondozás. *Educatio*. 2. 192–203.

HABLICSEK László – HABLICSEKNÉ RICHTER Mária – LÁNGI Tamás:

- 2019 A magyarországi romák népességszámának prognózisa regionális szinten 2061-ig. *Competitio*. XVIII. 1–2. 39–74.

HAVAS Gábor – LISKÓ Ilona

- 2005 *Szegregáció a roma tanulók általános iskolai oktatásában*. Budapest: Felsőoktatási Kutatóintézet

JANKY Béla

- 2005 A cigány nők társadalmi helyzete és termékenysége. Nagy Ildikó – Pongrácz Tiborné – Tóth István György (szerk.): *Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről*. Budapest: TÁRKI – Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium. 136–148.

KEMÉNY János – JANKY Béla – LENGYEL Gabriella

2004 *A magyarországi cigányság 1971–2003.* Budapest: Gondolat – MTA Etnikai-nemzeti Kisebbségkutató Intézet

KEMÉNYFI Róbert

2002 *A gömöri etnikai térmozgások.* Komárom – Dunaszerdahely: Fórum Kisebbségkutató Intézet – Lilium Aurum Könyvkiadó

2003 *A kisebbségi tér változatai.* Budapest: MTA Társadalomkutató Központ

KERTESI Gábor – KÉZDI Gábor (szerk.)

1998 *A cigány népesség Magyarországon, dokumentáció és adattár.* Budapest: Socio-typo

KOCSIS Károly – KOVÁCS Zoltán

1991 A magyarországi cigánynépesség társadalomföldrajza. In Utasi Ágnes – Mészáros Ágnes. (szerk.): *Cigányélet.* Budapest: MTA Politikai Tudományok Intézete. 78–105.

KOTICS József

2020 *A cigány-magyar együttélés mintázatai.* Budapest: Nemzeti Közszolgálati Egyetem

2013 „A mai napnak való vagyok...” Tartósan munkanélküliek megélhetési stratégiái. Antropológiai tanulmány. In Nagy Katalin (szerk.): *A Szociális segély csökkentésének hatásai a vidéki Magyarországon, 2012.* Budapest: Pro Cserhát Egyesület. 50–68.

KISS Réka – PAPP István

2008 A népi kollégiumi mozgalom 1945 előtt. *Múltunk.* 3. 280–285.

LANGERNÉ VICTOR Katalin

2019 Összefoglaló a Társadalmi Felzárkózásért Felelős Helyettes Államtitkárság felzárkózási stratégiához kötődő kutatási, nyomon követési és értékelési, hatásvizsgálati tevékenységéről. In Biczó Gábor (szerk.): *Terepek és elméletek. A Lippai Balázs Roma Szakkollégium válogatott romológiai tanulmánygyűjteménye.* Debrecen: Didakt Kft. 13–24.

LANNERT Judit

2003 A továbbtanulási aspirációk társadalmi meghatározottsága. In Lannert Judit (szerk.): *Hogyan tovább? Pályaválasztási elképzelések Magyarországon.* Budapest: Országos Közoktatási Intézet

PAPP István

2012 Tehetséggondozó intézmények a magyar felsőoktatás történetében. *Felsőoktatási Műhely.* 4. 34–36.

PAPP Z. Attila

2011a A roma tanulók aránya Magyarországon és a tanulói teljesítmények az általános iskolában. In Bárdi Nándor – Tóth Ágnes (szerk.): *Asszimiláció, integráció, szegregáció*. Budapest: MTA Kisebbségkutató Intézet. 227–264.

2011b Idősoros roma tanulói arányok és kihatásuk a kompetenciaeredményekre. *Pro Minoritate*. 2011 ősz. 75–104.

PÉNZES János – TÁRAI Patrik – PÁSZTOR István

2018 A roma népesség területi megoszlásának változása Magyarországon az elmúlt évtizedekben. *Területi Statisztika*. 1. 3–26.

POLÓNYI Éva

2011 *Vélemények és tények az abortuszról a roma nők körében*. https://www.parlament.hu/biz39/isb/tan/abortusz_roma_nok/abortusz_roma_nok.htm (Letöltés dátuma: 2020. 12. 12.)

R. FEDOR Anita

2016 Családalapítás és gyermekvállalás a fiatalok körében. *Acta MedSoc*. 7. 11–28.

SCHUMANN Róbert

2009 Iskolaválasztás, továbbtanulási-végzettségi aspirációk. *Új Pedagógiai Szemle*. 10. 3–25.

SZABÓ Henriett

2019 A lokális hagyomány funkciói a nagyecsedői kortárs közösségfolyamatokban. *Néprajzi Látóhatár*. 28. 1–2. 157–204.

2020 A lokális hagyomány funkciói a nyírvasvári kortárs közösségfolyamatokban. In Karlovitz János Tibor (szerk.): *Jogok és lehetőségek a társadalomban*. Komárno: International Research Institute. 196–209.

TÁTRAI Patrik

2010 *Az etnikai térszerkezet változásai a történeti Szatmárban*. Budapest: MTA Földrajztudományi Kutatóintézet

VESZPRÉMI Erzsébet (szerk.)

2020 *Sorsfordítók*. Nyíregyháza: Roma Szakkollégiumok Egyesület

FOLYÓIRATOK

KSH STATISZTIKAI TÜKÖR

2015. december 16. 2. *A hazai nemzetiségek demográfiai mutató*. https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/nemzetiseg_demografia.pdf (Letöltés dátuma: 2020. 12. 12.)

BELÜGYI SZEMLE

2020. 03. 08. *A diagnózisalapú felzárkózási stratégia és annak végrehajtása.* <https://ojs.mtak.hu/index.php/belugyiszemle/article/view/3673/2803> (Letöltés dátuma: 2020. 12. 12.)

INTERNETES FORRÁSOK

Szakkollégium – roma szakkollégiumi minősítés. https://www.oktatas.hu/felsooktatas/roma_szakkollegiumok (Letöltés dátuma: 2020. 11. 10.)

Munkaerő-piaci helyzetkép. 2014-2018. Központi Statisztikai Hivatal. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/munkerohelyz/munkerohelyz17.pdf> (Letöltés dátuma: 2020. 12. 12.)

A felsőoktatásba jelentkezők és a felvettek száma (2001–2020) <https://uzletesutazas.hu/a-felsooktatasba-jelentkezo-es-felvettek-szama-2001-2020/> (Letöltés dátuma: 2020. 12. 18.)

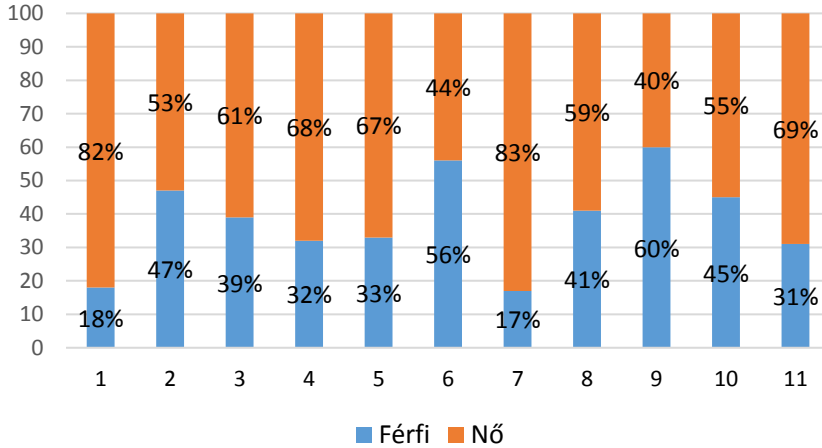
Képzési területek egységes osztályozási rendszere. <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/modsz/keor18.pdf> (Letöltés dátuma: 2020. 12. 12.)

A gyermekvédelmi szakellátásban részesülő fiatalok (2010-) arányai. https://www.ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_fsg013.html (Letöltés dátuma: 2020. 12. 12.)

Melléklet

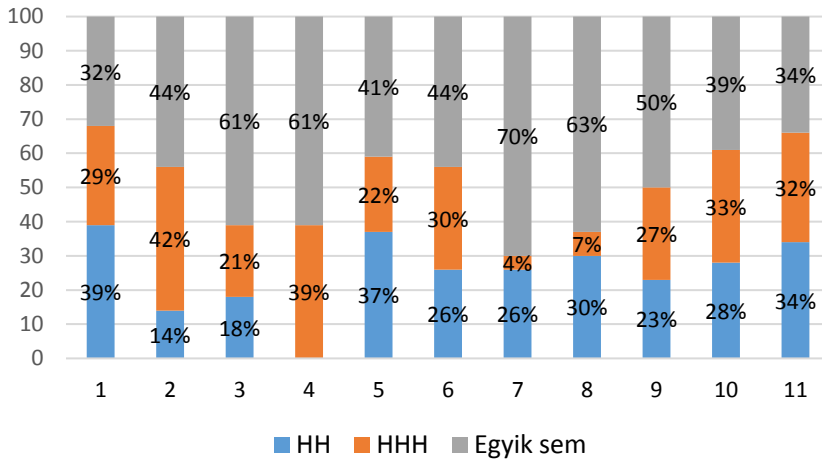
Ssz.	Szakkollégium hivatalos megnevezése	Szövegben alkalmazott nem hivatalos megnevezés
1	Miskolci Görögkatolikus Roma Szakkollégium	miskolci RSZK
2	Evangélikus Roma Szakkollégium, Nyíregyháza	nyíregyházi RSZK
3	Lippai Balázs Roma Szakkollégium, Hajdúböszörmény	hajdúböszörményi RSZK
4	Wáli István Református Roma Szakkollégium, Debrecen	debreceni református RSZK
5	Szent Miklós Görögkatolikus Roma Szakkollégium, Debrecen	debreceni görögkatolikus RSZK
6	Pécsi Evangélikus Roma Szakkollégium	pécsi RSZK
7	Szentandrassy István Egyetemi Roma Szakkollégium, Kaposvár	kaposvári RSZK
8	Szegedi Keresztény Roma Szakkollégium	szegedi RSZK
9	Jezsuita Roma Szakkollégium, Budapest	budapesti jezsuita RSZK
10	Budapesti Református Cigány Szakkollégium	budapesti református RSZK
11	Egri Roma Szakkollégium	egri RSZK

1. számú melléklet: Szakkollégisták nemek szerinti megoszlása

1. ábra: Szakkollégista hallgatók nemek szerinti megoszlása szakkollégiumonként

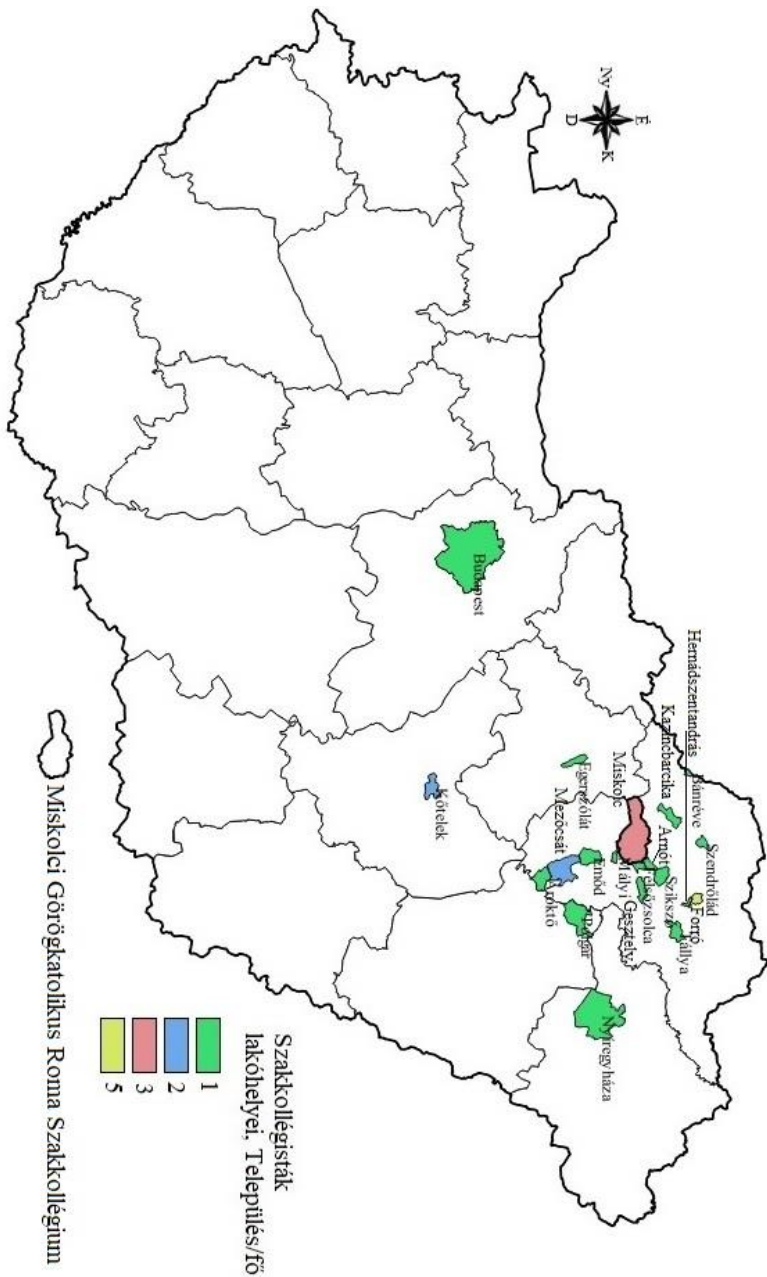
2. számú melléklet: Szakkollégisták hátrányos helyzet szerinti megoszlása

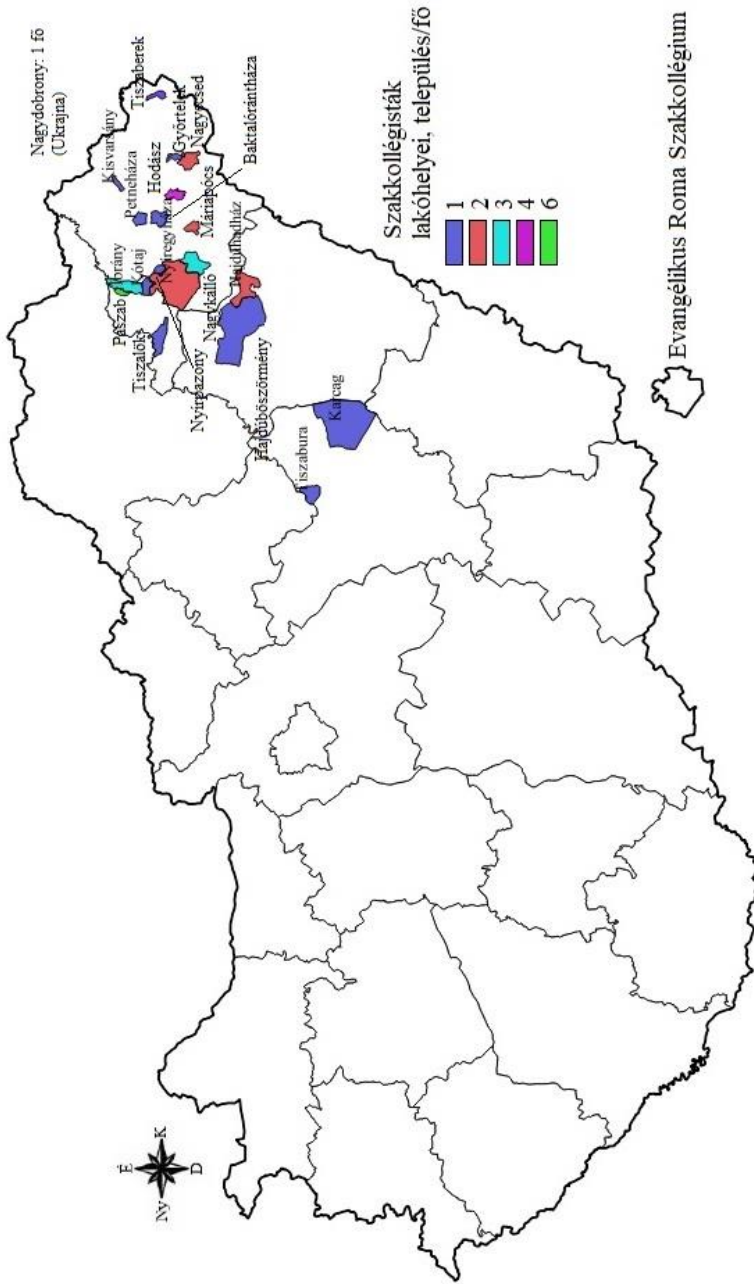

2. ábra: Szakkollégista hallgatók hátrányos helyzet szerinti megoszlása szakkollégiumonként

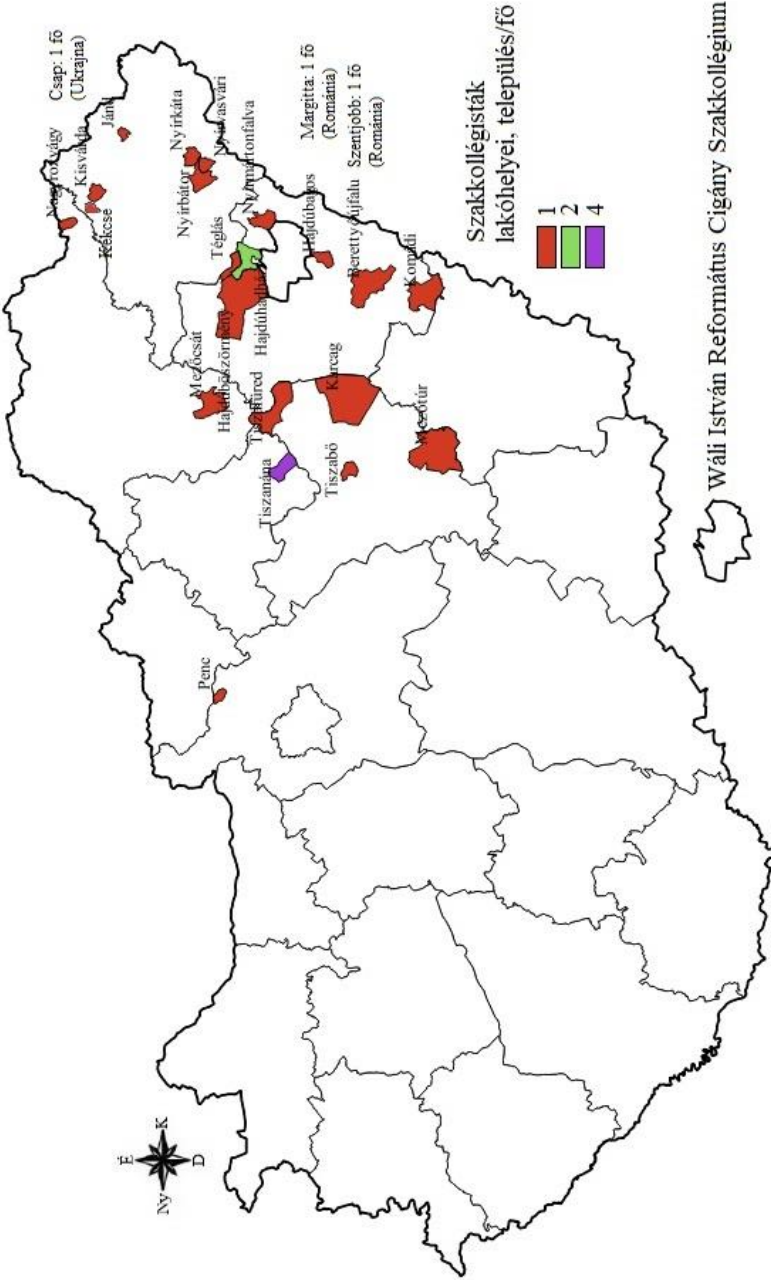
3. számú melléklet: Szakkollégisták lakótelepülései

3/1. ábra: Miskolci Görögkatolikus Roma Szakkollégium hallgatóinak lakótelepülései

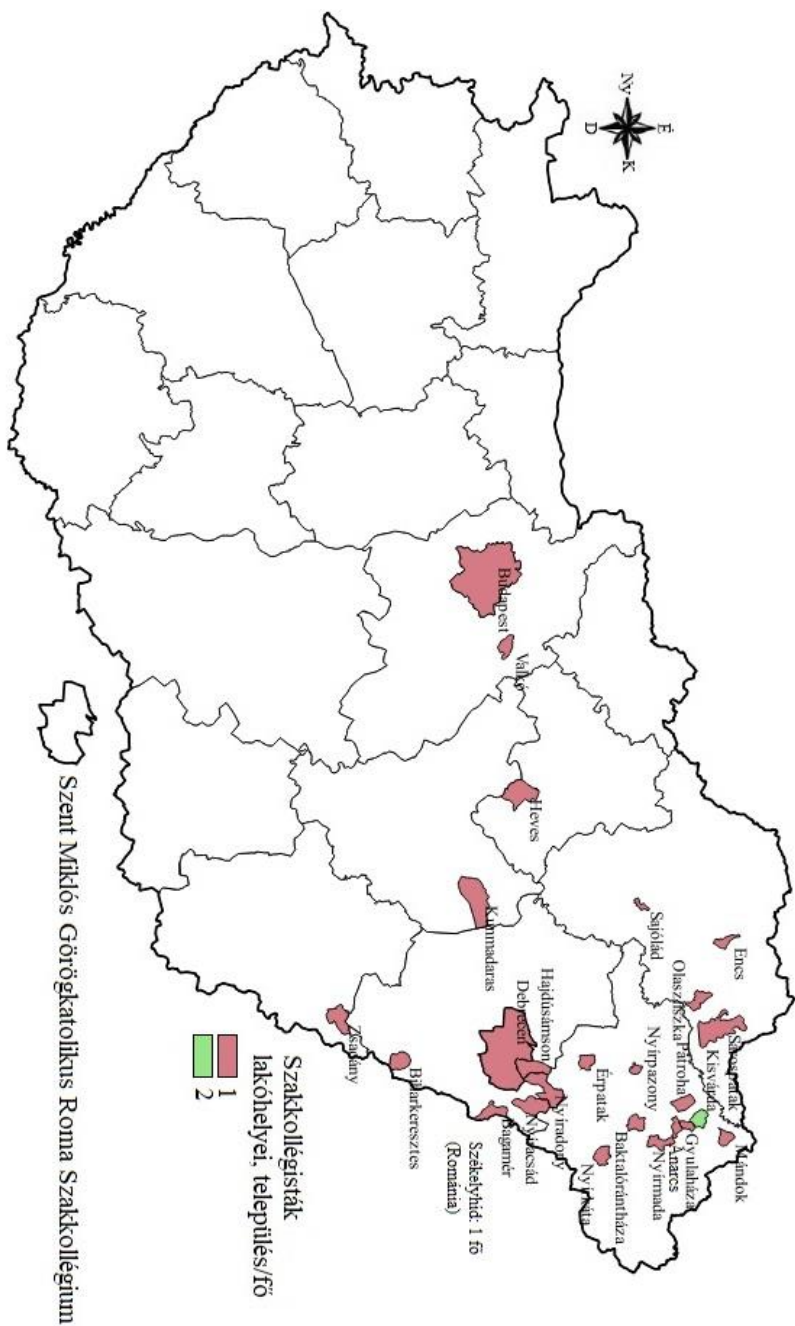

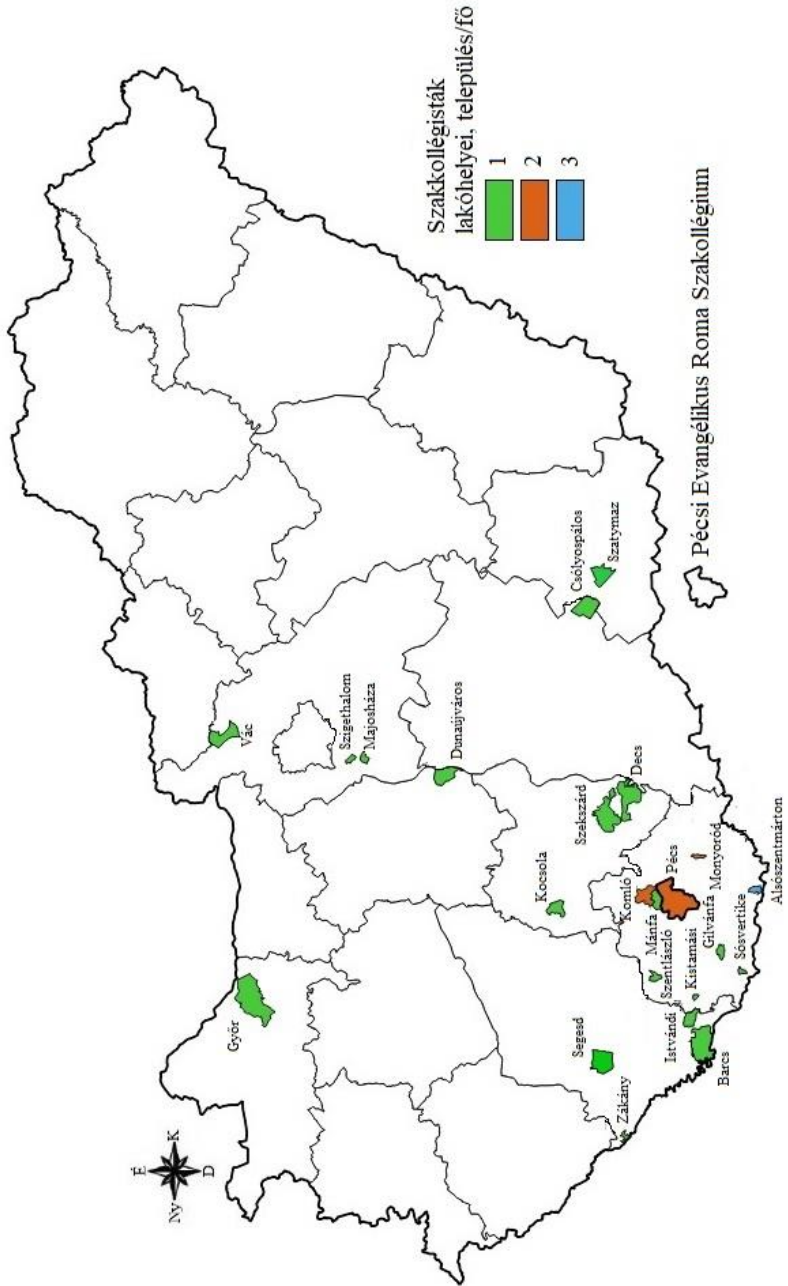
3/2. ábra: Nyíregyházi Evangelikus Roma Szakkollégium hallgatóinak lakótelepülései

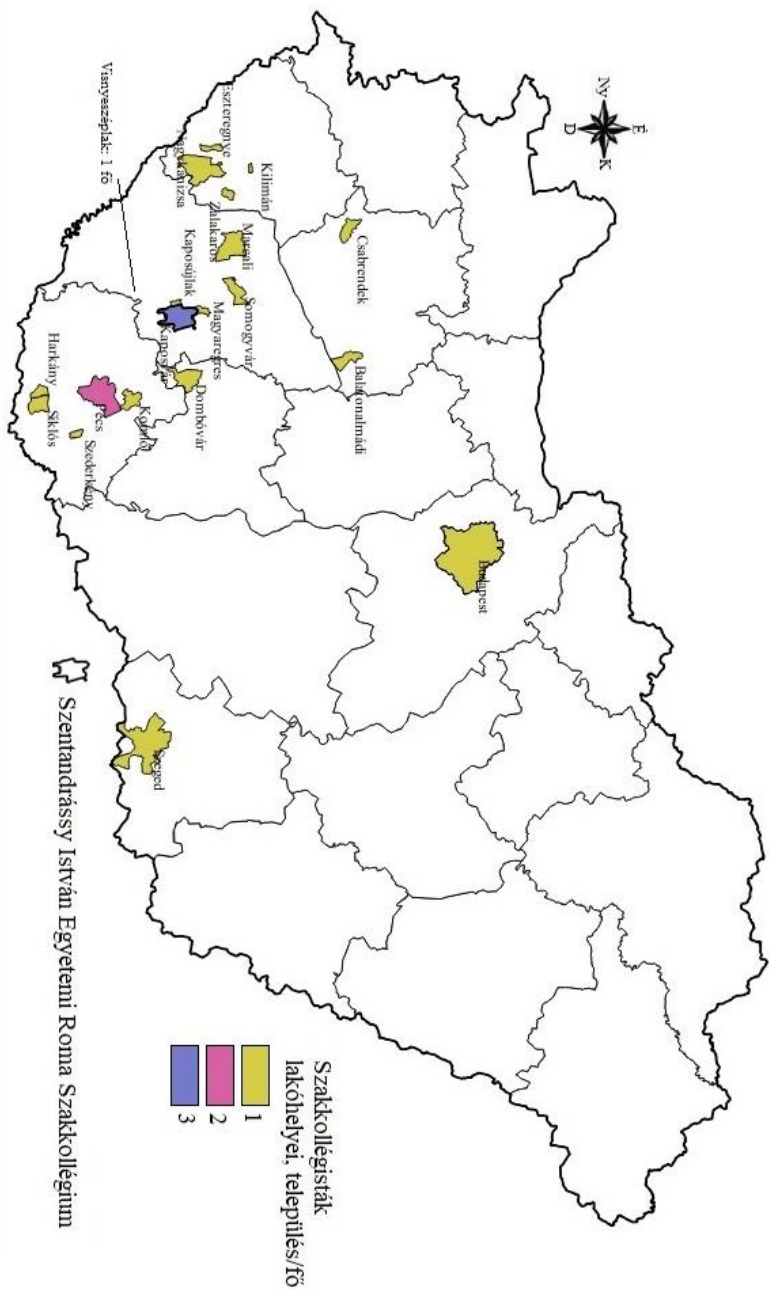
3/4. ábra: Debreceni Wáli István Református Cigány Szakkollégium hallgatóinak lakótelepülései

3/5. ábra: *Debreceni Szent Miklós Görögkatolikus Roma Szakkollégium hallgatóinak lakótelepülései*

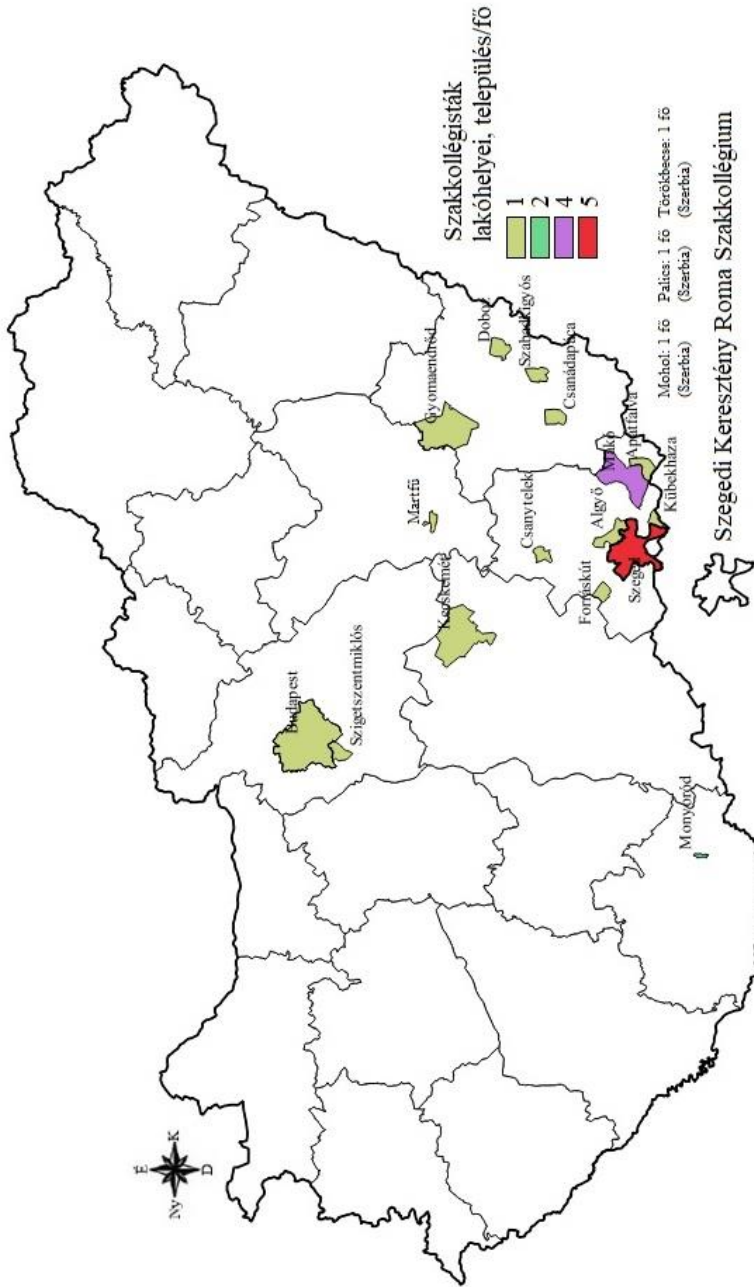

3/6. ábra: Pécsei Evangélikus Roma Szakkollégium hallgatóinak lakótelepülései

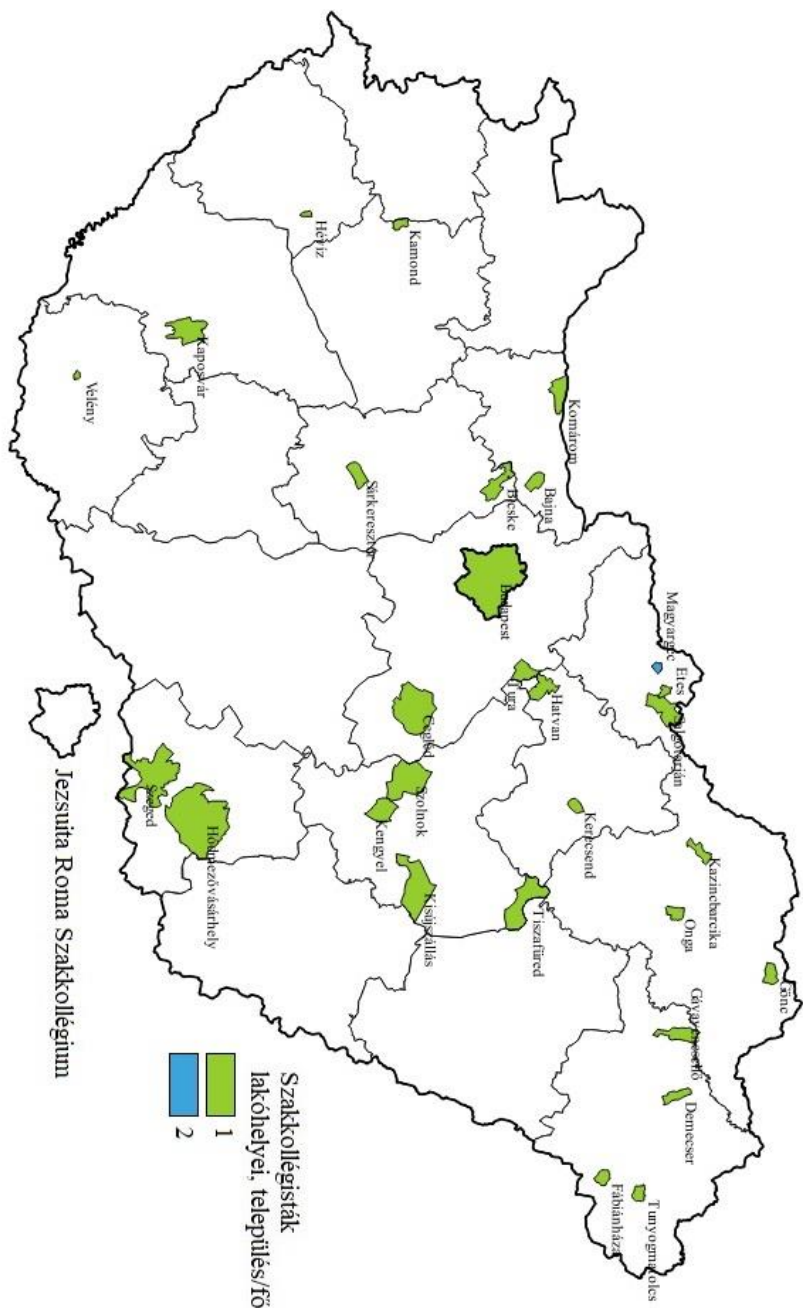

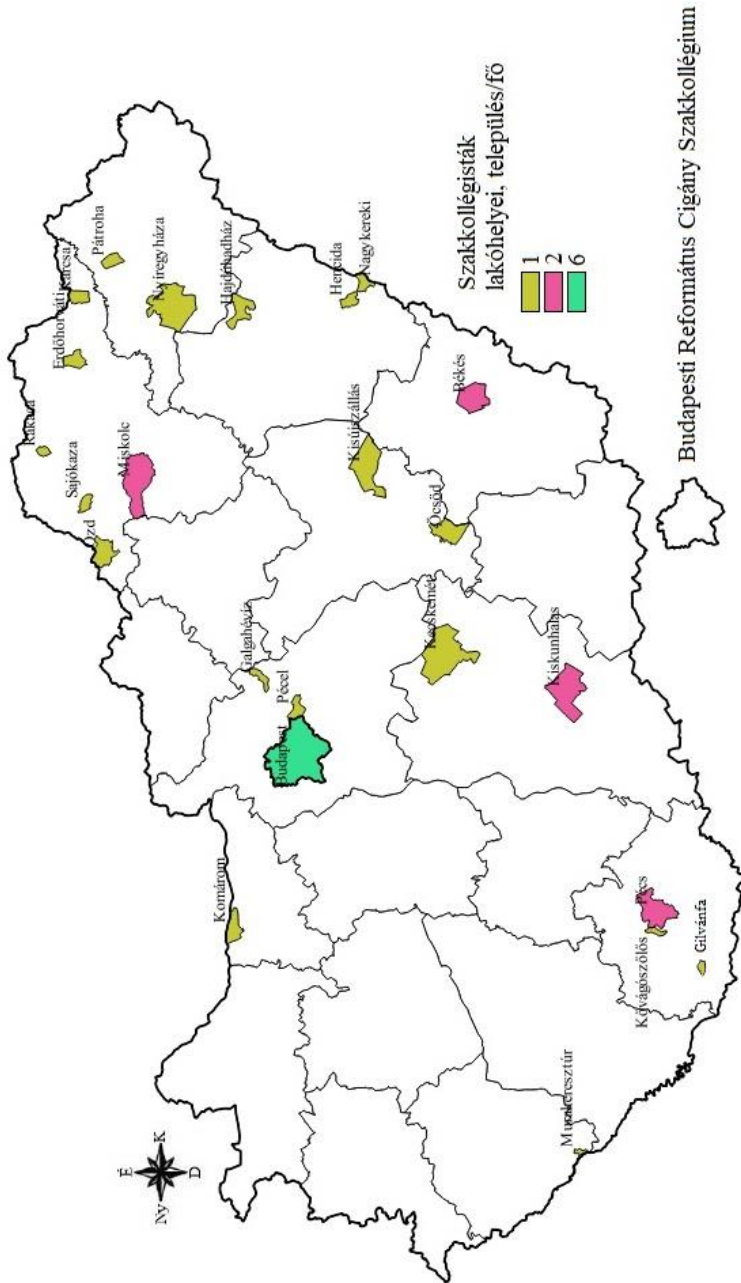
3/7. ábra: Kaposvári Szentandrásy István Egyetemi Roma Szakkollégium hallgatóinak társulási helyei

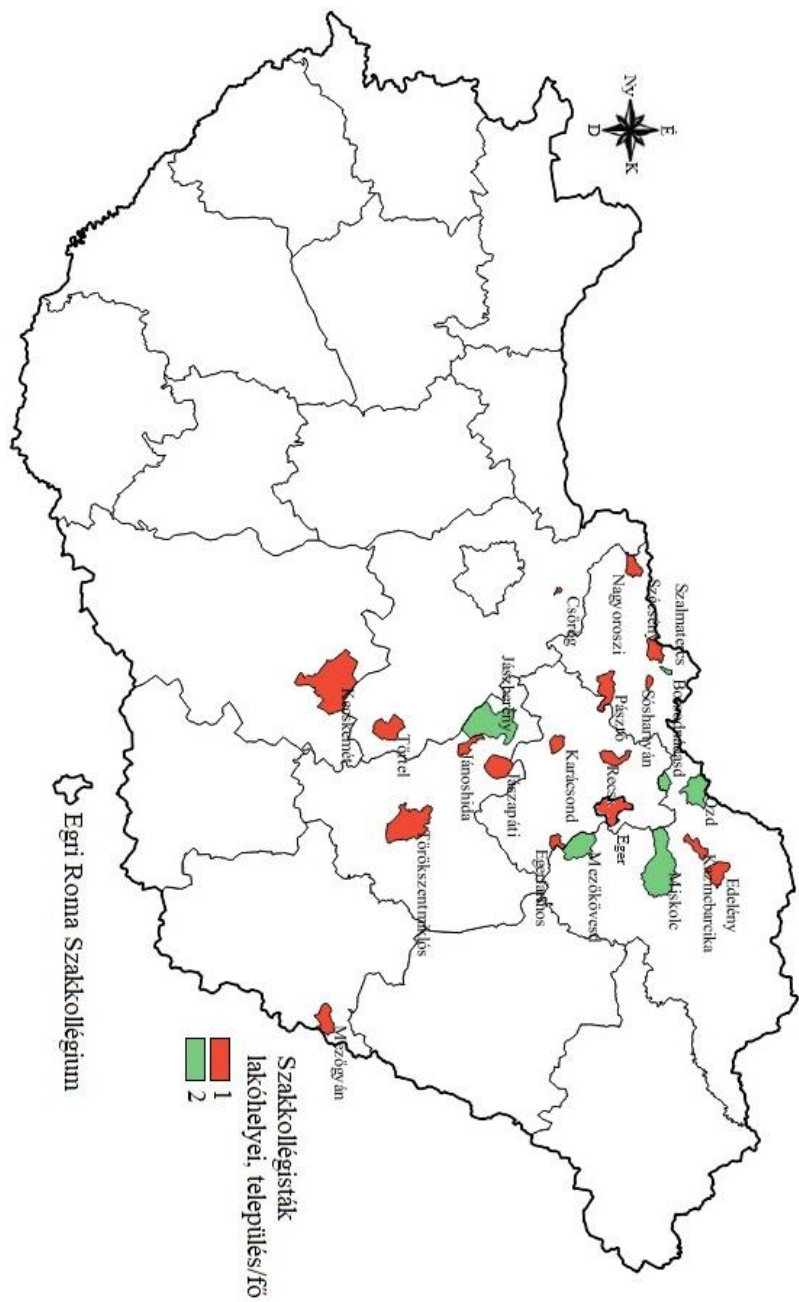
3/8. ábra: Szegedi Keresztény Roma Szakkollégium hallgatóinak lakótelepülései

3/9. ábra: Budapesti Jesuita Roma Szakkollégium hallgatóinak lakóhelyi települései

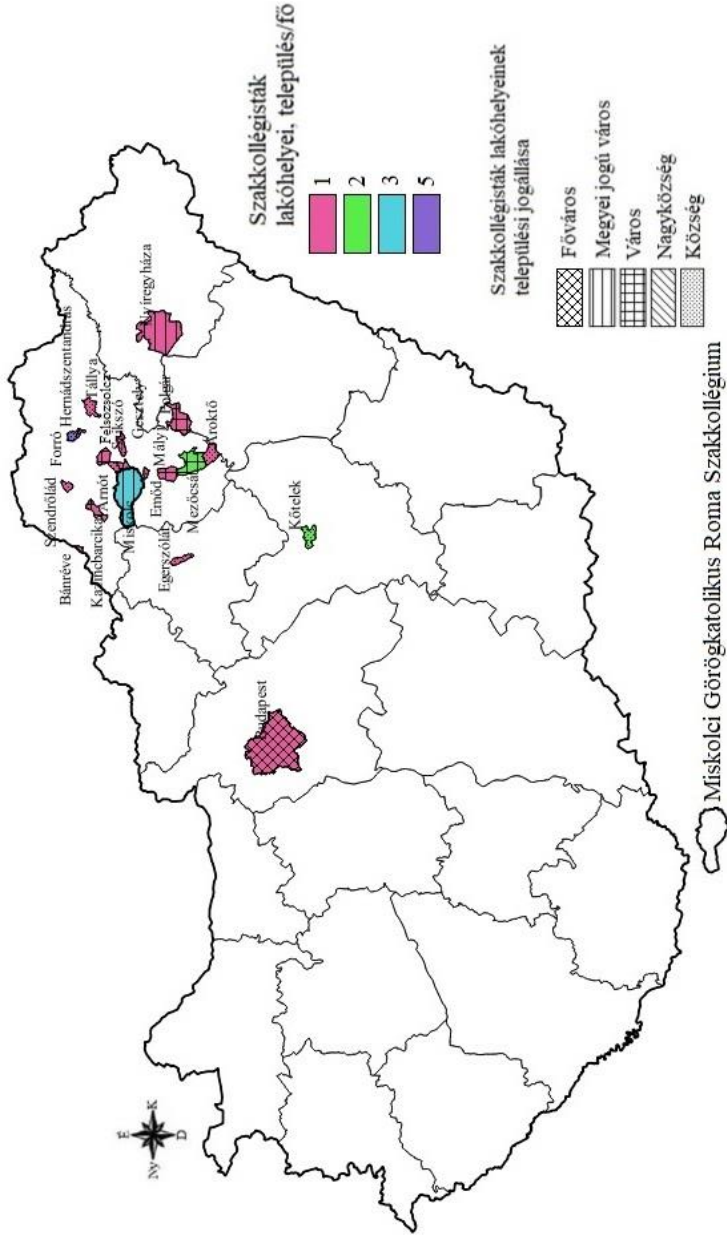

3/10. ábra: Budapesti Református Cigány Szakkollégium hallgatóinak lakótelepülései

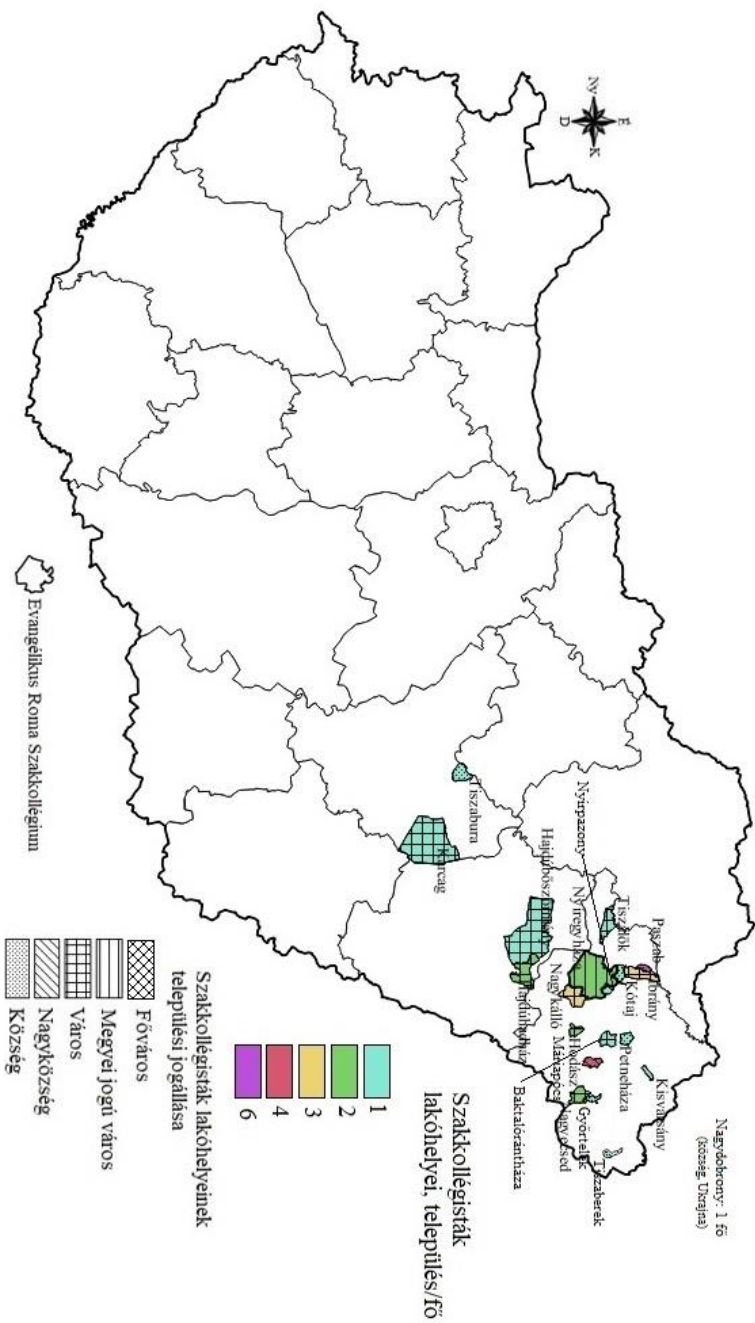
3/11. ábra: Egri Roma Szakkollégium hallgatóinak lakótelepülései

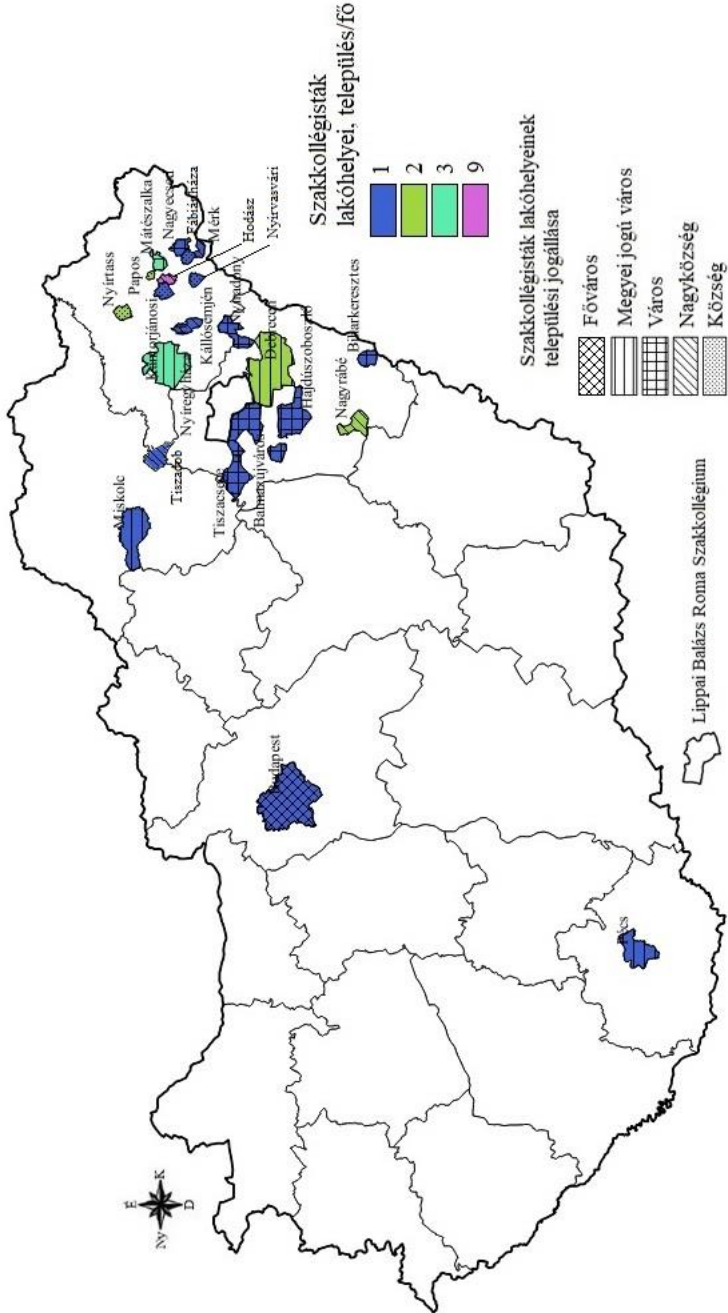
4. számú melléklet: Szakkollégisták települései jogállás szerint

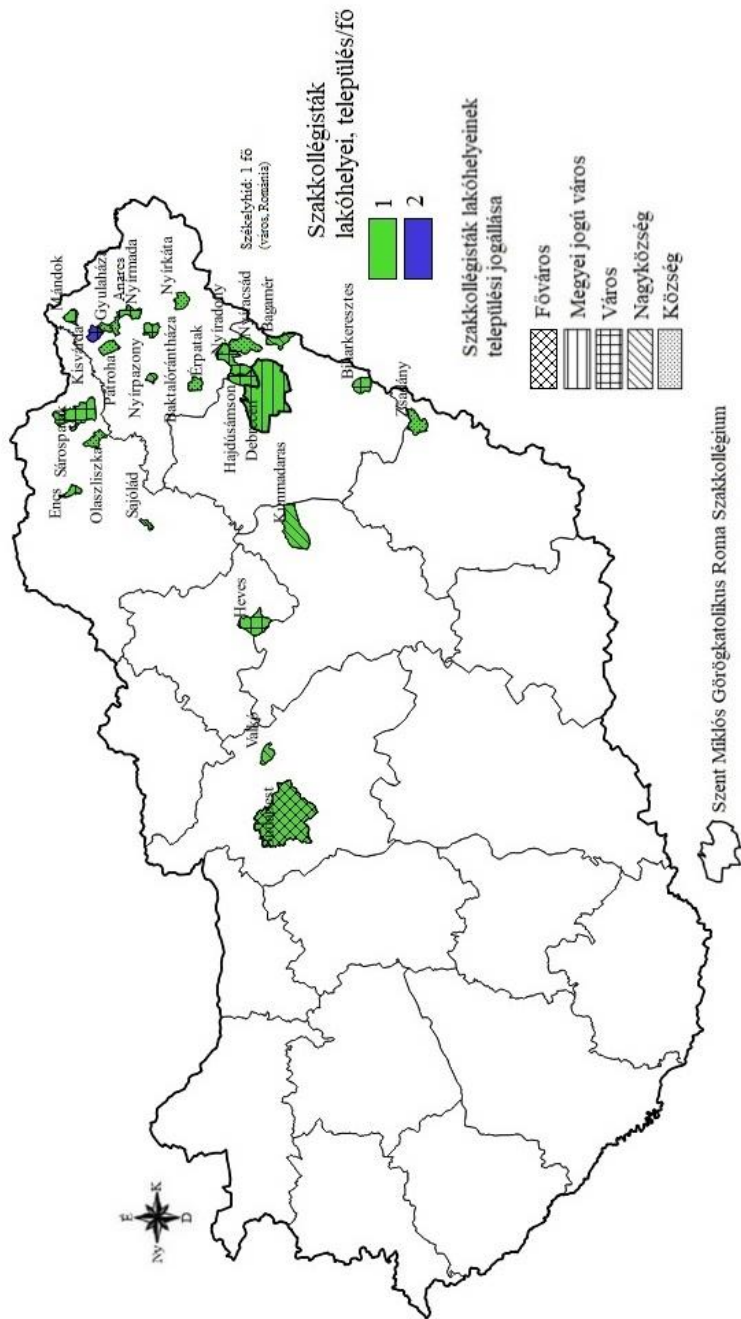
4/1. ábra: Miskolci Görögkatolikus Roma Szakkollégiumi hallgatók lakótelepüléseinek jogállása

4/2. ábra: Nyiregyházi Evangélikus Roma Szakkollégiumi hallgatók lakótelepítésének jogállása

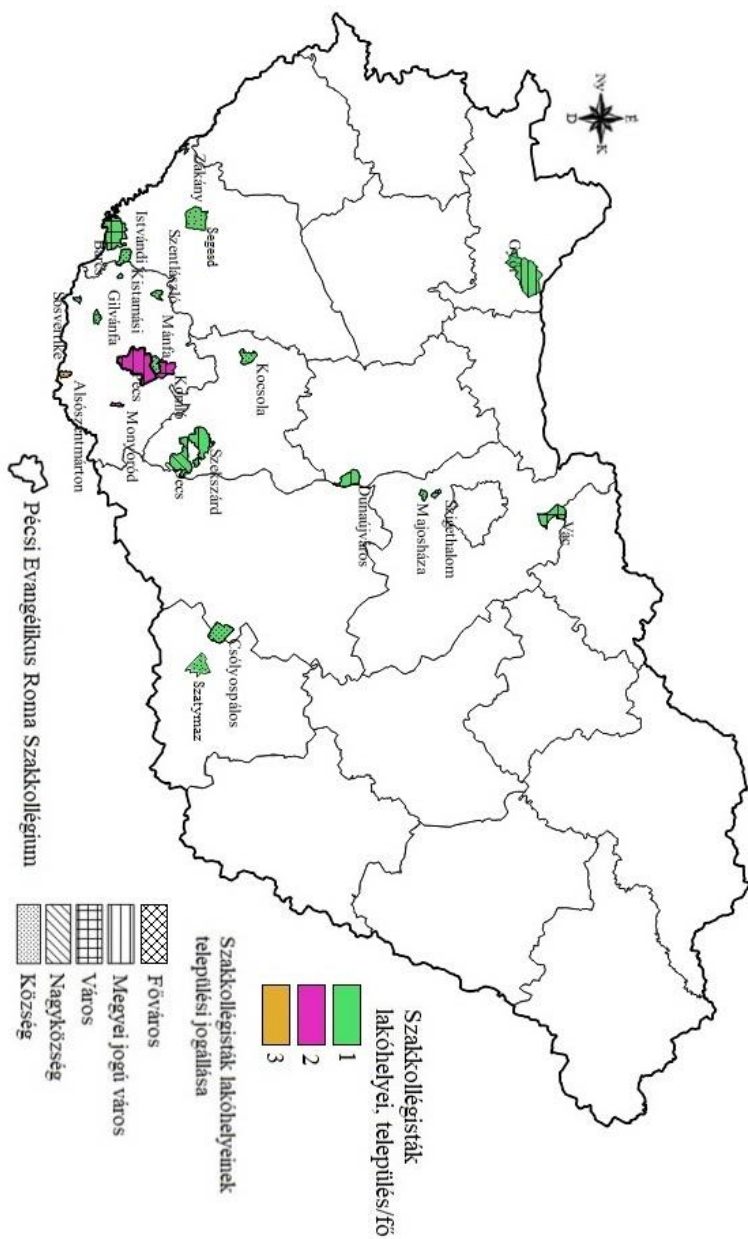

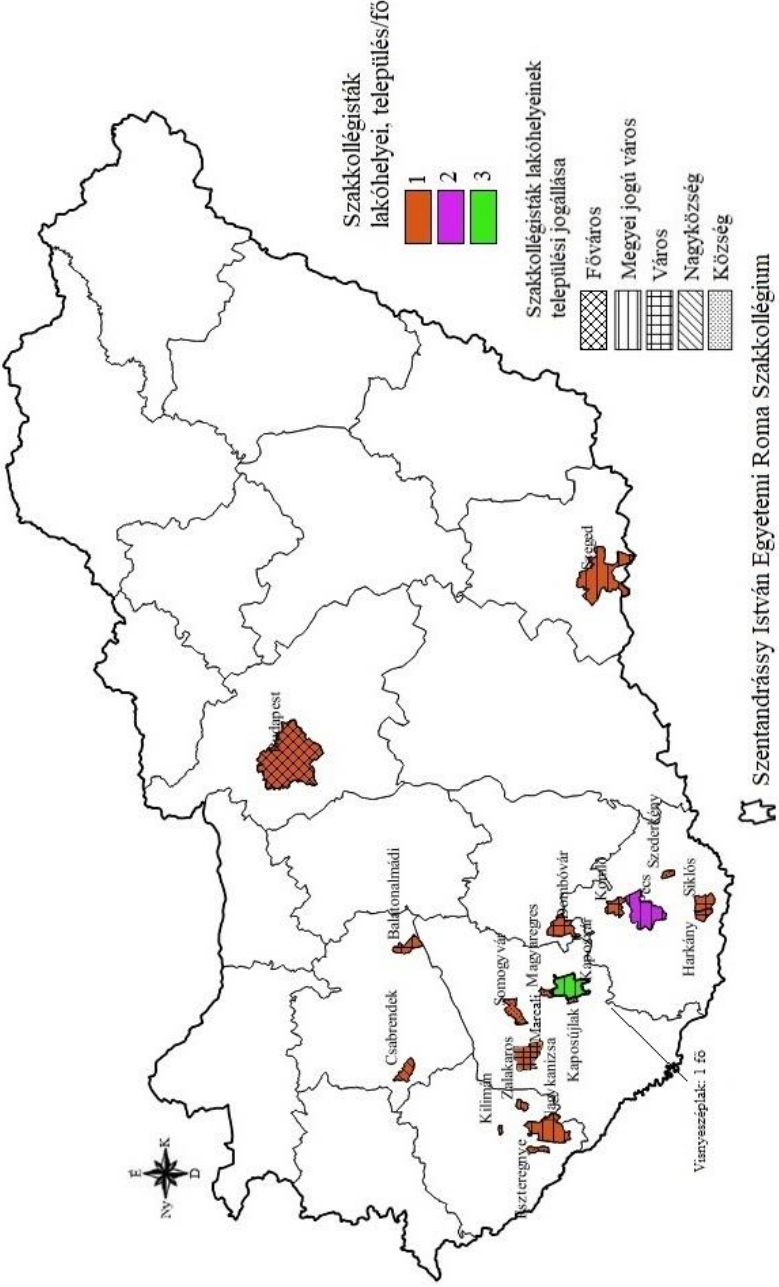
4/3. ábra: Hajdúszék-i Lippai Balázs Roma Szakkollégiumi hallgatók lakótelepüléseinek jogállása

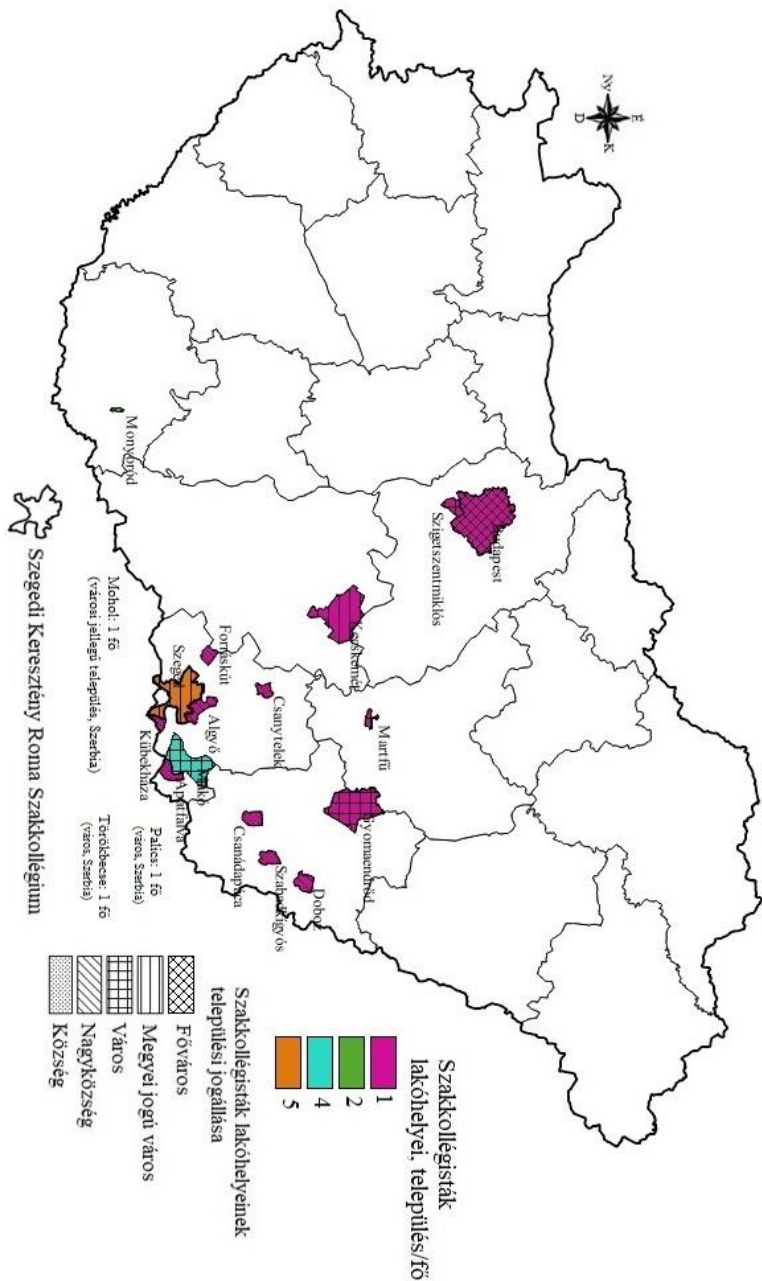
4/5. ábra: Debreveni Szent Miklós Görögkatolikus Roma Sakkollégiumi hallgatók lakótelepüléseinek jogállása

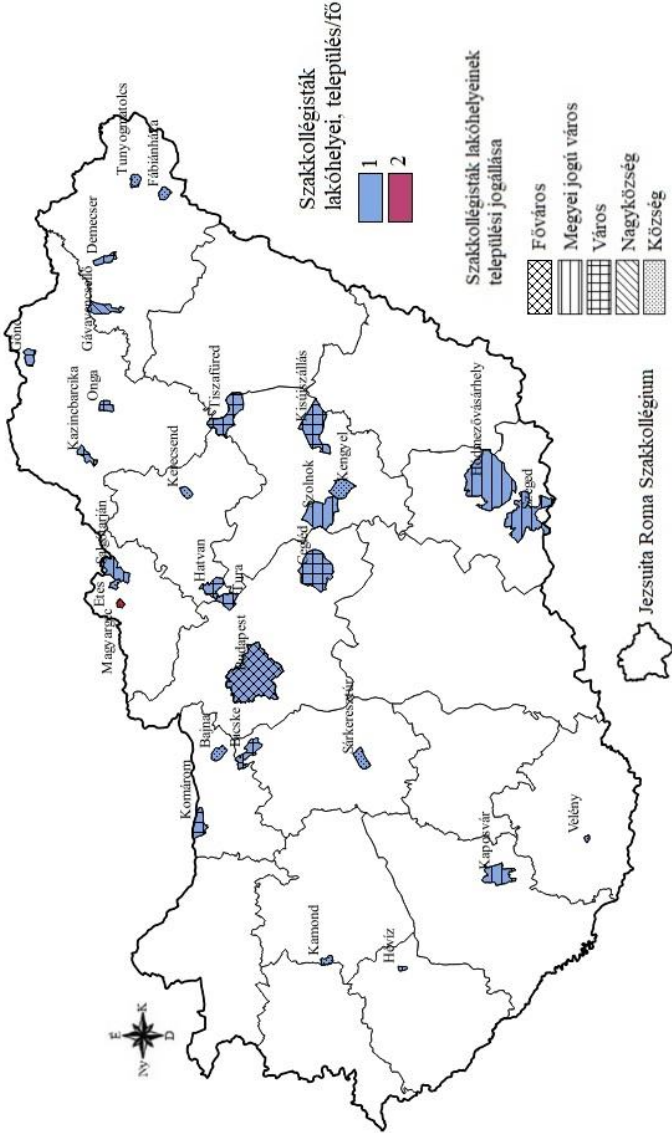
4/6. ábra: Pécsi Evangélikus Roma Szakkollégiumi hallgatók lakótelepüléseinek jogállása

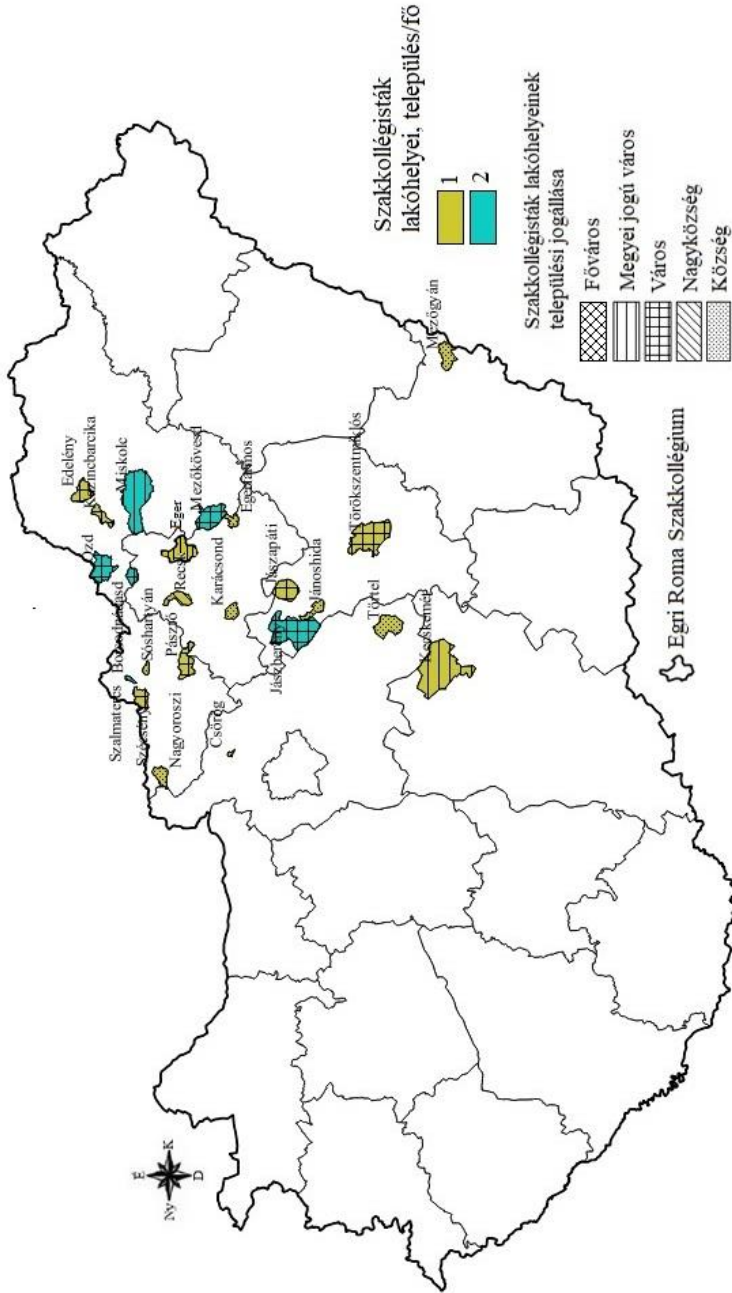
4/7. ábra: Kaposvári Szentendrassy István Egyetemi Roma Szakkollégiumi hallgatók lakótelepüléseinek jogállása

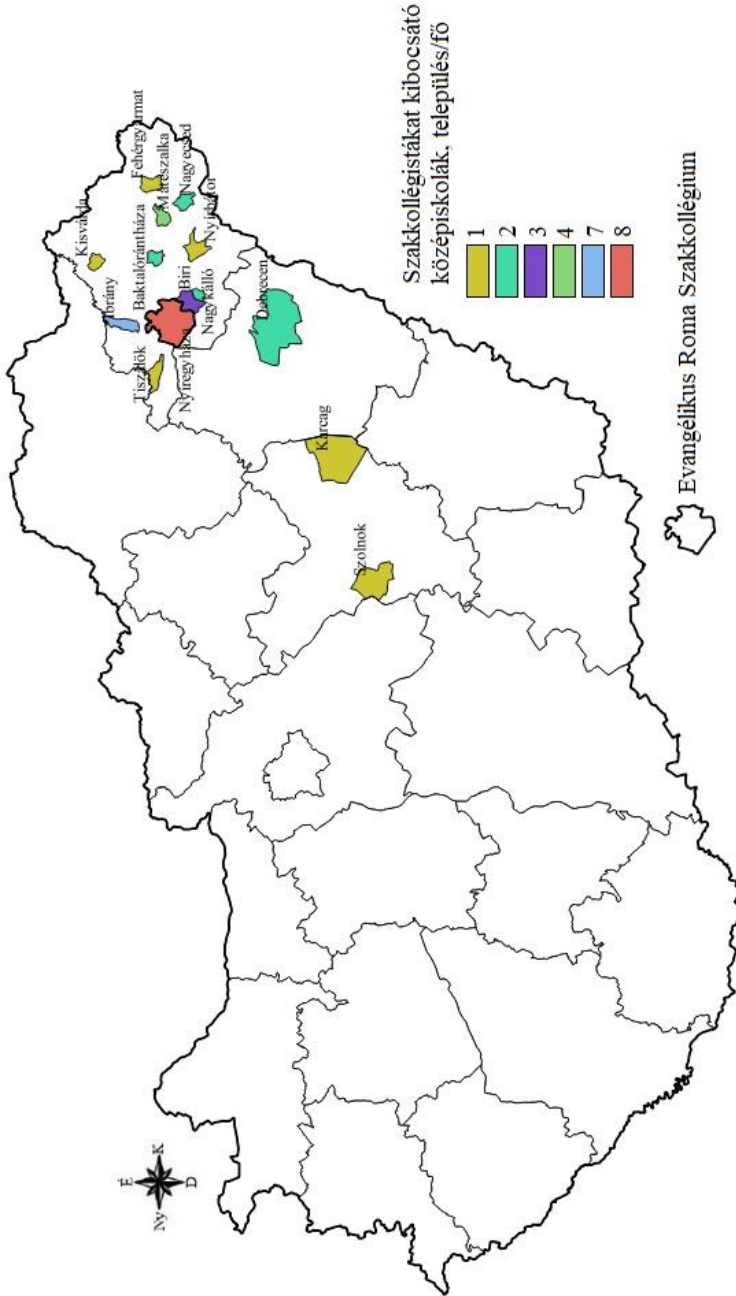
4/8. ábra: Szegedi Keresztény Roma Szakkollégiumi hallgatók lakótelepüléseinek jogállása

4/9. ábra: Budapesti Jezsuita Roma Szakkollégiumi hallgatók lakótelepüléseinek jogállása

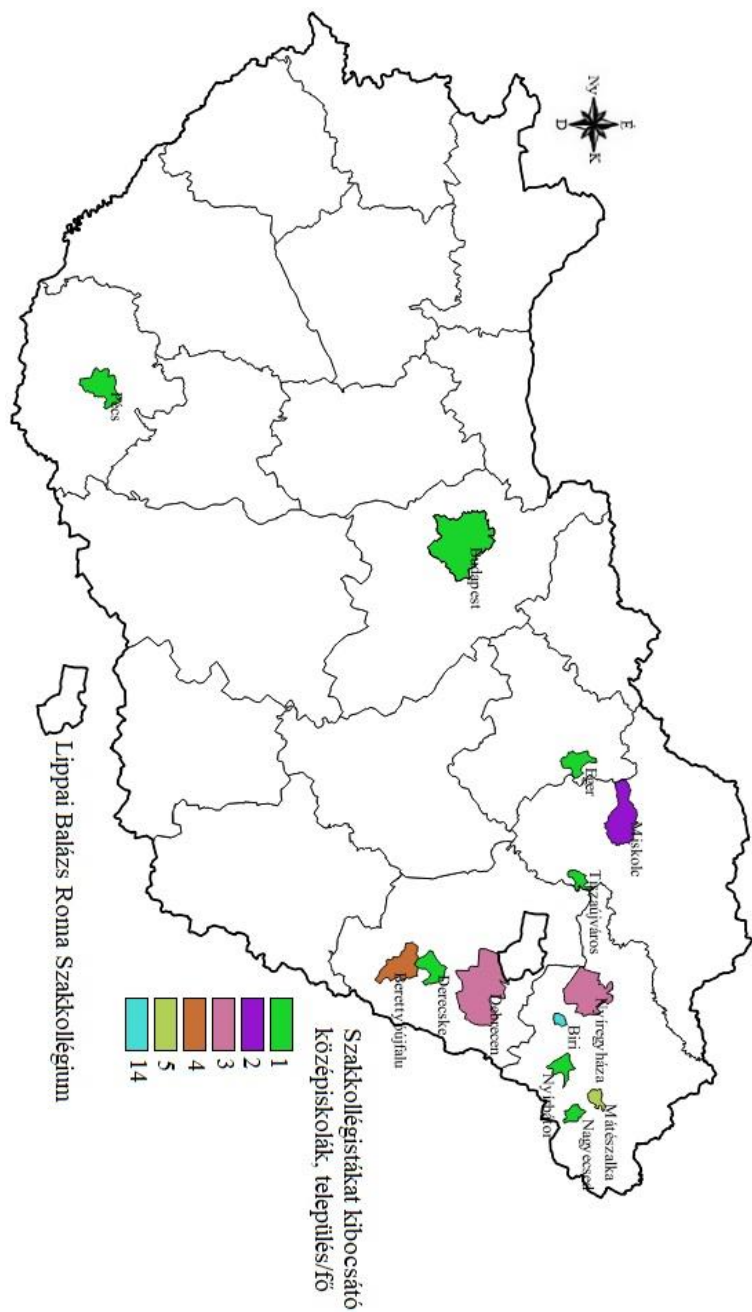

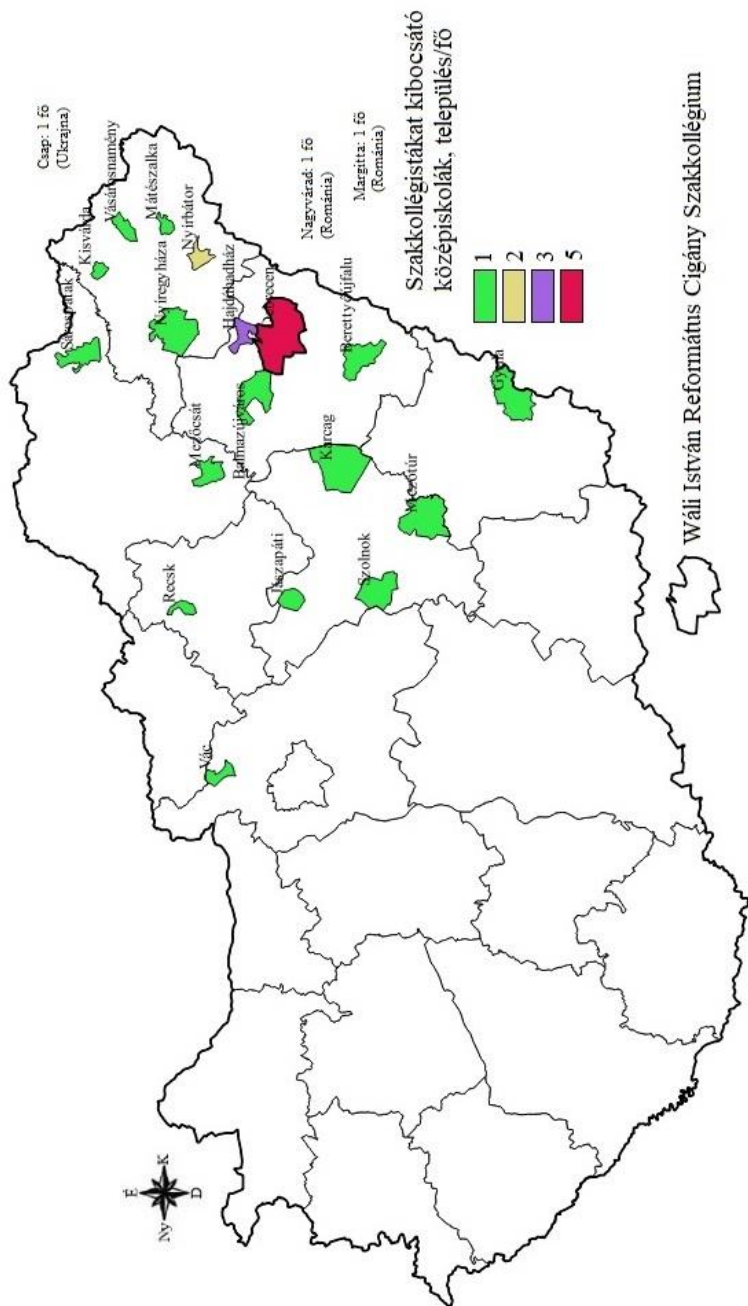
4/11. ábra: Egri Roma Szakkollégiumi hallgatók lakótelepüléseinek jogállása

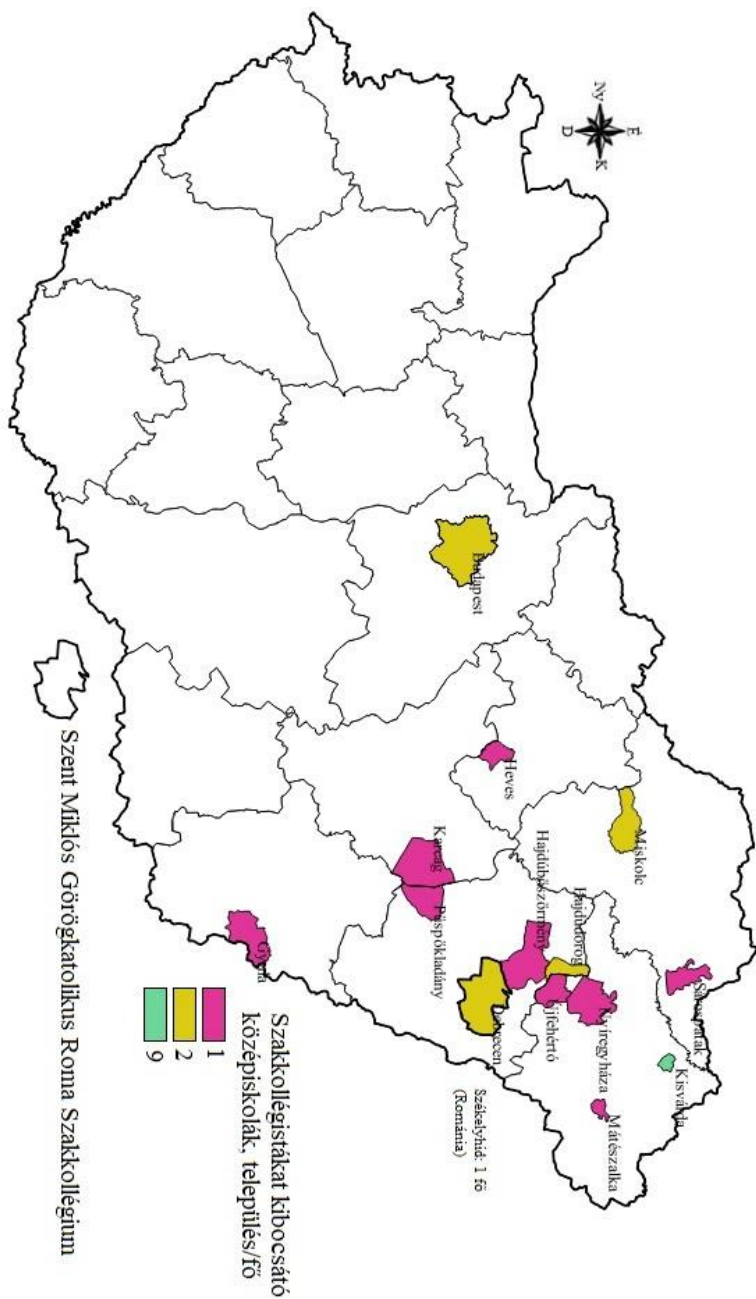
5/2. ábra: Nyíregyházi Evangelikus Roma Szakkollégiumi hallgatókat kibocsátó középiskolák települései

5/3. ábra: *Hardibosszromenyi Lippai Balázs Roma Szakkollégiumi hallgatókat kibocsátó középiskolák települési*

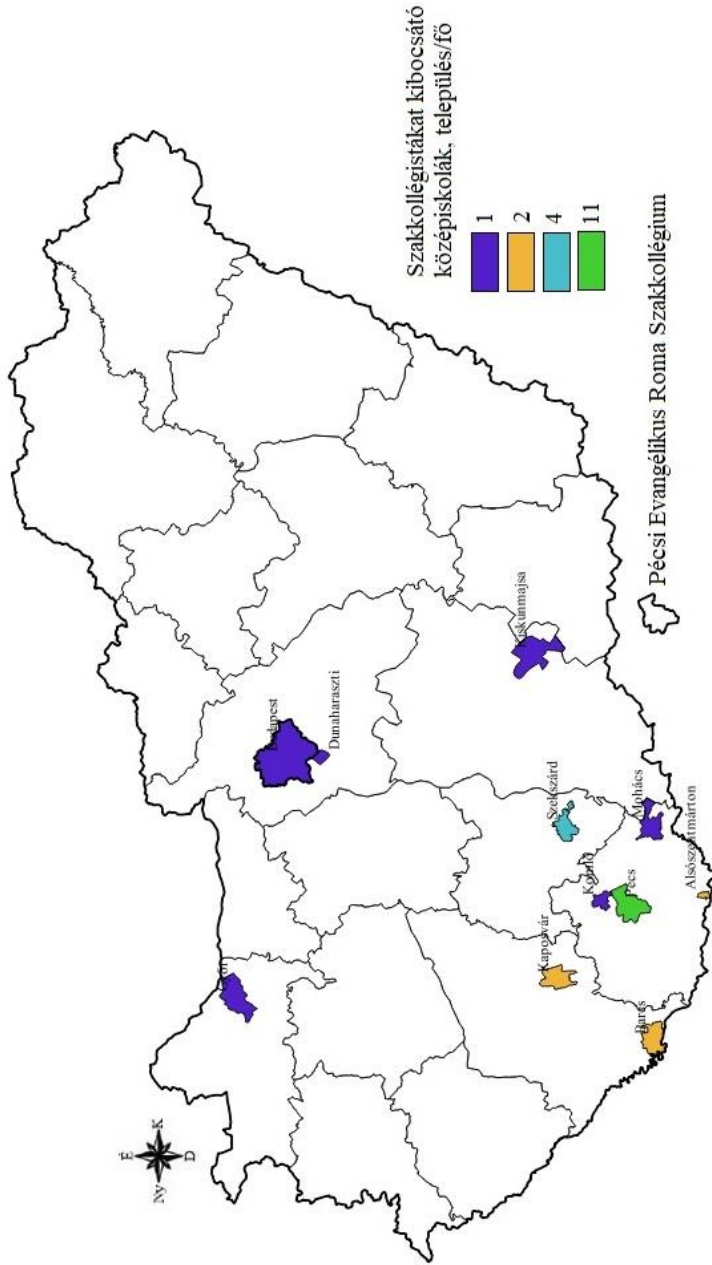

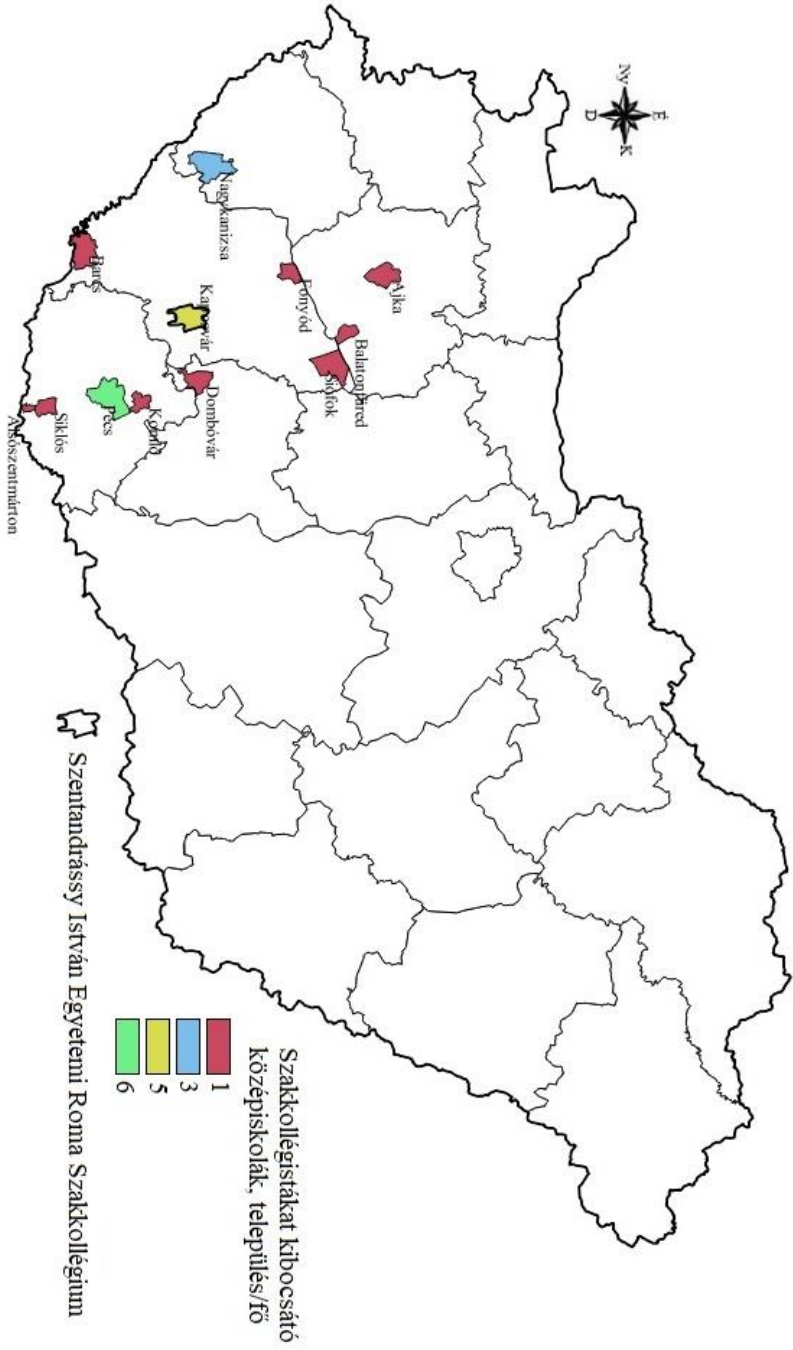
5/4. ábra: Debreceni Wáli István Református Cigány Szakkollégiumi hallgatókat kibocsátó középiskolák települései

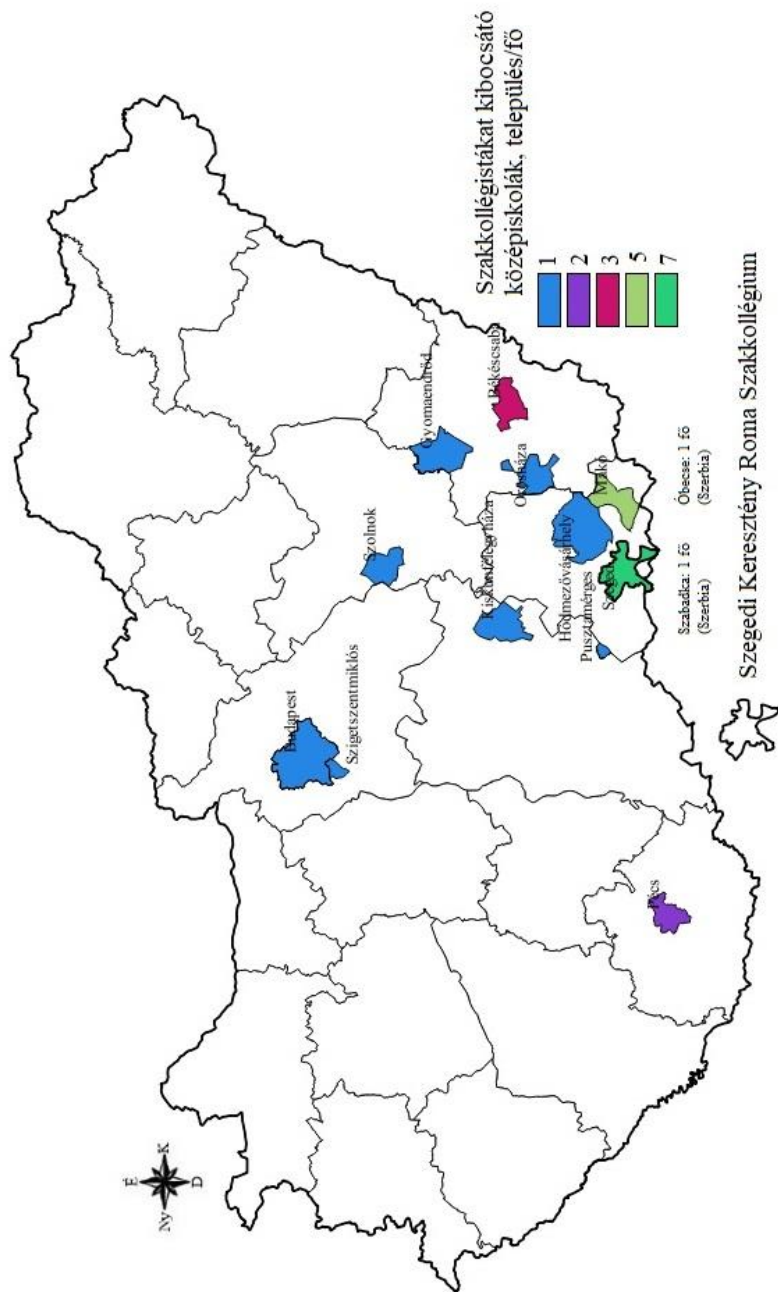
5/5. ábra: *Debreceni Szent Miklós Görögkatolikus Roma Szakkollégiumi hallgatókat kibocsátó középiskolák települései*

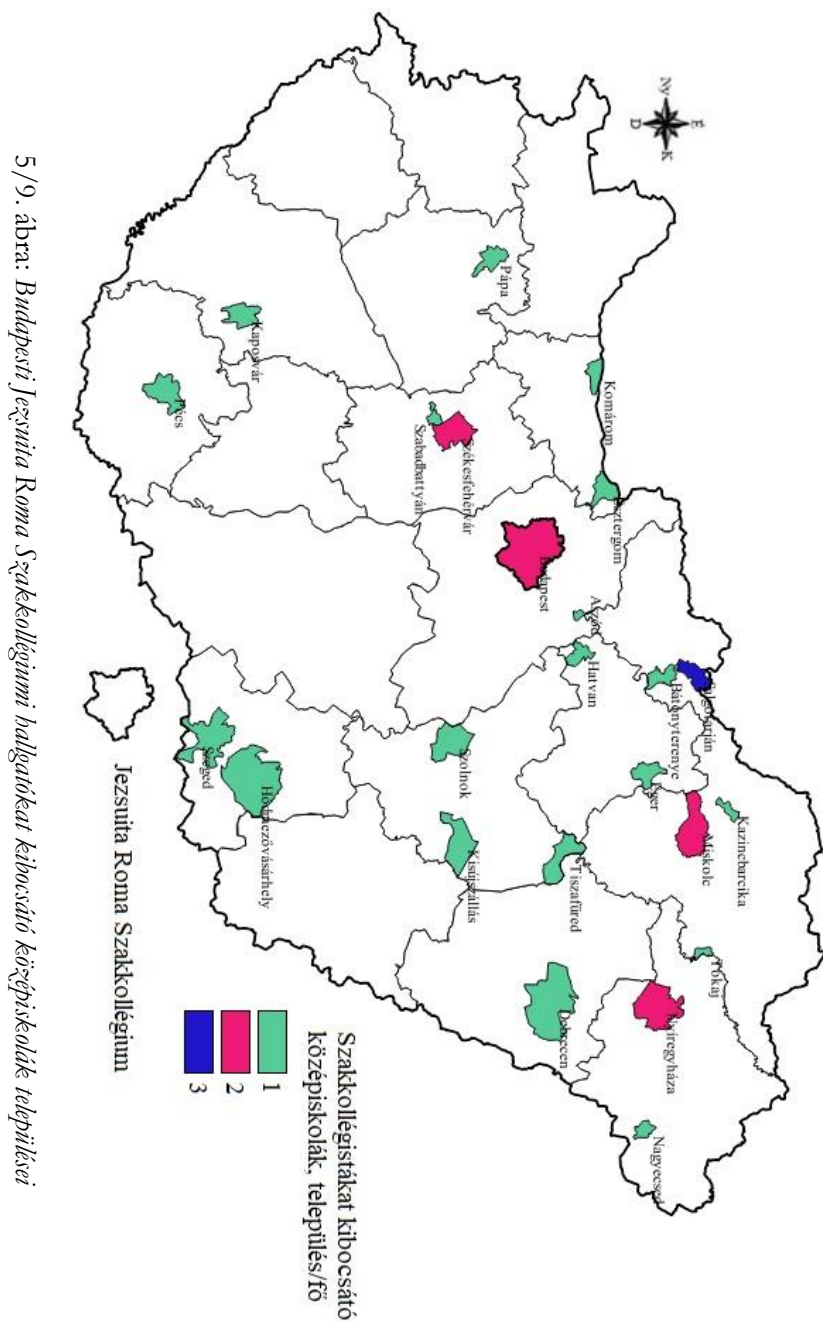
5/6. ábra: Pécsi Evangélikus Roma Szakkollégiumi hallgatókat kibocsátó középiskolák települései

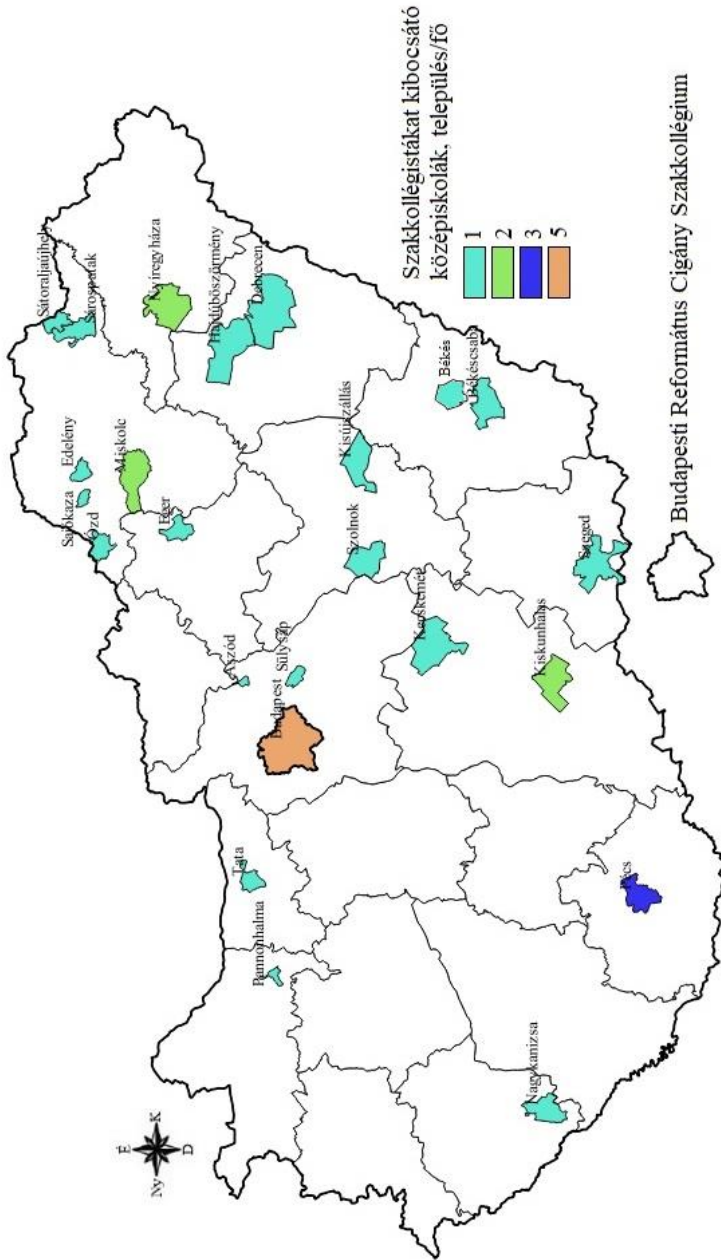

5/7. ábra: Kaposvári Szentandrásy István Egyetemi Roma Szakkollégiumi hallgatókat kibocsátó középiskolák települései

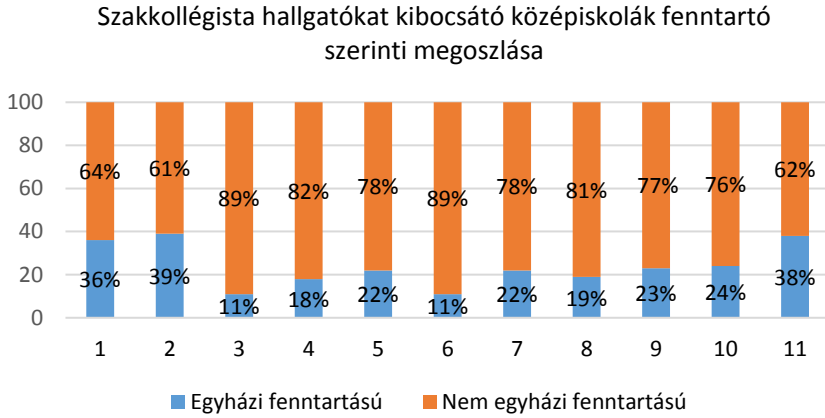
5/8. ábra: Szegedi Keresztény Roma Szakkollégiumi hallgatókat kibocsátó középiskolák települései

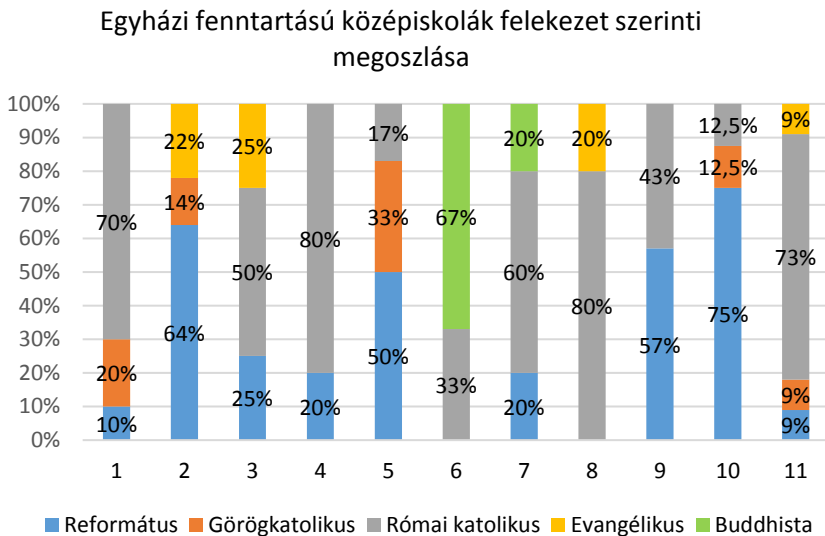

5/10. ábra: Budapesti Református Cigány Szakkollégiumi hallgatókat kibocsátó középiskolák települései

6. számú melléklet: Szakkollégista hallgatókat kibocsátó középiskolák fenntartó szerinti megoszlása szakkollégiumonként

7. számú melléklet: Egyházi fenntartású középiskolák felekezet szerinti megoszlása szakkollégiumonként

8. számú melléklet: Szakkollégista hallgatók szak szerinti megoszlása

SSZ.	SZAK MEGNEVEZÉSE	FŐ
1.	altajisztika	1
2.	általános orvos	6
3.	anglisztika	2
4.	angol nyelv és kultúra és állampolgári ismeretek osztatlan tanári mesterképzés	1
5.	angol-matematika tanár	1
6.	angol-orosz tanár	1
7.	angol-testnevelés	1
8.	angol-történelem tanár	2
9.	ápolás	2
10.	ápolás és betegellátás (gyógytornász)	4
11.	ápolás és betegellátás (mentőtiszt)	2
12.	ápolás és betegellátás szak (dietetikus)	2
13.	biológia	3
14.	biológia-földrajz tanár	1
15.	biológia-kémia tanár	2
16.	biológia-matematika osztatlan tanár	1
17.	csecsemő-és kisgyermeknevelő	4
18.	edző	1
19.	egészségügyi gondozás és prevenció	1
20.	egészségügyi gondozás és prevenció (védőnő)	5
21.	egészségügyi gondozás és prevenció, népegészség- ügyi ellenőr	1
22.	egészségügyi szervező	1
23.	emberi erőforrások	3
24.	építészmérnök	1
25.	építőmérnök	1
26.	felekezeti szociális munkás	6
27.	felsőfokú jogi asszisztens	4
28.	festőművész	1

29.	fizika-kémia tanár	1
30.	fizika-matematika tanár	1
31.	fogorvos	2
32.	fordító és tolmács	1
33.	földrajz	2
34.	földrajz-testnevelő tanár	1
35.	földrajz-történelem és állampolgári ismeretek tanár	2
36.	földrajz-történelem tanár	1
37.	földrajztudományi	2
38.	gazdálkodási és menedzsment	14
39.	gazdaságinformatikus	3
40.	gépészmérnöki	3
41.	germanisztika	1
42.	gordonka tanár	1
43.	gyógypedagógia	10
44.	hegedű	1
45.	hittanár-nevelőtanár	4
46.	hittanár-nevelőtanár, romológia	1
47.	igazságügyi igazgatási	3
48.	informatika tanár, média, mozgókép és kommunikáció tanár	1
49.	irodalomtörténet doktori képzés	1
50.	jazz szaxofon	1
51.	jazz zongora	2
52.	jogász	9
53.	jogi felsőoktatási szakképzés	2
54.	keleti nyelvek és kultúrák (japán)	2
55.	kémia	1
56.	képzőművészet	1
57.	képzőművészet (mozgóképkultúra és média)	1
58.	kereskedelem és marketing	2
59.	klasszikus gordon	1
60.	klasszikus hegedű	2
61.	kommunikáció és médiatudomány	1

62.	környezetmérnöki	1
63.	közigazgatás-szervező	3
64.	közoktatás vezetői	1
65.	közösségszervezés	3
66.	kriminológia	1
67.	lelkipásztor	1
68.	magyar	3
69.	magyar és rajz és vizuális kultúra tanár	1
70.	magyar nyelv és irodalom, történelem és állampolgári ismeretek tanár	1
71.	magyar-angol nyelv és kultúra tanár	1
72.	magyar-történelem tanár	4
73.	mechatronikai mérnöki	1
74.	mérnökinformatikus	3
75.	mezőgazdasági mérnökasszisztens	1
76.	mezőgazdasági mérnöki	1
77.	munkaügyi és társadalombiztosítási igazgatási	1
78.	műszaki menedzser	1
79.	nemzetiségi óvodapedagógus	1
80.	nemzetközi gazdálkodás	3
81.	nemzetközi tanulmányok	1
82.	neveléstudomány	4
83.	orvos diagnosztikai analitikus	1
84.	orvosi laboratóriumi és képalkotó diagnosztikai szak	1
85.	osztatlan tanári mesterszak	1
86.	óvodapedagógia	14
87.	pénzügy és számvitel	7
88.	politikatudományok	2
89.	programtervező informatika	7
90.	pszichológia	3
91.	református teológia (lelkész)	1
92.	rekreációs szervezés és egészségfejlesztés	1
93.	romológia	7

94.	sport- és rekreációs szervezés (sportszervező)	1
95.	sport-és rekreációs szervezés	4
96.	szabad bölcsészet	1
97.	szociális munka	9
98.	szociálpedagógia	18
99.	szociálpolitika	1
100.	szociológia	5
101.	szociológia doktori képzés	1
102.	tanár osztatlan szak	2
103.	táncos és próbavezető	1
104.	tanító	24
105.	tanító és neveléstudomány	1
106.	társadalmi befogadás tanulmányok	1
107.	tervezőgrafika	1
108.	testnevelés és történelem osztatlan tanár	1
109.	testnevelés-technika tanár	1
110.	testnevelő tanár, gyógytestnevelő–egészségfejlesztő	1
111.	történelem és állampolgári ismeretek, közösségi művelődés tanára	1
112.	történelem- hon és népismeret tanár	1
113.	történelem-etika tanár	4
114.	történelem-magyar nyelv és irodalom tanár	2
115.	történelem-média tanár	1
116.	turizmus-vendéglátás	10
117.	vegyésmérnök, gyógypedagógia	1
118.	vegyésmérnöki	2
119.	vezetés és szervezés	2
120.	vidékfejlesztési agrármérnök	1
121.	villamosmérnöki	3
122.	zongora tanár	1

9. számú melléklet: Szakkollégista hallgatók felsőoktatási intézmények szerinti megoszlása

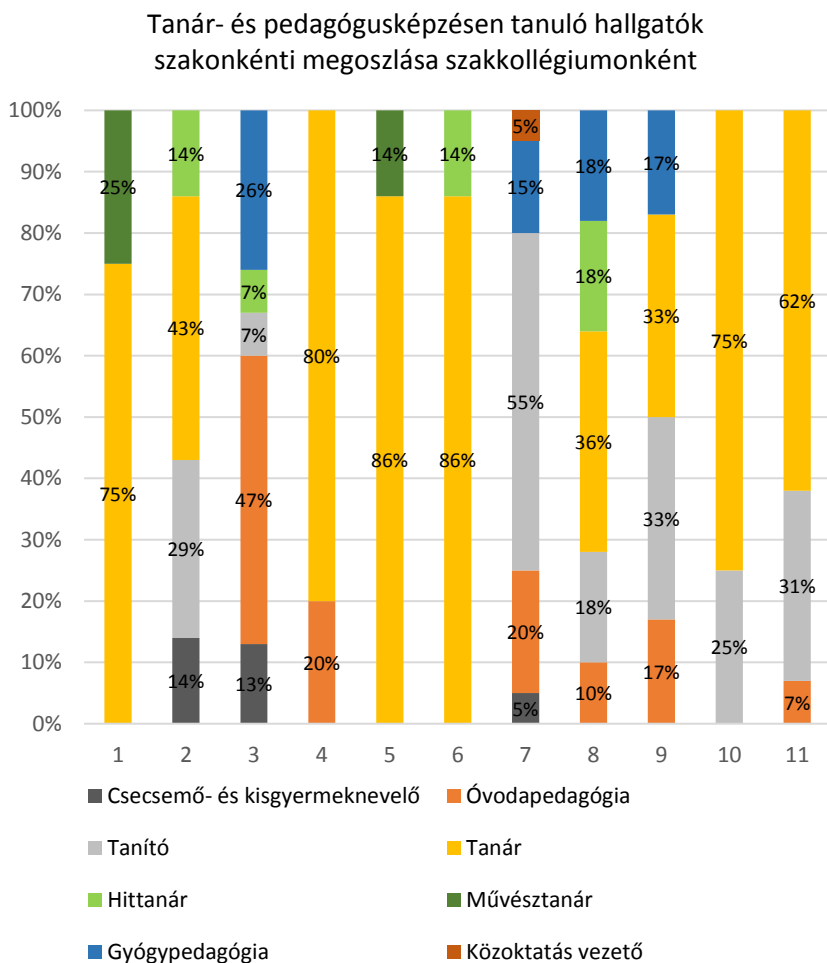
SSZ.	FELSŐOKTATÁSI INTÉZMÉNYEK	FŐ
1.	Baptista Teológiai Akadémia	1
2.	Budapesti Gazdasági Egyetem Kereskedelmi, Vendéglátóipari és Idegenforgalmi Kar	2
3.	Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem Vegyészmérnöki és Biomérnöki Kar és Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar	1
4.	Budapesti Gazdasági Egyetem	1
5.	Budapesti Gazdasági Egyetem Pénzügy és Számvitel Kar	2
6.	Budapesti Metropolitan Egyetem Gazdaságtudományi Kar	1
7.	Budapesti Metropolitan Egyetem Üzleti, Kommunikációs és Turisztikai Kar	2
8.	Corvinus Egyetem Társadalomtudományi Kar	1
9.	Debreceni Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar	7
10.	Debreceni Egyetem Általános Orvostudományi Kar	5
11.	Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar	19
12.	Debreceni Egyetem Fogorvostudományi Kar	1
13.	Debreceni Egyetem Gazdaságtudományi Kar	7
14.	Debreceni Egyetem Gyermekeknevelési és Gyógypedagógiai Kar	31
15.	Debreceni Egyetem Informatikai Kar	3
16.	Debreceni Egyetem Műszaki Kar	4
17.	Debreceni Egyetem Népegészségügyi Kar	4
18.	Debreceni Egyetem Természettudományi és Technológiai Kar	9
19.	Debreceni Egyetem Zeneművészeti Kar	2
20.	Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar	2
21.	Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar	3
22.	Eötvös Loránd Tudományegyetem Bárczi Gusztáv Gyógypedagógiai Kar	1

23.	Eötvös Loránd Tudományegyetem Gazdálkodástudományi Intézet	2
24.	Eötvös Loránd Tudományegyetem Pszichológiai Kar	1
25.	Eötvös Loránd Tudományegyetem Tanító és Óvóképző Kar	4
26.	Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar	3
27.	Eötvös Loránd Tudományegyetem Természettudományi Kar	1
28.	Eszterházy Károly Egyetem Bölcsészettudományi és Művészeti Kar	8
29.	Eszterházy Károly Egyetem Gazdasági- és Társadalomtudományi Kar	7
30.	Eszterházy Károly Egyetem Informatikai Kar	3
31.	Eszterházy Károly Egyetem Jászberényi Campus Pedagógiai Kar	1
32.	Eszterházy Károly Egyetem Pedagógiai Kar	5
33.	Eszterházy Károly Egyetem Pedagógiai Kar és Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar	1
34.	Eszterházy Károly Egyetem Természettudományi Kar	5
35.	Gál Ferenc Egyetem	2
36.	Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar	5
37.	Károli Gáspár Református Egyetem Hittudományi Kar	1
38.	Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar	2
39.	Kodolányi János Egyetem Kommunikáció és Médiatudományi Tanszék	1
40.	Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem	3
41.	Magyar Képzőművészeti Egyetem	1
42.	Magyar Táncművészeti Egyetem	1
43.	Milton Friedman Egyetem	1
44.	Miskolci Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar	3
45.	Miskolci Egyetem Bartók Béla Zeneművészeti Intézet	1
46.	Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Kar	7
47.	Miskolci Egyetem Egészségügyi Kar	6
48.	Miskolci Egyetem Földtudományi Kar	1

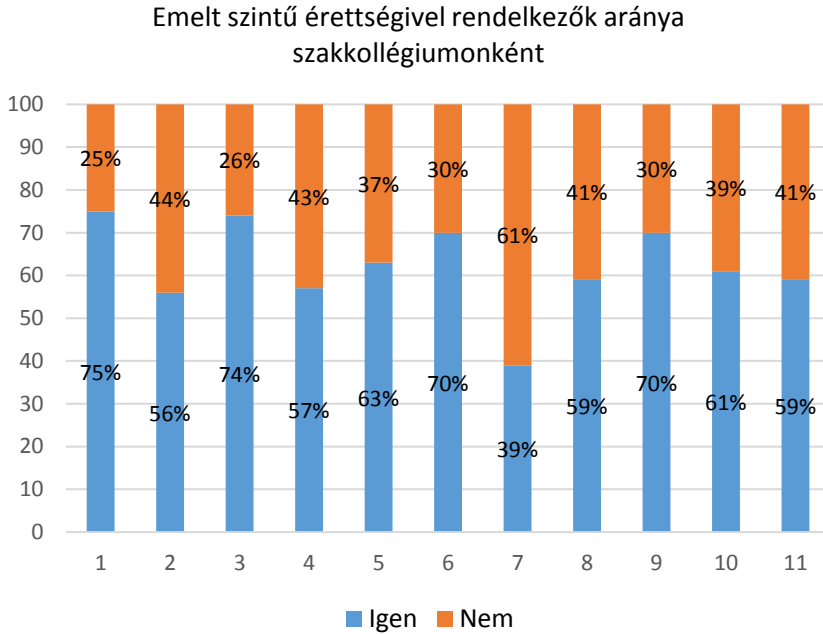
49.	Miskolci Egyetem Gazdaságtudományi Kar	5
50.	Miskolci Egyetem Gépészmérnöki és Informatikai Kar	5
51.	Nemzeti Közszolgálati Egyetem Államtudományi és Nemzetközi Tanulmányok Kar	3
52.	Nyíregyházi Egyetem Alkalmazott Humántudományok Intézete	1
53.	Nyíregyházi Egyetem Bessenyei György Pedagógusképző Központ	1
54.	Nyíregyházi Egyetem Egészségügyi Kar	9
55.	Nyíregyházi Egyetem Gazdálkodástudományi Intézet	4
56.	Nyíregyházi Egyetem Gazdaságtudományi Intézet	8
57.	Nyíregyházi Egyetem Matematika és Informatika Intézet	1
58.	Nyíregyházi Egyetem Műszaki és Mezőgazdasági Kar	1
59.	Nyíregyházi Egyetem Óvó-és Tanítóképző Intézet	3
60.	Nyíregyházi Egyetem Testnevelés és Sporttudományi Intézet	2
61.	Nyíregyházi Egyetem Történettudományi és Filozófiai Intézet, Testnevelés és Sporttudományi Intézet	1
62.	Nyíregyházi Egyetem Történettudományi és Filozófiai Intézet, Turizmus és Földrajztudományi Intézet	1
63.	Nyíregyházi Egyetem Vizuális Kultúra Intézet	1
64.	Óbudai Egyetem Ybl Miklós Építéstudományi Kar	1
65.	Óbudai Egyetem Kandó Kálmán Villamosmérnöki Kar	1
66.	Óbudai Egyetem Keleti Károly Gazdasági Kar	1
67.	Országos Rabbiképző Zsidó Egyetem	8
68.	Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészet és Társadalomtudományi Kar	3
69.	Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog- és Államtudományi Kar	1
70.	Pécsi Püspöki Hittudományi Főiskola	1
71.	Pécsi Tudományegyetem Állam és Jogi Kar	1
72.	Pécsi Tudományegyetem Bölcsészet és Társadalomtudományi Kar	7
73.	Pécsi Tudományegyetem Bölcsészet és Társadalomtudományi Kar és Természettudományi Kar	1
74.	Pécsi Tudományegyetem Egészségtudományi Kar	1

75.	Pécsi Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Kar	2
76.	Pécsi Tudományegyetem Kultúratudományi, Pedagógusképző és Vidékfejlesztési Kar	1
77.	Pécsi Tudományegyetem Műszaki és Informatikai Kar	2
78.	Pécsi Tudományegyetem Orvostudományi Kar	2
79.	Pécsi Tudományegyetem Természettudományi Kar	9
80.	Semmelweis Orvostudományi Egyetem Általános Orvosi Kar	1
81.	Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola	2
82.	Szent István Egyetem Kaposvári Campus, Agrár és Környezet-tudományi Kar	1
83.	Szent István Egyetem Kaposvári Campus, Gazdaságtudományi Kar	2
84.	Szent István Egyetem Kaposvári Campus, Pedagógiai Kar	20
85.	Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar	5
86.	Szegedi Tudományegyetem Általános Orvostudományi Kar	1
87.	Szegedi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar	6
88.	Szegedi Tudományegyetem Egészségtudományi és Szociális Képzési Kar	1
89.	Szegedi Tudományegyetem Gazdaságtudományi Kar	2
90.	Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar	5
91.	Szegedi Tudományegyetem Tanárképző Központ	2
92.	Szegedi Tudományegyetem Természettudományi és Informatikai Kar	1
93.	Szegedi Tudományegyetem Zeneművészeti Kar	2
94.	Testnevelési Egyetem	1
95.	Vienna Konservatorium	1

10. számú melléklet: Tanár- és pedagógusképzésen tanuló hallgatók szakonkénti megoszlása szakkollégiumonként

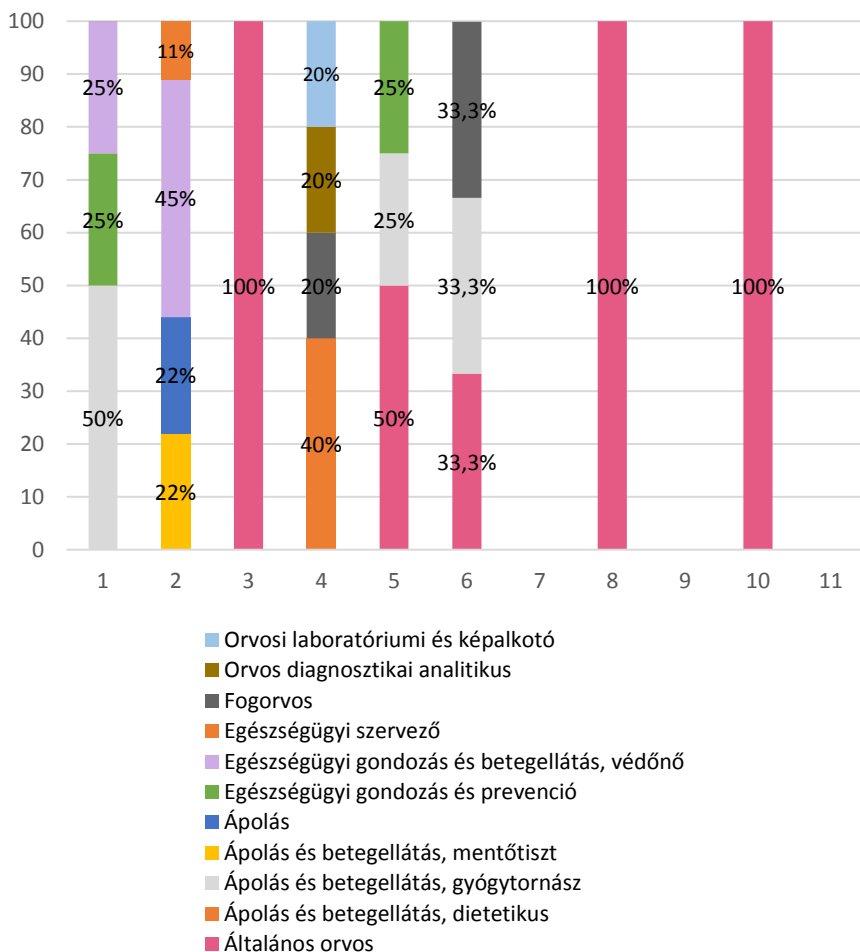

11. számú melléklet: Emelt szintű érettségivel rendelkező szakkollégisták aránya szakkollégiumonként

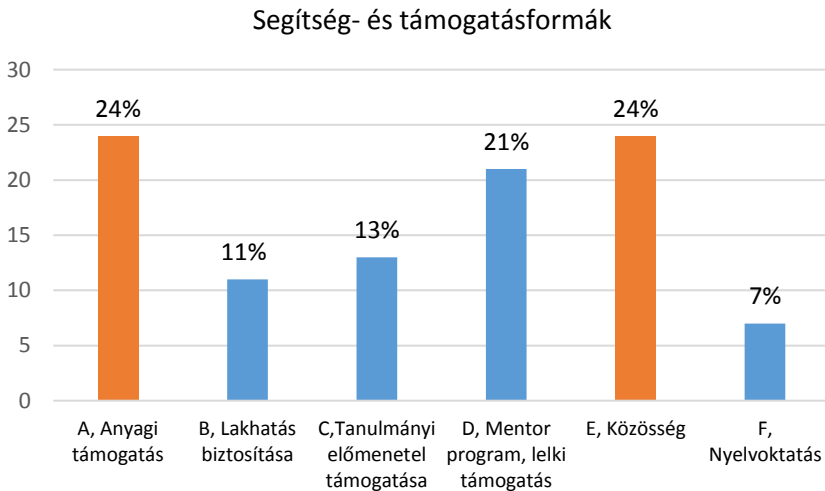
12. számú melléklet: Orvos- és egészségtudományi képzésen tanuló szakkollégisták szakonkénti megoszlása

Orvos-és egészségtudomány képzési területen tanuló szakkollégisták szakonkénti megoszlása

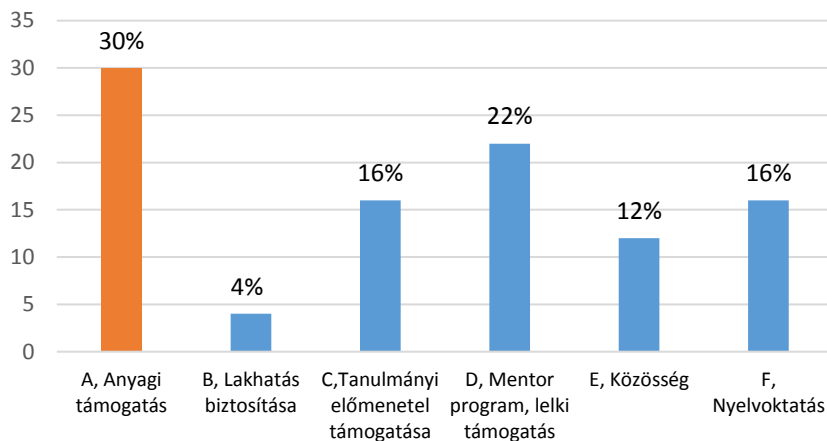
13. számú melléklet: A roma szakkollégiumtól kapott kiemelt segítség- és támogatásformák

- A, anyagi támogatás, ösztöndíj, infrastruktúra;
- B, lakhatás, kollégium;
- C, tanulási segítség, tanulmányi előmenetel támogatása;
- D, mentori támogatás, tutorálás és minden lelki támogatásnyújtás;
- E, közösség, közösségi kapcsolatok és ezt támogató programok;
- F, nyelvoktatás.

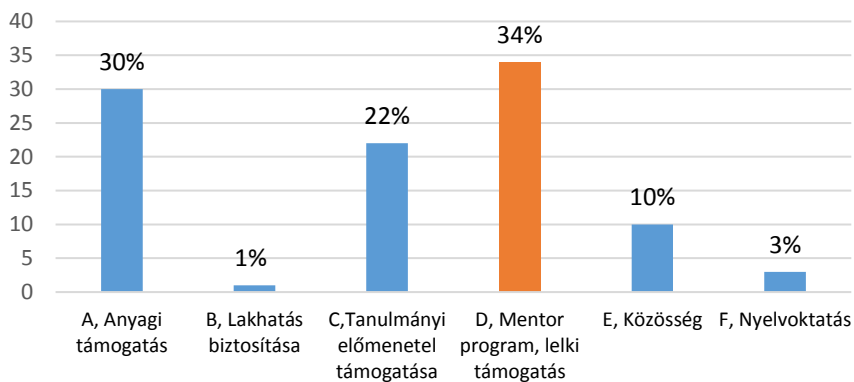
13/1. ábra: *Miskolci Görögkatolikus Roma Szakkollégium hallgatóinak összesített véleménye*

Segítség- és támogatásformák

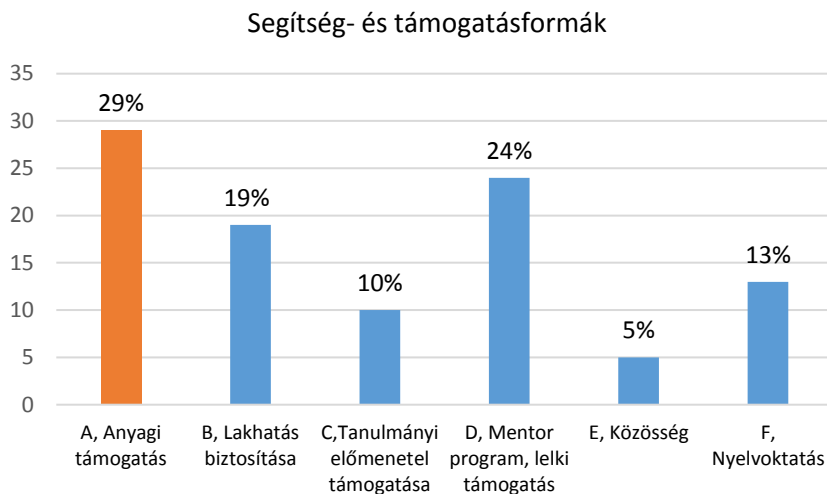

13/2. ábra: Nyíregyházi Evangélikus Roma Szakkollégium hallgatóinak összesített véleménye

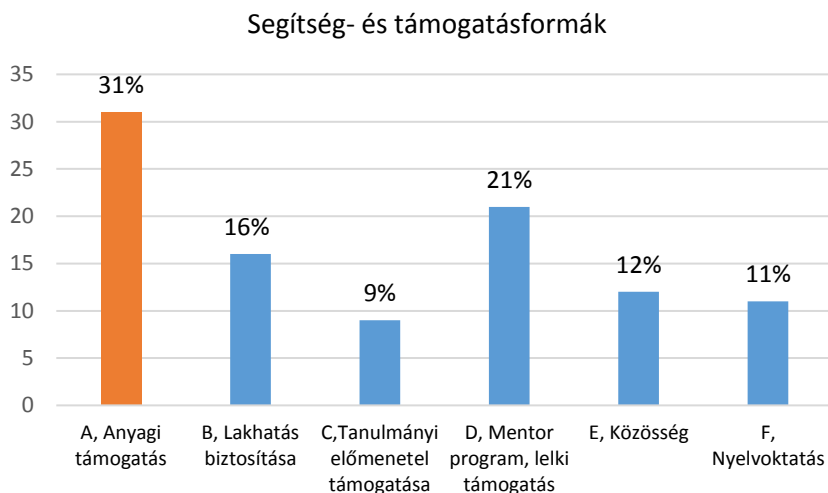
Segítség- és támogatásformák

13/3. ábra: Hajdúböszörményi Lippai Balázs Roma Szakkollégium hallgatóinak összesített véleménye

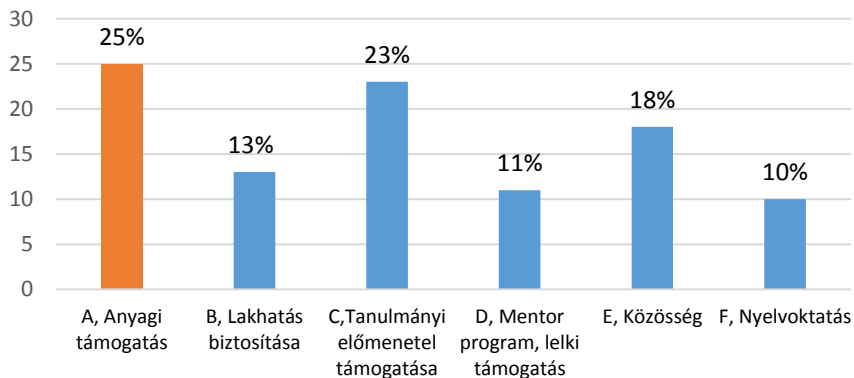

13/4. ábra: *Debreceni Wáli István Református Cigány Szakkollégium hallgatóinak összesített véleménye*

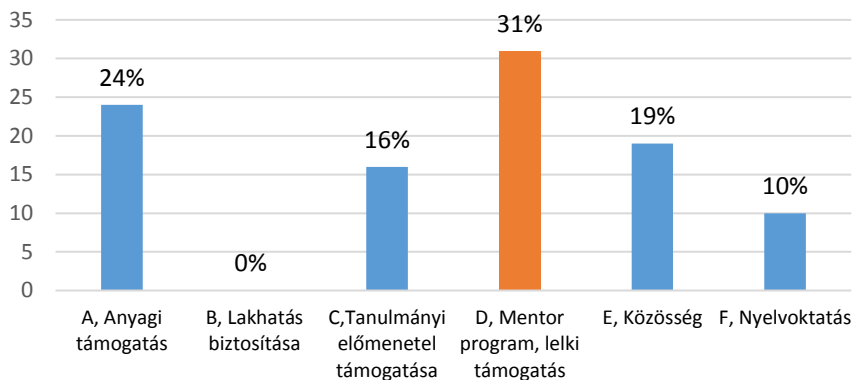
13/5. ábra: *Debreceni Szent Miklós Görögkatolikus Roma Szakkollégium hallgatóinak összesített véleménye*

Segítség- és támogatásformák

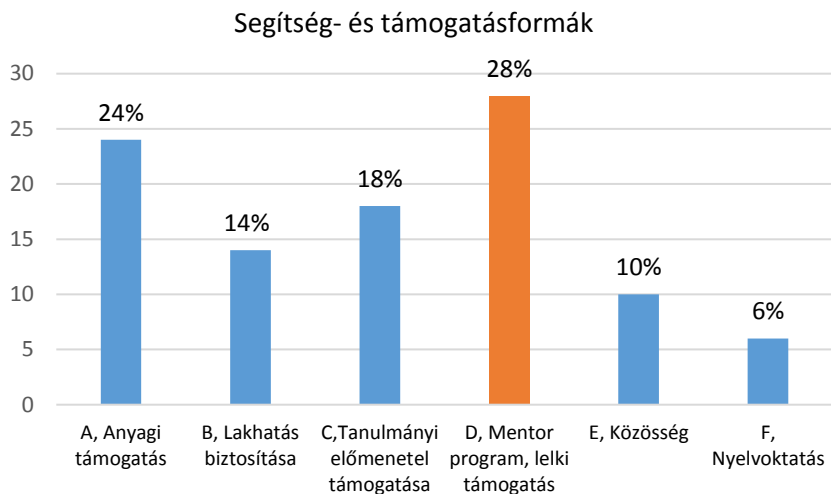

13/6. ábra: Pécsi Evangélikus Roma Szakkollégium hallgatóinak összesített véleménye

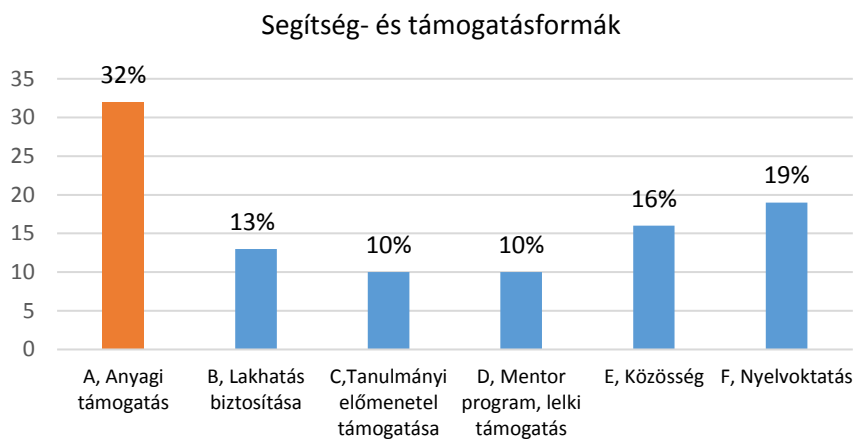
Segítség- és támogatásformák

13/7. ábra: Kaposvári Szentandrásy István Egyetemi Roma Szakkollégium hallgatóinak összesített véleménye

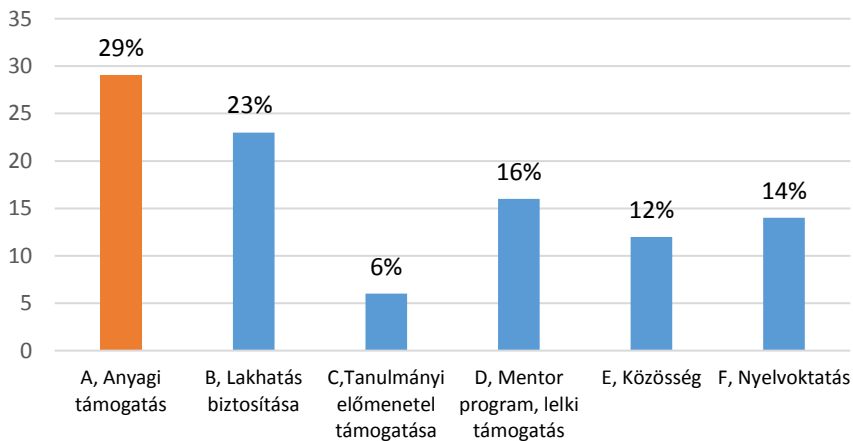

13/8. ábra: Szegedi Keresztény Roma Szak kollégium hallgatóinak összesített véleménye

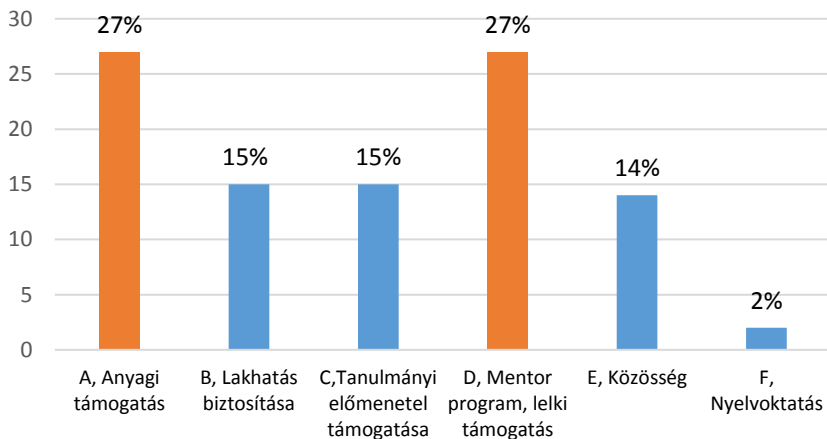
13/9. ábra: Budapesti Jezsuita Roma Szak kollégium hallgatóinak összesített véleménye

Segítség- és támogatásformák

13/10. ábra: *Budapesti Református Cigány Szakkollégium hallgatóinak összesített véleménye*

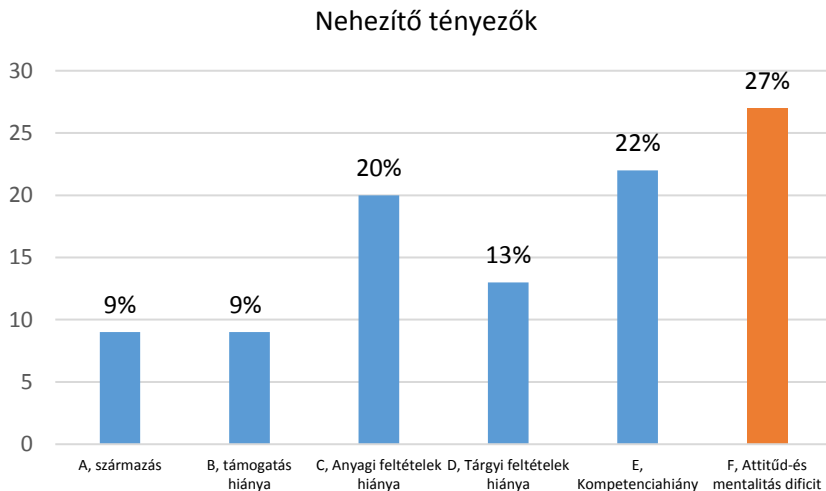
Segítség- és támogatásformák

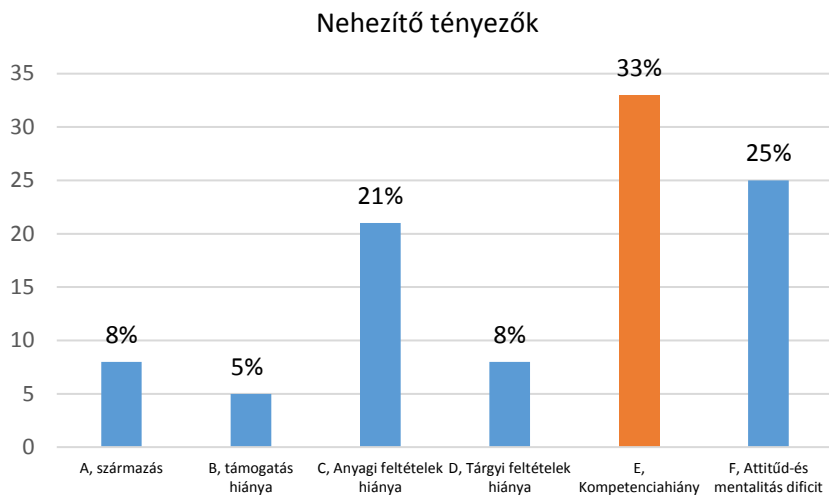
13/11. ábra: *Egri Roma Szakkollégium hallgatóinak összesített véleménye*

14. számú melléklet: A felsőoktatási előmenetelt nehezítő legfontosabb tényezők összesítése szakkollégiumonként

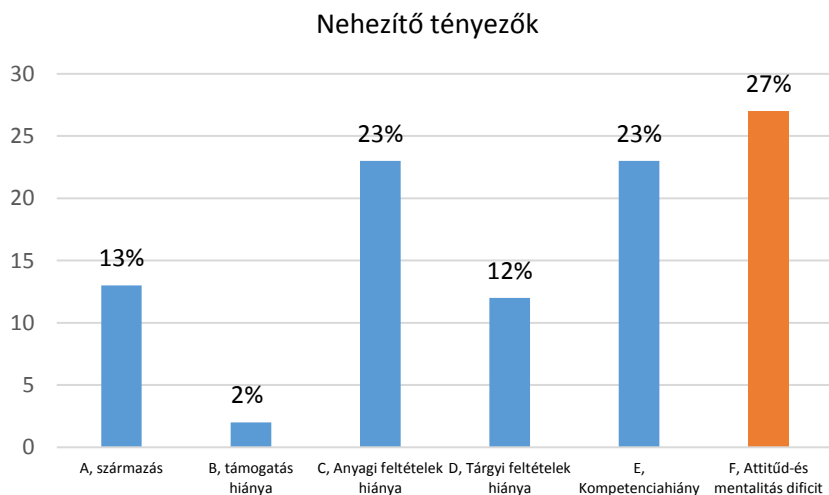
- A, származás, diszkrimináció, kirekesztés, élethelyzeti hátrány,
- B, támogatás hiánya, családi háttér hiánya;
- C, pénz, anyagi feltételek hiánya és ebből következően munkavállalás kényszere, tandíj kötelezettség, létbizonytalanság;
- D, tárgyi és infrastrukturális feltételek hiánya, távolság, közlekedési nehézségek, lakhatási problémák;
- E, kompetenciahiány, ami felöleli a szakmai tapasztalat hiányát, a tanulási nehézséget, a követelményrendszer nehézségét, a sikeres tanulmányokhoz szükséges alapok hiányát, nem elégséges verbális képességeket, a tájékozódási nehézséget az egyetemi rendszerben;
- F, a felsőoktatási követelmények teljesítéséhez szükséges attitűd és mentalitásdeficit, ami magába foglalja a stresszhelyzet nehéz kezelését, az időbeosztási problémákat, az alacsony toleranciaküszöböt, a gyenge személyes motivációt, az önbizalomhiányt.

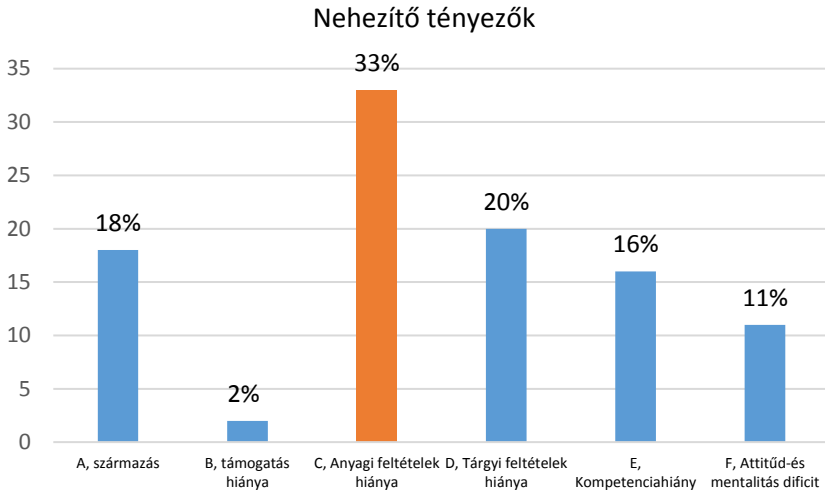
14/1. ábra: *Miskolci Görögkatolikus Roma Szakkollégium hallgatóinak összesített véleménye*

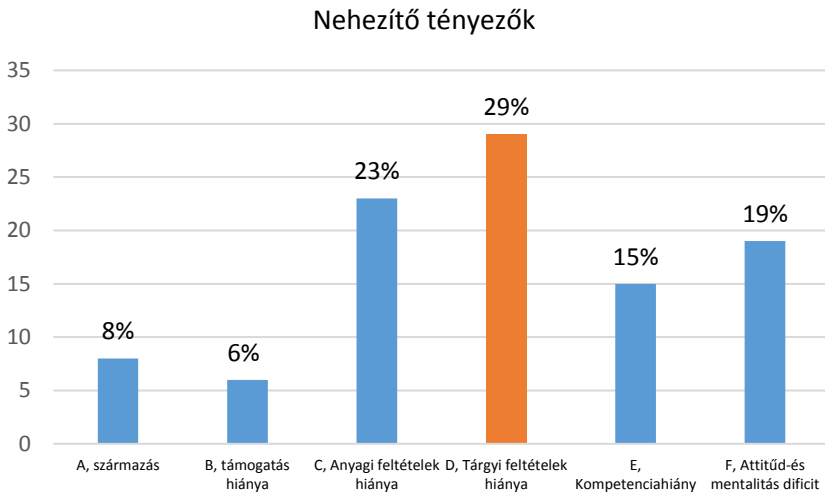
13/2. ábra: *Nyíregyházi Evangélikus Roma Szakkollégium hallgatóinak összesített véleménye*

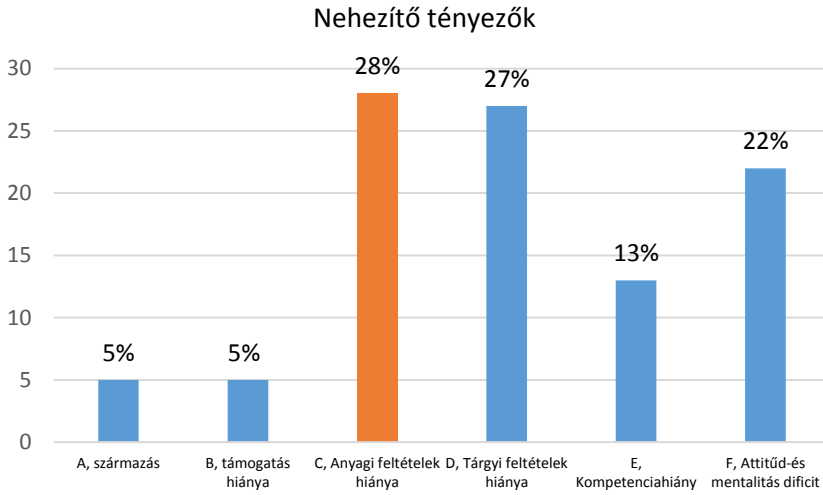
14/3. ábra: *Hajdúböszörményi Lippai Balázs Roma Szakkollégium hallgatóinak összesített véleménye*

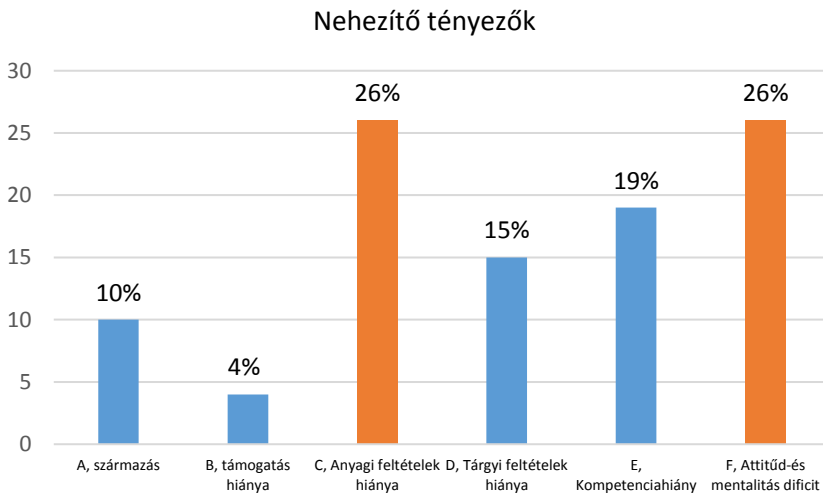
14/4. ábra: *Debreceni Wáli István Református Cigány Szakkollégium hallgatóinak összesített véleménye*

14/5. ábra: *Debreceni Szent Miklós Görögkatolikus Roma Szakkollégium hallgatóinak összesített véleménye*

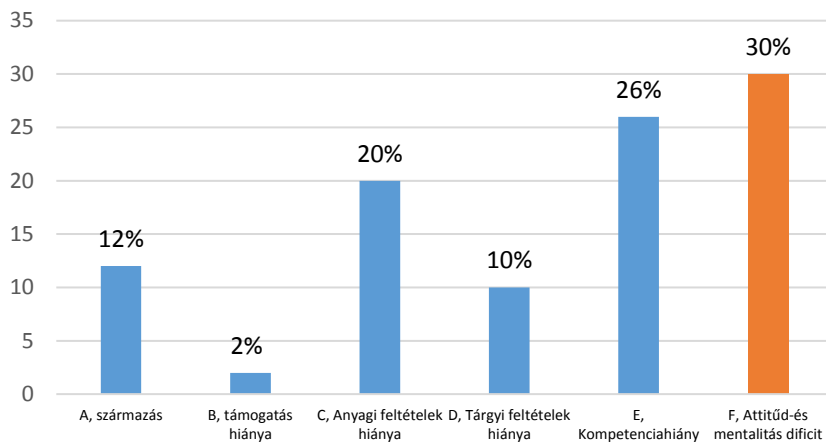

14/6. ábra: Pécsi Evangélikus Roma Szakkollégium hallgatóinak összesített véleménye

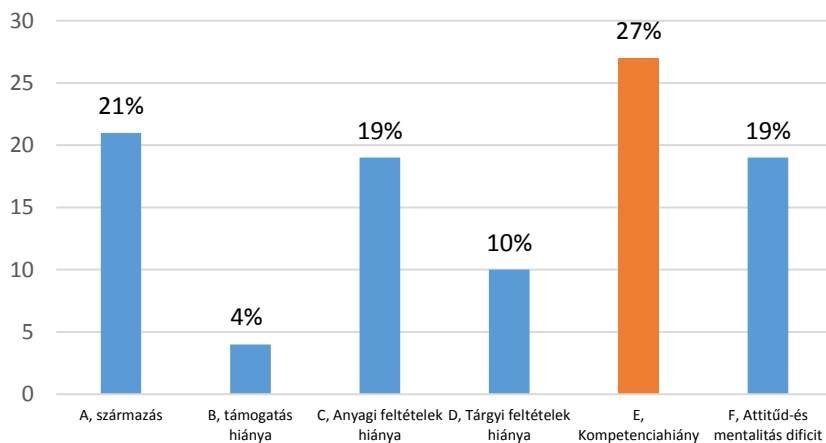
14/7. ábra: Kaposvári Szentandrásy István Egyetemi Roma Szakkollégium hallgatóinak összesített véleménye

Nehezítő tényezők

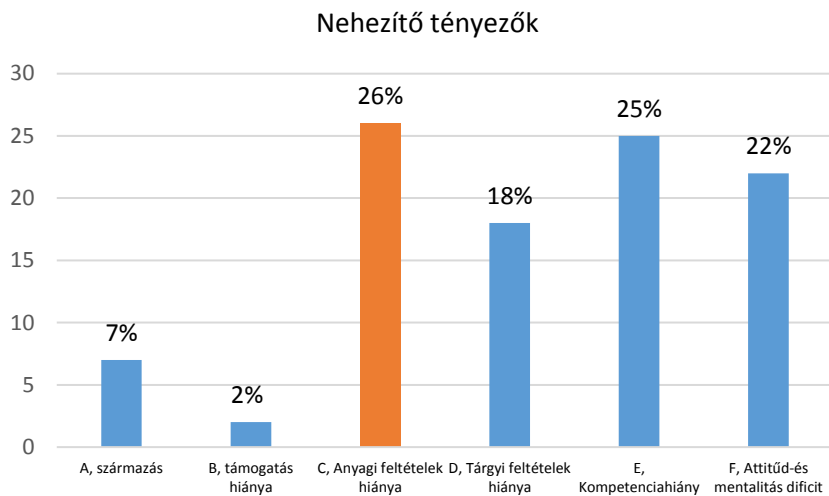

14/8. ábra: Szegedi Keresztény Roma Szak kollégium hallgatóinak összesített véleménye

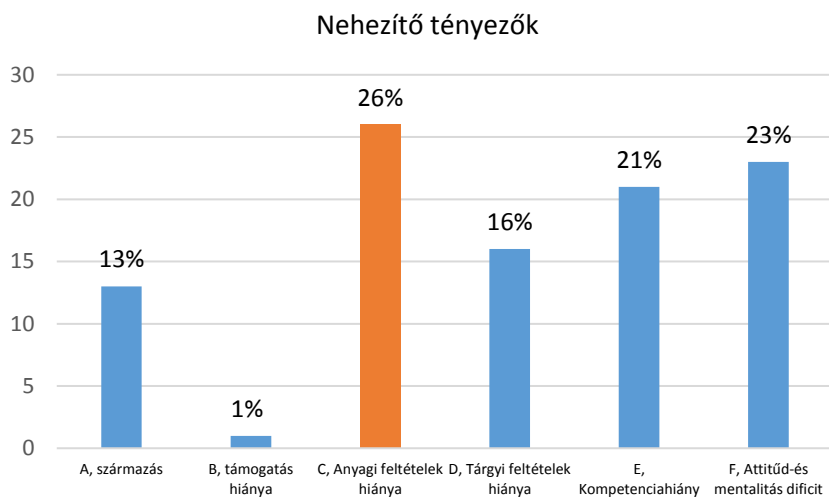
Nehezítő tényezők

14/9. ábra: Budapesti Jezsuita Roma Szak kollégium hallgatóinak összesített véleménye

14/10. ábra: *Budapesti Református Cigány Szakkollégium hallgatóinak összesített véleménye*

14/11. ábra: *Egri Roma Szakkollégium hallgatóinak összesített véleménye*

Szerzők

BICZÓ GÁBOR

kulturális antropológus, filozófus

A Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar dékán-helyettese, tanszékvezető egyetemi tanár, a Lippai Balázs Roma Szakkollégium vezető tanára.

Kutatási területe: etnikai együttélési helyzetek vizsgálata, asszimilációkutatás, kulturális antropológia elmélete, a magyarországi perifériális közösségek társadalmi integrációja.

SZABÓ HENRIETT

kulturális és vizuális antropológus

Az MTA-DE Néprajzi kutatócsoport tudományos segédmunkatársa, a Lippai Balázs Roma Szakkollégium mentora és modulmegvalósítója.

Kutatási területe: kortárs közösségfolyamatok és etnikai együttélési helyzetek vizsgálata, a hagyomány közösségformáló szerepének tanulmányozása multietnikus környezetben, antropológiai szemléletű dokumentumfilm-készítés.

Térképeket készítette

KÓTI TIBOR

terület és településfejlesztő geográfus

A Debreceni Egyetem Társadalomföldrajzi és Területfejlesztési Tanszék doktorjelöltje. A Szent Miklós Görögkatolikus Roma Szakkollégium alumni hallgatója.

Kutatási területe: a roma etnikum integrációjának társadalomföldrajzi alapjai, munkaerő-piaci területi egyenlőtlenségek vizsgálata, periférikus térségek terület-és településfejlesztése.

Magyarországon az elmúlt évtizedben megszerveződött roma szakkollégiumi hálózat tizenegy – nyolc egyházi és három egyetemi fenntartású – intézményének munkája látványos eredményeket hozott. A több mint négyszáz, a legkülönbözőbb szakokon végzett fiatal értelmiségi színrelépése pozitív irányba változtathatja a roma közösségekkel szemben meggyökeresedett előítéleteken. A kötet a háttér folyamatok megértésébe vezet be, annak a reményében, hogy az olvasó a hazai kisebbségi roma társadalom integrációját a maga eszközeivel támogatni fogja.

ISBN 978-615-01-0876-6

9 786150 108766